

OKOLICE POZNAŃSKIEGO JEZIORA

RUSAŁKA

— W DOŚWIADCZENIU —
MIESZKAŃCÓW I UŻYTKOWNIKÓW

RAPORT Z BADAŃ STUDENTEK I STUDENTÓW WYDZIAŁU SOCJOLOGII UAM

Autorzy: Patrycja Kuleczka (części 1.1–1.3), Aleksandra Gąsiorowska, Joanna Rożek, Kamila Kowalska (część 2.1), Dagmara Matelska (część 2.2.1), Anna Zając (część 2.2.2), Michał Bordych (część 2.2.3), Judyta Kazimierczak, Krzysztof Sós (część 2.3), Paulina Bolińska, Adrianna Szepler (części 3.1–3.1.1), Jędrzej Jackowski (część 3.1.2), Bartosz Basiński (część 3.1.3), Joanna Gutowska, Sandra Ratajczak, Szymon Radomski (część 3.2), Jakub Klofik (część 4.1), Julita Piekarczewicz (część 4.2). „Podsumowanie” i „Najważniejsze wnioski” zostały wspólnie zredagowane przez autorki i autorów Raportu.

Redakcja naukowa: dr Jacek Kubera

Korekta językowa: Jakub Pytel

Projekt okładki: Jakub Pytel

© Copyright by Wydział Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2020

Wydawca:

Wydział Socjologii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ul. Szamarzewskiego 89c
60-568 Poznań

tel. 61 829 22 59
faks 61 829 21 08

e-mail: socjolog@amu.edu.pl

Spis treści

Najważniejsze wnioski	3
1. Wprowadzenie	5
1.1. Cele i kontekst badań	5
1.2. Zagadnienia metodologiczne	6
1.2.1. Wywiad jakościowy	7
1.2.2. Kwestionariusz ankiety	8
1.2.3. Analiza treści	9
1.3. Uwagi końcowe	10
2. Przestrzeń.....	12
2.1. Skojarzenia z okolicami jeziora Rusałka	12
2.1.1. Osobiste doświadczenia.....	13
2.1.2. Środowisko naturalne	15
2.1.3. Relaks i rozrywka	16
2.1.4. Negatywne skojarzenia i problemy	18
2.1.5. Najbliższe okolice Rusałki na tle otaczających je dzielnic.....	19
2.2. Oceny i emocje związane z tą częścią Poznania.....	22
2.2.1. Pozytywne oceny i emocje.....	22
2.2.2. Negatywne oceny i emocje	24
2.2.3. Analiza ilościowa ankiety internetowej	27
2.3. Identyfikacja mieszkańców i użytkowników z badanym obszarem	31
2.3.1. Analiza ilościowa fragmentów wywiadów	31
2.3.2. Analiza jakościowa fragmentów wywiadów	33
2.3.3. Analiza ilościowa ankiety internetowej	35
3. Ludzie	38
3.1. Aktywności podejmowane w okolicach jeziora Rusałka	38
3.1.1. Inicjatywy społeczne	40
3.1.2. Działalność Rad Osiedli Ogrody, Sołacz i Wola.....	42
3.1.3. Działalność organizacji i instytucji innych niż Zarządy i Rady Osiedli	45
3.2. Postrzeganie mieszkańców i użytkowników	47
3.2.1. Perspektywa mieszkańców	47
3.2.2. Perspektywa stałych użytkowników.....	49

3.2.3. Perspektywa pozostałych użytkowników	53
3.2.4. Analiza wyników ankiety internetowej.....	57
4. Przeszłość	60
4.1. Skojarzenia z okolicami Rusałki odnoszące się do przeszłości	60
4.1.1. Ujęcie historyczno-martyrologiczne	61
4.1.2. Ujęcie osobiste	62
4.1.3. Ogólne wnioski	63
4.2. Znaczenie przeszłości we współczesnym postrzeganiu jeziora Rusałka.....	64
5. Podsumowanie	72

Najważniejsze wnioski

- Respondenci postrzegają okolice jeziora Rusałka jako obszar **zielony, o dużych walorach przyrodniczych, położony blisko centrum** dużego miasta.
- Teren jest kojarzony jako **cichy i spokojny, bez przesadnie rozbudowanej infrastruktury** (choć niedaleko znajdują się obiekty sportowe i punkty gastronomiczne). Część badanych uważa, że braki w infrastrukturze wynikają z niedoinwestowania okolic Rusałki. Ankietowani mieszkańcy pobliskich osiedli uznają, że infrastruktura wokół jeziora jest zaniedbana.
- Większość respondentów postrzega Rusałkę jako teren **rekreacyjno-wypoczynkowy**. Aktywność ludzi jest tam sezonowa – jezioro jest tłumnie odwiedzane wiosną i latem, rzadziej jesienią i zimą – i różnorodna. Najczęściej wymieniane działania to: spacerowanie, bieganie, jazda rowerem, plażowanie, pływanie, grillowanie, morsowanie, wędkowanie i jazda konna. Niektóre aktywności sportowe są zorganizowane lub profesjonalizowane (np. zawody żużlowe, biegi). Nad Rusałką odbywają się także imprezy kulturalne i rozrywkowe (koncerty, stand-upy).
- Mieszkańcy pobliskich osiedli (Ogrodów, Sołacza i Woli) w ankiecie internetowej wyrażali przywiązanie do zamieszkiwanej przez siebie przestrzeni. Z kolei wywiady jakościowe pokazały, że zarówno dla mieszkańców, jak i innych kategorii respondentów **identyfikacja z przestrzenią wokół Rusałki nie jest czymś oczywistym**, choć często – z różnych subiektywnych powodów – jest ona określana jako **ważna**. Część mieszkańców wskazywała, że wraz z wiekiem zmieniało się ich podejście do tego terenu. Za „serce” badanego obszaru uważane jest jezioro, a jako jego symbol niektórzy ankietowani wskazywali **plażę z pomostem** znajdującą się przy jednym z brzegów Rusałki.
- Wśród działań podejmowanych w okolicach Rusałki z inicjatywy **zarządów i rad osiedli Ogrody, Sołacz i Wola** wymieniano spotkania **integracyjne oraz polepszanie warunków przebywania nad jeziorem**, np.: festyny, pikniki, koncerty, inicjatywy skierowane do seniorów i dzieci, sprzątanie terenu, zaangażowanie na rzecz remontu pobliskiego wiaduktu prowadzącego nad Rusałkę, zgłoszenie projektów zakładających m.in. odnowę infrastruktury przy kąpielisku, budowę placu zabaw, poprawę oświetlenia i wymianę ławek. Zauważano też działania upamiętniające wydarzenia, które miały miejsce na tym terenie podczas drugiej wojny światowej (spotkania, wspólne zapalanie zniczy).
- Mieszkańcy Ogrodów, Sołacza i Woli w miarę często byli określani jako **osoby starsze**. Wśród innych, dostrzeżonych przez badanych kategorii zamieszkujących te osiedla, znaleźli się: ludzie młodzi, zamożni i przybysze z Ukrainy. Odnotowaliśmy występowanie **konfliktów** między różnymi grupami mieszkańców i użytkowników, wynikające z odmiennego postrzegania i wykorzystywania okolic Rusałki.
- W postrzeganiu badanego terenu **aspekt historyczny nie jest przeważający**. Większość analizowanych przez nas materiałów na temat tego obszaru – publikowanych w różnych mediach – nie odnosiła się do jego historii. Z kolei w wywiadach jakościowych skojarzenia respondentów związane z okolicami Rusałki, które dotyczyły przeszłości, można podzielić na dwie nie wykluczające się wzajemnie grupy. Pierwszą stanowiły skojarzenia odnoszące się do „**wielkiej**” **historii i martyrologii** – jedynie zarysowane lub opowiedziane szczegółowo. Druga grupa skojarzeń obejmowała wspomnienia z dzieciństwa lub młodości,

odniesienia do przekształceń terenu wokół jeziora, a także skojarzenia z niedawnymi *eventami* w tej przestrzeni.

- **Dużą wiedzą na temat tragicznych wydarzeń** mających miejsce na badanym terenie w czasie drugiej wojny światowej, w wywiadach jakościowych wykazywali się przede wszystkim respondenci, których **praca zawodowa lub prywatnie rozwijane zainteresowania** były związane z historią lub ze współczesnymi postawami wobec przeszłości.
- W ankiecie internetowej zróżnicowane opinie respondentów na temat tego, **czy wydarzenia drugiej wojny światowej powinny wpływać na współczesne korzystanie z okolic Rusałki**, były rozłożone dość równo; w tej kwestii **trudno wskazać na jednoznaczną odpowiedź**.

1. Wprowadzenie

1.1. Cele i kontekst badań

Badania, których wyniki są prezentowane w niniejszym raporcie, zostały zrealizowane w lipcu 2020 r. przez grupę studentek i studentów socjologii ówczesznie drugiego roku studiów licencjackich na Wydziale Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Badania odbyły się w ramach ćwiczeń terenowych, których opiekunem naukowym był dr Jacek Kubera.

Przedmiotem naszego zainteresowania było społeczne funkcjonowanie obszaru, na który składają się fragmenty trzech poznańskich osiedli samorządowych – jednostek pomocniczych miasta. Ich wspólną cechą jest bliskość **terenów otaczających jezioro Rusałka**. Największy fragment, czyli **Golećcin**, administracyjnie należy do osiedla **Sołacz** i jest położony na zachód od ulic Niestachowskiej i Witosy. Kolejne fragmenty badanego obszaru to część osiedla **Wola** zlokalizowana na północ od ulicy Dąbrowskiego i na wschód od ulicy Lutyckiej oraz część osiedla **Ogrody** znajdująca się na północ od ulicy Dąbrowskiego.

Okolice jeziora Rusałka to jedno z najczęściej odwiedzanych **terenów rekreacyjnych** leżących w obrębie Poznania. Atrakcyjna lokalizacja przyczynia się do ich aktywnego użytkowania przez cały rok. Z jednej strony możemy mówić o dogodnym położeniu blisko centrum, z drugiej zaś o malowniczym i nietuzinkowym charakterze. Jezioro leży pośród zieleni, w niedalekim sąsiedztwie budynków dydaktycznych Uniwersytetu Przyrodniczego (UPP) i Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (UAM), Ogrodu Botanicznego będącego częścią UAM i Ogrodu Dendrologicznego prowadzonego przez UPP; w pobliżu jest również stadion lekkoatletyczny i stadion piłkarsko-żużlowy na Golećcinie, Park Tenisowy Olimpia, Hipodrom Wola, pomniki ofiar Fortu VII, Cmentarz Jeżycki, Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych, szkoła jeździecka oraz bary i restauracje. Na terenach wokół Rusałki organizowane są imprezy sportowe oraz rekreacyjne. Odbywają się tu zarówno treningi zawodników klubów i towarzystw sportowych, jak i lekcje wychowania fizycznego uczniów pobliskich szkół podstawowych, gimnazjów, techników oraz studentów uniwersytetów. W kontekście sportu i rekreacji możemy mówić również o wzmożonym ruchu rowerzystów, spacerowiczów i biegaczy. Latem można cieszyć się urokami jeziora i uprawiać sporty wodne, a zimą – morsować. Na brzegu, z każdej jego strony, można zauważyć wędkarzy. Wciąż rosnąca frekwencja na tych obszarach przyczynia się do rozbudowy infrastruktury i dbałości o zieleń.

Choć obecnie teren rekreacyjny wokół jeziora Rusałka kojarzy się raczej ze spacerami, zielenią, sportem i miłym spędzaniem czasu, to w przeszłości był miejscem **tragicznych wydarzeń** (Sahaj 2015). Jezioro jest sztucznym zbiornikiem wybudowanym w latach 1941-1942 z rozkazu niemieckich władz okupacyjnych przez żydowskich i polskich robotników przymusowych. Dno jeziora, jego brzegi i inne części konstrukcji zostały umocnione płytami nagrobkowymi ze zlikwidowanych cmentarzy: żydowskiego przy ul. Głogowskiej, a także, prawdopodobnie, św. Marcina i św. Małgorzaty (Meixner [bdw]). Od kilku lat podejmowane są działania na rzecz upamiętnienia okoliczności powstania Rusałki (Kijko 2020; Rataj 2019; TVN24 2020). Część macew widocznych przy niskim stanie wody została wydobyta z jeziora i przeniesiona na cmentarz żydowski (Wirtualny Sztetl 2019, Jewish.pl 2020). 1 września 2020 r. przy wschodnim brzegu Rusałki umieszczono tablicę informującą o historii jeziora (Bochniarz M.S. 2020). Z okresem drugiej wojny światowej i okolicą tego miejsca wiążą się również inne tragiczne wydarzenia. W 1939 r. w pobliskim Forcie VII – dziś najlepiej zachowanym elemencie pierścienia XIX-wiecznych fortyfikacji – niemieckie władze okupacyjne utworzyły pierwszy na ziemiach polskich obóz koncentracyjny (Muzeum Martyrologii Wielkopolan... 2020; Pietrowicz [bdw]).

Obóz był ośrodkiem eksterminacji polskich elit. W 1940 r. w trzech miejscach w lasach przylegających do jeziora funkcjonariusze grup operacyjnych niemieckiej Policji Bezpieczeństwa dokonali mordu na ponad dwóch tysiącach polskich więźniach Fortu VII. Po zakończeniu wojny na południowym, północnym oraz wschodnim brzegu Rusałki zlokalizowano trzy pomniki upamiętniające miejsca kaźni. Przez wiele lat były one porośnięte zielenią; od kilku lat są sukcesywnie odtwarzane i pielęgnowane.

Istnienie zróżnicowanych skojarzeń odnoszących się do jeziora Rusałka, odwołujących się z jednej strony do rekreacji i wypoczynku, nauki i pracy lub zamieszkiwania w pobliżu, z drugiej do przeszłości naznaczonej cierpieniem i śmiercią, skłoniło nas do podjęcia badań dotyczących **współczesnych sposobów doświadczania badanego obszaru**. W rozumieniu socjologicznym określona przestrzeń nabiera konkretności i cech wyróżniających ją od innych przestrzeni właśnie za sprawą ludzkiego doświadczenia (Znaniński 1938; Majer 2010, 43-44). To doświadczenie powoduje, że staje się ona elementem świadomości zbiorowej różnych kategorii społecznych (tamże) i że wytwarza się relacja między nią a ludźmi (Madurowicz 2007; Lisiecki, Kubera 2015). Występowanie postaw wobec danego obszaru pozwala z kolei mówić o istnieniu jego tożsamości społeczno-przestrzennej (Piotrowski 1994, 171).

Przyjęliśmy, że w im większym stopniu mamy do czynienia z upodobnieniem postaw mieszkańców i innych użytkowników wobec danego terenu, tym bardziej uzasadnione jest twierdzenie o istnieniu jego spójnej tożsamości społeczno-przestrzennej. Projektując badanie wyodrębniliśmy trzy kategorie społeczne, które – jak zakładaliśmy – mogą przejawiać odmienne postawy względem interesującego obszaru. Pierwszą z nich byli mieszkańcy osiedli położonych najbliżej jeziora Rusałka (Golęcina z pozostałą częścią Sołacza, Ogrodów i Woli). Drugą stanowili użytkownicy pobliskich obiektów pojawiający się dość regularnie w okolicach jeziora w związku z pracą zawodową. Trzecią – osoby opiekujące się miejscami pamięci lub interesujące się tym obszarem ze względu na jego historię.

Prowadząc badania chcieliśmy przede wszystkim dowiedzieć się, **czy istnieje społeczno-przestrzenna tożsamość obszaru Poznania zlokalizowanego wokół jeziora Rusałka**. Obok głównego pytania badawczego, postawiliśmy także **pytania szczegółowe**. Jeśli istnieje tożsamość, o którą pytamy, to jakie są jej cechy (*p1*) i jak przejawia się ona u różnych kategorii społecznych? (*p2*). Z czego wynikają (jeśli występują) różnice między tymi kategoriami w odniesieniu do badanego obszaru i jego tożsamości? (*p2.1*). Jakie jest znaczenie samego jeziora Rusałka na tle innych elementów badanej przestrzeni dla tożsamości, o którą pytamy (*p3*), a w szczególności, jakie jest znaczenie przeszłości tego akwenu? (*p3.1*). Na potrzeby badania wyodrębniliśmy też **hipotezy**. Założyliśmy istnienie tożsamości obszaru zlokalizowanego wokół Rusałki (*h1*), a także to, że kategorie społeczne będące jego użytkownikami i podejmujące wobec niego działania społeczne przejawiają w różnym natężeniu poszczególne cechy (elementy, aspekty) tej tożsamości (*h2*). To zróżnicowanie wynikałoby m.in. z ich odmiennych doświadczeń w odniesieniu do interesującego nas obszaru oraz ze stosunkowo rzadko występujących styczności społecznych między nimi, umożliwiających podejmowanie wspólnych działań (*h3*). Postawiliśmy również hipotezę, że jezioro Rusałka i otaczająca je przestrzeń parkowa mają centralne znaczenie dla tożsamości społeczno-przestrzennej obszaru, którego dotyczyło badanie (*h4*), choć dla większości użytkowników tej przestrzeni przeszłość tego zbiornika nie jest najważniejszym elementem tej tożsamości (*h5*).

1.2. Zagadnienia metodologiczne

Zgodnie z zarysowaną wyżej definicją, uznaliśmy występowanie postaw wobec interesującego nas obszaru za warunek istnienia jego tożsamości społeczno-przestrzennej. Podczas operacjonalizacji

skupiliśmy się zatem na wyznaczeniu wskaźników trzech elementów postawy społecznej: poznawczego (związanego z wiedzą i świadomością), emocjonalnego (oceny i uczucia) i behawioralnego (działania, praktyki, doświadczenia obiektu, postawy) (zob. Aronson, Wilson, Akert 2007, 313-314).

Opierając się na wcześniej postawionych celach i założeniach, dokonaliśmy wyboru odpowiednich metod i technik badawczych. Były to: wywiad jakościowy, kwestionariusz ankiety i analiza treści.

1.2.1. Wywiad jakościowy

Pierwszym narzędziem, które przy zachowaniu spójności z częścią teoretyczną pozwoliło odpowiedzieć na gros pytań badawczych, był pogłębiony wywiad jakościowy. Jego struktura składała się z czterech pól tematycznych: ogólne skojarzenia, percepcja Rusałki i okolic, opinie na temat mieszkańców i innych użytkowników oraz zagadnienia podsumowujące. Łącznie przeprowadziliśmy 32 wywiady, otrzymaliśmy również cztery wypowiedzi pisemne oparte na scenariuszu wywiadu (zatem łącznie uzyskaliśmy **36 wypowiedzi**). Pytania zawarte w scenariuszu pełniły istotną funkcję w procesie zbierania danych – pozwalały pogłębić odpowiedzi badanych, a także zwiększyć możliwości interpretacyjne uzyskanych materiałów. Scenariusz był więc schematem zawierającym ogólne wytyczne mające na celu ułatwienie i częściowe ustrukturyzowanie prowadzonego wywiadu, jednak ostateczny kształt każdej rozmowy zależał od badaczy i respondentów.

Zakładając istnienie różnych postaw wobec badanego obszaru, chcieliśmy dotrzeć do kategorii osób, których doświadczenie Rusałki i jej okolic byłoby możliwie jak najbardziej typologicznie zróżnicowane. Z tych względów poszukiwaliśmy zarówno mieszkańców trzech osiedli położonych najbliżej jeziora (Ogrody, Sołacz, Wola), jak i osoby podejmujące różne aktywności na tym terenie lub w związku z nim, ale zamieszkujące inne obszary (inne dzielnice miasta lub miejscowości pod Poznaniem). Pracowaliśmy w warunkach pandemii, które uniemożliwiały bezpośredni kontakt z potencjalnymi respondentami, stąd zdecydowaliśmy się na celowy dobór próby, a wywiady przeprowadziliśmy za pośrednictwem dostępnych nam narzędzi, takich jak komunikatory internetowe Zoom i Skype. Po zastosowaniu doboru celowego, część respondentów pozyskaliśmy metodą kuli śnieżnej. Podjęliśmy również próbę dotarcia do mieszkańców i użytkowników okolic Rusałki, którzy nie pochodziliby z wyboru celowego: przy końcu kwestionariusza ankiety internetowej zamieściliśmy zaproszenie do udziału w wywiadzie jakościowym. Podobne zaproszenia, w wersji papierowej, znalazły się także w skrzynkach pocztowych mieszkańców trzech interesujących nas poznańskich osiedli. W wyniku doboru niecelowego uzyskaliśmy jeden pełny wywiad jakościowy (z mieszkanką jednego z trzech wybranych przez nas osiedli) i jedną wypowiedź opartą na scenariuszu wywiadu (udzielił jej mieszkaniec jednego z tych trzech osiedli).

Na 36 uzyskanych wypowiedzi, 15 udzielili respondenci zakwalifikowani jako „**mieszkańcy**” (14 wywiadów, jedna wypowiedź pisemna). W większości byli to członkowie Rad Osiedli: Sołacz, Ogrody i Wola lub ich bliscy współpracownicy. Z kolei w kategorii „użytkownicy” (osoby nie będące mieszkańcami żadnego z trzech wybranych osiedli) znalazło się 21 respondentów. Należeli do niej zarówno „**użytkownicy pobliskich obiektów**” pracujący zawodowo, np. w placówkach edukacyjnych, kulturalnych, gastronomicznych, wojskowych i sportowych położonych na badanym terenie (dziewięć wywiadów i dwie wypowiedzi pisemne), jak i „**pozostali użytkownicy**”, czyli organizatorzy wydarzeń kulturalnych, imprez sportowych, uroczystości upamiętniających, miejscy aktywiści, badacze społeczni, historycy, dziennikarze itd. (dziewięć wywiadów i jedna wypowiedź pisemna). Podział respondentów ze względu na wiek i płeć przedstawia Tabela 1.

Tabela 1. Respondenci w wywiadach jakościowych i w wypowiedziach pisemnych opartych na scenariuszu wywiadu – podział ze względu na płeć i wiek

Wiek (lata)	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	Brak informacji nt. wieku	łącznie
Płeć								
Kobiety	1	3	2	3	2	0	1 ^a	12
Mężczyźni	1	5	7	4	2	1	4 ^b	24

^a Dotyczy respondentki, która nadesłała wypowiedź pisemną.

^b W tym trzech respondentów, którzy nadesłali wypowiedź pisemną.

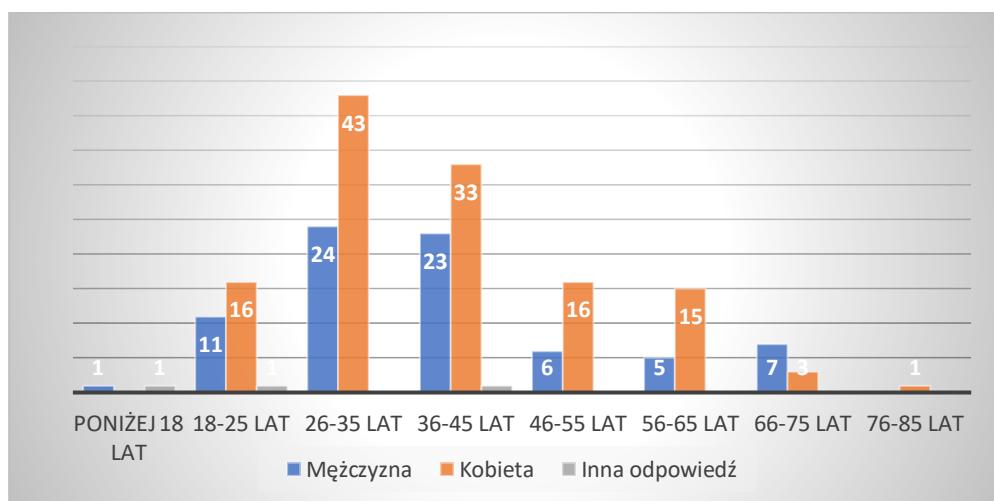
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania.

1.2.2. Kwestionariusz ankiety

Zwróciliśmy się do mieszkańców i użytkowników badanego obszaru o wypełnienie ankiety składającej się z 75 pytań. Ankieta pozwoliła na poznanie różnych sposobów doświadczania poznańskiego jeziora Rusałka i jego okolic oraz na lepsze zdefiniowanie społecznych potrzeb związanych z tym obszarem. Zawierała pytania zamknięte i otwarte. Ankieta została przygotowana z użyciem narzędzia internetowego Google Forms. Kwestionariusz został udostępniony m.in. na stronie internetowej Wydziału Socjologii UAM i na jego profilu w portalu społecznościowym Facebook. Umieszczony był również na oficjalnych i nieformalnych profilach i grupach facebookowych kilkunastu poznańskich osiedli samorządowych (w tym Sołacza, Woli i Ogrodów). Kwestionariusz był skierowany do osób w różnych przedziałach wiekowych, niezależnie od ich miejsca zamieszkania. Udało się zebrać 207 wypełnionych ankiet. Choć jej wyniki ilościowe nie mają charakteru reprezentatywnego, przybliżyły nas do odpowiedzi na pytanie o społeczny obraz interesującego obszaru.

Wśród 207 osób, które wypełniły ankietę, najczęściej reprezentowani byli mieszkańcy osiedla Wola (20,2%), Jeżyce (17,7%), Ogrody (15,2%) i Sołacz (10,6%). Podział respondentów ze względu na wiek i płeć przedstawia Wykres 1.

Wykres 1. Udział kobiet i mężczyzn w określonym przedziale wiekowym, którzy wypełnili ankietę.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania.

1.2.3. Analiza treści

W badaniu została wykorzystana również analiza treści, co pozwoliło na uporządkowanie rozpoznawanej problematyki. Dobór próby był celowy – wybieraliśmy materiały dotyczące jeziora Rusałka i jego okolic, opublikowane w okresie od 1 stycznia 2015 r. do 30 czerwca 2020 r. w jednym z sześciu wybranych przez nas rodzajów mediów – tradycyjnych lub społecznościowych. Niżej prezentujemy wyniki dla każdego z tych rodzajów.

Jednostkami analizy w pierwszym zestawie materiałów były artykuły umieszczone na stronach internetowych dwóch wybranych dzienników regionalnych: „Głosu Wielkopolskiego” i poznańskiej „Gazety Wyborczej”. Artykuły prasowe zostały wyszukane poprzez wpisanie do wyszukiwarek stron obu gazet fraz: Rusałka, Gołęcin, Wola, Ogrody.

Drugi zestaw zawierał materiały z dwóch wybranych portali informacyjnych: www.epoznan.pl oraz www.codziennypoznan.pl. Materiały w tych portalach były wyszukiwane w sposób analogiczny jak wyżej przedstawiony.

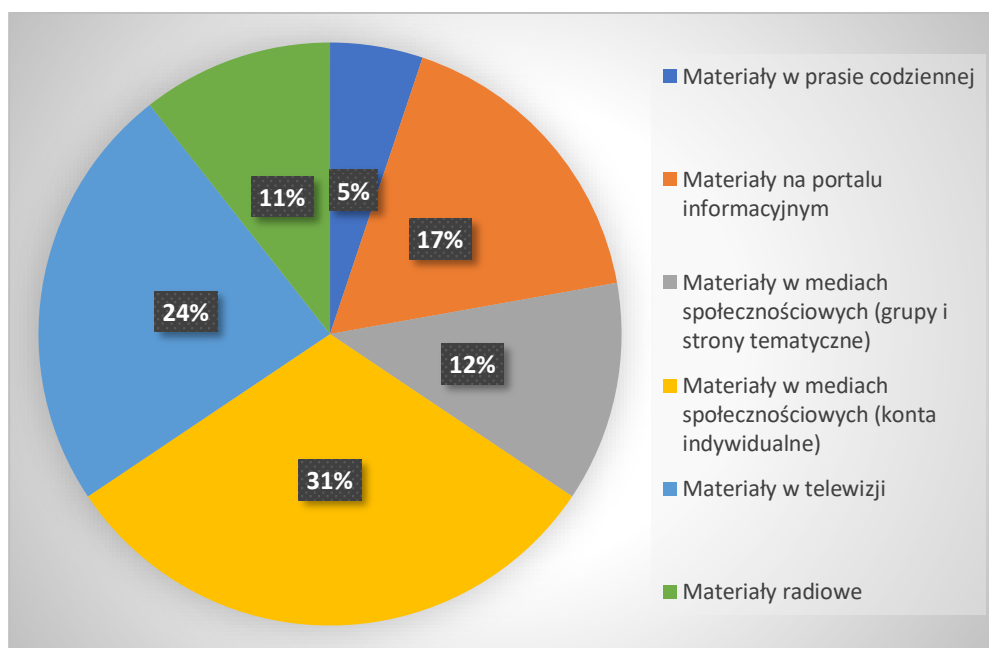
Trzeci zestaw zawierał materiały pochodzące z dziesięciu celowo dobranych grup lub stron na Facebooku, tematycznie odnoszących się do badanego obszaru lub zagadnień społecznych z nim związanych (m.in. *Inicjatywna i nieformalna grupa Sołacka*, *Na Woli*, *Nieformalna grupa Ogrody*, *Nieformalna grupa Poznań Wola*, *Poznań WOLA*, *Prawo do Miasta* – w odniesieniu do poznańskiego stowarzyszenia o tej nazwie, czy *Rada Osiedla Sołacz*). Analizą zostały objęte wszystkie wyniki wyszukiwania po wpisaniu haseł: Rusałka, Gołęcin, Wola i Ogrody. Były to zarówno materiały pochodzące z wymienionych grup lub stron, jak i posty innych osób, które oznaczały daną grupę/stronę na swoich zdjęciach lub w tekstach.

Czwarty zestaw obejmował indywidualne profile w wybranych popularnych portalach społecznościowych: Facebooku, Instagramie i Twitterze. Materiały były wyszukiwane za pomocą hashtagów (#rusałka, #golęcin, #wola, #ogrody), a w przypadku Instagrama, również za pomocą lokalizacji. Został on skategoryzowany głównie jako materiał wizualny bez komentarzy, choć pojawiały się także pojedyncze posty bez fotografii.

Piąty i szósty zestaw obejmował odpowiednio materiały telewizyjne i radiowe wyszukiwane w analogiczny sposób jak materiały pierwszego i drugiego rodzaju.

Analiza treści objęła łącznie 933 jednostki analizy. Procentowy rozkład poszczególnych rodzajów materiałów przedstawia Wykres 2.

Wykres 2. Rodzaje zakodowanych materiałów w analizie treści

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania.

1.3. Uwagi końcowe

Analizę zgromadzonego materiału empirycznego przedstawiamy w postaci opisów poszczególnych tematów poruszanych w ramach badania. Zawierają one wykresy, cytaty zaczerpnięte z wywiadów jakościowych oraz wnioski z przeprowadzonej ankiety i analizy treści.

Raport przedstawia uzyskane rezultaty **jedynie w wybranych kwestiach**. Uwaga ta dotyczy zwłaszcza badania postaw związanych z historią jeziora Rusałka i jego okolic oraz sposobów jej upamiętniania. Zagadnienia te w Raporcie omówiono jedynie częściowo – w sposób bardziej wyczerpujący zostaną przedstawione w późniejszych opracowaniach. Ponadto, z powodu ograniczonej objętości Raportu, przedstawione rezultaty z analizy treści dotyczą wyłącznie wybranych aspektów analizy ilościowej, pomijając wnioski, które można by wysnuć z analizy jakościowej.

Na koniec tego wprowadzenia chcemy **podziękować** wszystkim osobom, z pomocą których realizacja badań okazała się możliwa. Dziękujemy Respondentkom i Respondentom, którzy poświęcili swój czas dzieląc się doświadczeniami podczas wywiadów jakościowych, a także osobom, które wzięły udział w ankiecie internetowej. Dziękujemy też prof. UAM dr. hab. Monice Frąckowiak-Sochańskiej i dr. Łukaszowi Skoczylasowi za udział w pracach nad powstaniem narzędzi badawczych.

Mamy nadzieję, że Raport w jakimś stopniu przyczyni się do poszerzenia wiedzy na temat społecznego znaczenia jeziora Rusałka i jego najbliższej okolicy. Będziemy zaszczytzeni, jeśli poznanie odmiennych sposobów doświadczania tej części miasta – jej przeszłości i współczesności – pozwoli na pełniejszą diagnozę potrzeb i problemów społecznych, a w konsekwencji pozytywnie wpłynie na jej funkcjonowanie.

Studentki i Studenci 3. roku socjologii

Poznań, 11 grudnia 2020 r.

Cytowane źródła

- Aronson E., Wilson T.D., Akert R.M. 2007. *Psychologia społeczna. Serce i umysł*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Bochniarz M.S. 2020. „Nie wiedzieli lub przemilczeli”. Wywiad z Maciejem Krajewskim. *kultura.poznan.pl*, Wydawnictwo Miejskie *Posnania*, 14 września 2020. Online: <https://kultura.poznan.pl/mim/kultura/news/varia,c,6/nie-wiedzieli-lub-przemilczeli,152846.html> (dostęp: 10.12.2020).
- Jewish.pl. 2020. „Macewy z poznańskiego jeziora wróciły na cmentarz”. *jewish.pl*. 6 sierpnia 2020. Online: <https://jewish.pl/pl/2020/08/06/macewy-z-poznanskiego-jeziora-wrocily-na-cmentarz/> (dostęp: 10.12.2020).
- Kijko M. 2020. „Rusałka incognita”. Wywiad z Przemysławem Prasnowskim. *kulturaupodstaw.pl*, 30 kwietnia 2020. Online: <https://kulturaupodstaw.pl/rusalka-incognita/> (dostęp: 10.12.2020).
- Lisiecki S., Kubera J. 2015. O zasadności badań nad tożsamością dzielnic miast. Poszukiwanie nowych-starych tożsamości. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica*, 54: 127–139.
- Madurowicz M. 2007. *Miejska przestrzeń tożsamości Warszawy*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Majer A. 2010. *Socjologia i przestrzeń miejska*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Meixner W. bdw. „Martyrologia Żydów w Lasku Gołęcińskim”. *poznan.jewish.org.pl*. Online: <http://web.archive.org/web/20150625231441/http://poznan.jewish.org.pl:80/index.php/Zydzi-w-Wiekopolsce/Martyrologia-Zydow-w-Lasku-Golecinskim.html> (dostęp: 10.12.2020).
- Muzeum Martyrologii Wielkopolan – Fort VII. 2020. [Opis historii miejsca, w którym powstało Muzeum]. Online: <http://www.wmn.poznan.pl/odwiedz-nas/muzeum-martyrologii-wielkopolan-fort-vii/> (dostęp: 10.12.2020).
- Pietrowicz A. bdw. „Utworzenie obozu koncentracyjnego w poznańskim Forcie VII 10 października 1939”. *poznan.ipn.gov.pl*, Instytut Pamięci Narodowej. Online: <https://poznan.ipn.gov.pl/pl7/archiwa/archiwalia/42183,Utworzenie-obozu-koncentracyjnego-w-poznanskim-Fortie-VII-10-pazdziernika-1939.html> (dostęp: 10.12.2020).
- Piotrowski W. 1994. Tożsamość miasta (na przykładzie Łodzi). W: I. Machaj, J. Styk (red.), *Stare i nowe struktury społeczne w Polsce. T. 1 – Miasto* (171–174). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Rataj A. 2019. Interpelacja ws. potrzeby zebrania wszystkich pozostałości kamiennych nagrobków z jeziora Rusałka i utworzenia odpowiedniego miejsca pamięci. *Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Poznania*, VIII Kadencja Rady Miasta, RM-VI.0003.500.2019. Online: <https://bip.poznan.pl/bip/radni/andrzej-rataj,13095/interpelacje/interpelacja-ws-potrzeby-zebrania-wszystkich-pozostalosci-kamiennych-nagrobkow-z-jeziora-rusalka-i-utworzenia-odpowiedniego-miejsca-pamieci,NT0004FC72/> (dostęp: 10.12.2020).
- Sahaj T. 2015. Miejsce kaźni i straceń, rekreacji i sportu. Tereny zielone wokół jeziora Rusałka w Poznaniu. *Turystyka Kulturowa*, 10: 21–37. Online: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-701a5cc6-50fe-41d0-8594-3ff01fe69a7c> (dostęp: 10.12.2020).
- TVN24. 2020. „Gdy wody opadają, jezioro odsłania mroczne tajemnice. Wkrótce dowiedzą się o nich wszyscy”. *tvn24.pl*, 7 czerwca 2020. Online: <https://tvn24.pl/poznan/poznan-jezioro-rusalka-kryje-mroczna-tajemnice-wkrotce-wszyscy-sie-o-niej-dowiedza-4604176> (dostęp: 10.12.2020).
- Wirtualny Sztetl. 2019. „Poznań. Macewy w jeziorze Rusałka”. *sztetl.org.pl*, 25 listopada 2019. Online: <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/p/586-poznan/120-aktualnosci/183863-poznan-macewy-w-jeziorze-rusalka> (dostęp: 10.12.2020).
- Znanięcki F. 1938. Socjologiczne podstawy ekologii ludzkiej. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 1: 89–119.

Części od 1.1 do 1.3 przygotowała Patrycja Kuleczka

2. Przestrzeń

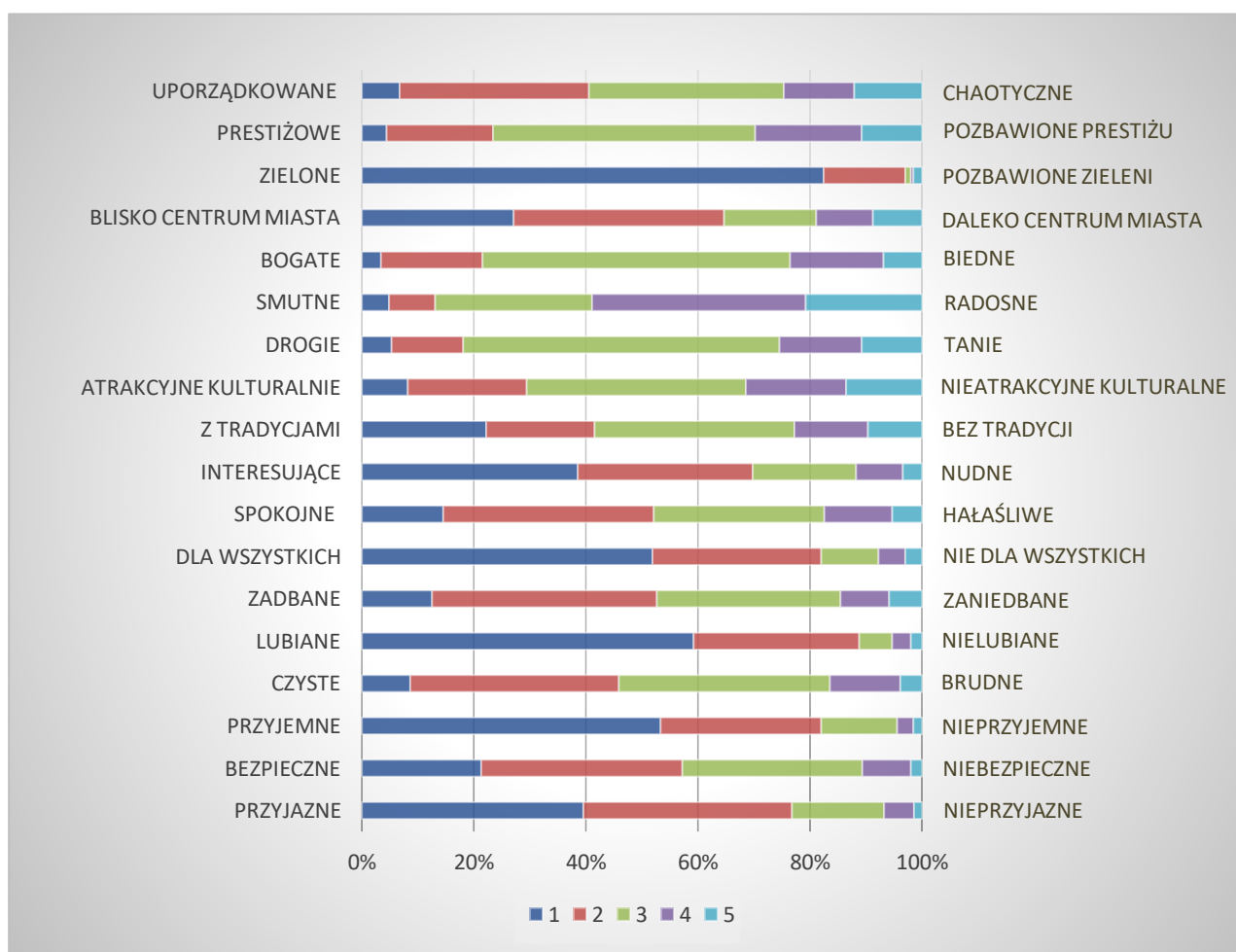
2.1. Skojarzenia z okolicami jeziora Rusałka

W tym podrozdziale omówimy kwestię skojarzeń z badanym obszarem. W wywiadach jakościowych i w kwestionariuszu ankiety zapytaliśmy respondentów o następujące kwestie:

- symbol (lub symbole) tej części Poznania,
- miejsca lub obiekty charakterystyczne dla tego obszaru,
- cechy najlepiej opisujące okolice Rusałki,
- osobiste doświadczenia użytkowników oraz mieszkańców tego terenu.

Wyniki analizy pytania ankietowego o charakterystykę okolic Rusałki przedstawia Wykres 3. Pytanie było skierowane do wszystkich respondentów (mieszkańców oraz innych użytkowników obszaru), którzy dysponowali skalą od 1 do 5, gdzie po obu stronach znajdowały się zaproponowane przez nas przeciwstawne cechy.

Wykres 3. Jakie są dla Pani/Pana okolice Rusałki?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania.

Spśród wszystkich cech najbardziej wyróżnia się ta, że jest to teren zielony, interesujący i lubiany, co czyni Rusałkę miejscem chętnie odwiedzanym przez poznaniaków. Cechy negatywne respondenci wskazywali zdecydowanie rzadziej. Na tej podstawie możemy stwierdzić, że okolice jeziora Rusałka budzą pozytywne skojarzenia – o czym będzie mowa w kolejnych, zawierających analizy wywiadów jakościowych, częściach tego podrozdziału.

2.1.1. Osobiste doświadczenia

Z Rusałką i przyległymi do niej obszarami wiążą się różne doświadczenia mieszkańców. Podczas wywiadów można było usłyszeć rozmaite osobiste historie, wspomnienia i luźne skojarzenia na temat jeziora i okolic.

Rusałka bardzo często pojawiała się, kiedy respondenci mieszkający w Poznaniu od urodzenia, wspominali **dzieciństwo**. Podczas wywiadu jedna z respondentek wspomniała, kiedy pod jej szkolnym kolegą jeżdżącym na łyżwach po zamrożonej Rusałce, załamał się lód. „Kojarzy mi się z jednym bardzo przykrym wydarzeniem, kiedy byłam w siódmej klasie, jeden z naszych kolegów zginął pod lodem nad Rusałką, proszę sobie wyobrazić.” (Rusałka_IDI_6). Jednak w pamięci wielu z nich jezioro zapisało się pozytywnie:

W ogóle pierwsze takie skojarzenie to jeszcze mam z dzieciństwa, bo ja się na Woli wychowałam, więc tam jeździliśmy sobie rowerami po Gołęczynie, wokół Rusałki, kąpaliśmy się. Jakies takie, wie Pani, pierwsze miłości, tak że bardzo pozytywnie mi się kojarzy z czasów podstawówki. Tak, szkoła podstawowa. Następnie... To by było takie pozytywne. (Rusałka_IDI_01)

Rusałka, jaka zachowała się we wspomnieniach respondentów, jest obszarem, gdzie w dzieciństwie w sezonie letnim często się kąpano, spacerowano, a w zimie jeżdżono na łyżwach: „Pierwsze takie skojarzenie moje z dzieciństwa, z takiej wczesnej szkolnej młodości, to był piękny teren rekreacyjny, spacerowy.” (Rusałka_IDI_21). „Rusałka powoduje u mnie różne skojarzenia. Od dzieciństwa, do chwili obecnej jest dla mnie ulubionym miejscem spacerów.” (Rusałka_IDI_a_4). Teren spacerowy nad Rusałką jest bardzo ważny dla respondentów mieszkających od dzieciństwa zarówno na Ogrodach, Sołaczu i Woli, jak i w bardziej odległych okolicach (Jeżyce, Ławica, Rataje), którzy jezioro poznali podczas wspomnianych z dużym sentymentem rodzinnych spacerów: „Rusałka oczywiście kojarzy mi się z dzieciństwem, ponieważ ja jestem poznanianką, w związku z tym, w dzieciństwie jeździłam z rodzicami nad tą Rusałką.” (Rusałka_IDI_06).

Ja mieszkam niedaleko Sołacza, a właściwie na obrzeżach Sołacza, i tam, w dzieciństwie, Sołacz, Rusałka, to były tereny spacerowe. Chodziłam tam z rodzicami, z ojcem, który był absolwentem wydziału rolnego uniwersytetu, więc dla niego to też był taki po trosze spacer sentymentalny i opowiadał nam o tych terenach. (Rusałka_IDI_21)

Inna respondentka przywołuje kolejne wspomnienie z dzieciństwa związane z Rusałką oraz rodziną. Wspomina swojego brata, z którym chodziła oglądać zawody sportowe na stadionie Olimpii, zaznaczając z żalem, że teraz żużel wyparł inne aktywności sportowe:

Dla mnie też obszar, wie pani, tej Olimpii tak zwanej, ten sportowy, też jest bardzo ważny, ponieważ – znowu wróć do mojego dzieciństwa [śmiech] – bo mój brat na tej Olimpii trenował sport i miał tego czasu. No, pamiętam, jak chodziliśmy

i oglądaliśmy, jak tam biegali na bieżni i tak dalej. Dlatego dla mnie jest naprawdę niezrozumiałe, dlaczego tam odbywają się wyścigi żużlowe. (Rusałka_IDI_06)

Jak wskazuje powyższa wypowiedź, obszar ten jest intensywnie eksploatowany **sportowo**, co również przejawia się w swobodnych wypowiedziach respondentów zapytanych o skojarzenia z Rusałką. Dla wielu z nich uprawianie tam sportu jest bardzo ważne i właśnie to skojarzenie wskazują jako pierwsze.

No tak, tak, wiąże się to z moimi osobistymi skojarzeniami i zainteresowaniami. Oczywiście z tym bieganiem wiąże się także i kwestia... różnego rodzaju, nie chcę powiedzieć wyścigów, ale aktywności sportowych, które mają miejsce wokół Rusałki. Tam nawet swego czasu były organizowane biegi przełajowe, takie w formie open dla wszystkich chcących biegać. Plus do tego – to jest także moja trasa – jazda rowerem z miejsca zamieszkania, mieszkam na osiedlu Kwiatowym, właśnie na ulicę Gołęcińską, to ostatni etap to jest jazda rowerem wokół Rusałki, tak że atrakcyjne tereny. Oczywiście czasem można spotkać wieczorami osoby, które wykorzystują Rusałkę w mniej atrakcyjny sposób, zaśmiecając, pijąc piwo czy tam... Czasem się zdarzają wyższe procenty niż piwo. (Rusałka_IDI_08)

Wielu innym osobom Rusałka w pierwszej chwili wydawała się obszarem **dzikim i niedostępnym** – niezamieszkałym. Nawet nie uświadamiali sobie, gdzie dokładnie się znajdują i odkryli te okolice dopiero w momencie przypadkowych odwiedzin:

Pierwsze moje skojarzenie z Rusałką było takie, że kiedy odwiedziłem ją po raz pierwszy, nie wiedziałem, że to jest Rusałka i przybiegłem z zupełnie od nieznanej strony. Gdzieś to było z Hipodromu Wola. I było to strasznie zapuszczone miejsce. Wydawało mi się takie strasznie dzikie i niedostępne dla mieszkańców. Kompletnie nie znałem tego miejsca. (Rusałka_IDI_14)

Jednak z biegiem lat można było zauważyć zmiany, a także **sezonowość** użytkowania tego terenu. Respondenci podkreślali, że to miejsce jest bardziej atrakcyjne turystycznie w okresie wiosenno-letnim, kiedy można się kąpać i korzystać z plaży, niż w sezonie zimowym:

I na przestrzeni lat zauważyłem, że stało się ono bardzo mocno popularne wśród mieszkańców Poznania. I widziałem jak zmieniło się na przestrzeni tych lat, jak organizujemy biegi, czyli gdzieś od 10 lat, kiedy my tam jesteśmy. Wydawało mi się to miejsce niedostępne, aczkolwiek był to okres jesienno-zimowy i widzę taką sezonowość tego miejsca, że jesień i zima jest miejscem, gdzie zdecydowanie mniej ludzi się tam pojawia, a lato to jest miejsce, gdzie to miejsce tętni bardzo mocno życiem. (Rusałka_IDI_14)

Zdarzają się także sytuacje, gdzie i zimą Rusałka jest mocno użytkowana. Wspomniana wcześniej jazda na łyżwach jest bardzo popularną aktywnością, ale jezioro to także morsowanie. „(...) zarówno kąpię się nad Rusałką, zarówno latem jak i zimą, bo morsuję.” (Rusałka_IDI_01) – stwierdziła jedna z respondentek.

Rusałka jest też ważnym elementem codzienności części użytkowników terenu, którzy tam pracują i niemal każdego dnia przemierzają szlaki wokół jeziora – pieszo lub rowerem. Czasem ktoś wspominał ten obszar jako miejsce zapamiętane z czasów studiów: „Mnie osobiście Gołęcin kojarzyć się będzie z miejscem, w którym studiowałem, a po kilkunastu latach wróciłem, aby tu pracować.” (Rusałka_IDI_a_2).

2.1.2. Środowisko naturalne

Rusałka jest dla wielu osób miejscem cennym przede wszystkim ze względu na walory przyrodnicze. Część okolicy jest miejscem zagospodarowanym (plaża, trasy rowerowe, ścieżki, lokale gastronomiczne itp.), jednak w opinii respondentów w większości są to miejsca dzikie, zarośnięte i **zachowane w swej naturalnej formie**.

Rusałka, nie wiem, położona daleko od Poznania, tylko praktycznie jest już w samym centrum, no to jest jedyne miejsce zielone niezabudowane. Część obszaru jest zurbanizowana, no bo są jakieś zjeżdżalnie, są jakieś restauracje, natomiast spora część Rusałki dalej jest no taka naturalna, dzika, nie wybetonowana i myślę, że to jest bardzo ważne, tak, że będąc blisko domu mam takie miejsce, do którego mogę się udać i po prostu w innym środowisku, w innym otoczeniu spędzić ten czas. (Rusałka_IDI_23).

Dla mieszkańców i osób odwiedzających ważne jest, żeby obszar niezabudowany pozostał nienaruszony. Respondenci podkreślają, że każdy powinien dbać o to miejsce, ponieważ dla wielu jest to teren „(...) zbliżenia się do przyrody.” (Rusałka_IDI_a_4). W ich opinii „dzikość” tego miejsca stanowi o jego atrakcyjności i przyciąga miłośników przyrody. Jak wskazuje kolejny respondent, jezioro jest tak dogodnie zlokalizowane, że wielu ludziom zapewnia dostęp do przyrody i umożliwia jej kontemplację. Pomimo bliskości miasta można tam z łatwością odnaleźć ciszę i spokój: „Kawał solidnego lasu na terenie aglomeracji. Jeśli ktoś chce posłuchać szumu sosny... takiej stuletniej, no to tam jest w sumie chyba najbliżej.” (Rusałka_IDI_17).

W skojarzeniach respondentów pojawiała się głównie **plaża i sam zbiornik wodny**: „Na pewno charakterystyczny jest ten obszar, gdzie jest plaża i ta część wypoczynkowa, z pomostem. To jest według mnie najbardziej typowa część Rusałki.” (Rusałka_IDI_06). Tak więc **pomost** nad jeziorem można uznać za element charakterystyczny, który nasuwa się na myśl na hasło „Rusałka”.

*Szczerze powiedziawszy, pierwsza rzecz jaka mi przychodzi na myśl, to jest **molo** nad Rusałką, na Rusałce. Dlatego, że może to jest taki, hmm, element najbardziej fotografowany, najbardziej wizualny, najwięcej zdjęć można z tego molo gdzieś tam zobaczyć w Internecie, czy na różnych portalach typu Instagram. No, jeśli chodzi o takie skojarzenie wizualne, co może być [zastanawia się] symbolem tego [zastanawia się] obszaru, to... póki co, to będzie to molo. (Rusałka_IDI_12)*

Respondenci bardzo często podkreślali, że „sercem” tej części Poznania jest właśnie akwen Rusałki. „Naprawdę, czyli ten staw taki. Tak, to jest dla mnie to, czym jest Rusałka. Nie te tereny nawet naokoło, ani nie te sportowe, ani żadne inne, tylko właśnie samo to **jezioro**; nawet nie te stawy pozostałe, to jest dla mnie... Rusałka to jest to, po prostu.” (Rusałka_IDI_06). Uzasadniają to tym, że właśnie wokół jeziora koncentruje się całe życie okolicy oraz tym, że historia powstania zbiornika jest tak tragiczna.

Rusałka jest też kojarzona jako zielone płuca miasta – obszar służący jako miejsce spotkań i rekreacji. Jest „**innym światem**”, czymś odmiennym, **odcięty od zgiełku miasta**, gdzie można się ukryć.

Okej. Znaczy ja mam..., podstawowe moje skojarzenie jest z Rusałką, jeziorem Rusałka, to jest taki – ja to nazywam – inny świat. To znaczy, to jest miejsce w środku miasta, kiedy tam się przyjeżdża, zwłaszcza samochodem, chociaż pieszo jak się idzie też, ale jak się przyjeżdża samochodem zwłaszcza od strony parkingu,

to się jedzie przez..., zjeżdża się z ruchliwej drogi, jedzie się przez zalesioną, trochę krętą dróżkę i dojeżdża się do miejsca w środku miasta, które jest zupełnie inne. Zupełnie inne niż miasto i zupełnie inne niż cokolwiek, to znaczy, to jest rzeczywiście unikatowe, unikatowe miejsce na pewno w skali Poznania, ale myślę, że unikatowe w ogóle. Hmm, tak, to jest moje pierwsze skojarzenie. (Rusałka_IDI_10)

Użytkownicy często nie zdawali sobie sprawy, jak piękne są okolice Rusałki. Przemierzając się tam niemal codziennie, traktowali to miejsce za ledwie jako obszar tranzytu. Dopiero lepiej poznając jej walory, zrozumieli, że to obszar bardzo różnorodny i ciekawy.

*Drugie skojarzenie jest takie, że Rusałka jest **nieznana**. To znaczy, jej piękno jest nieznane, jej... Oczywiście mieszkańcy okolicznych domów, czy okolicznych dzielnic, no, dzielnic za dużo powiedziane, okoliczni ludzie, oczywiście ją znają, natomiast ja mieszkam w Strzeszynie, w starym Strzeszynie. To jest, hmm, ile – ze trzy kilometry pewnie od Rusałki. I ja przez wiele lat traktowałem Rusałkę jako coś, co mi się pojawiało na drodze, jak jechałem rowerem na przykład z miasta, czy jako miejsce takie, gdzie można przejechać rowerem naokoło, natomiast nie zdawałem sobie sprawy – no właśnie – z piękna Rusałki. To do mnie dotarło wtedy, kiedy – w sumie dość przypadkowo – zaczęliśmy się z żoną zajmować prowadzeniem, prowadzeniem czy opieką nad całym tym kompleksem rekreacyjnym i prowadzeniem restauracji. (Rusałka_IDI_10)*

2.1.3. Relaks i rozrywka

Mieszkańcy osiedli Ogrody, Sołacz i Wola oraz inni użytkownicy terenu badań, opowiadając o własnych skojarzeniach nawiązywali do **rekreacji**. Wypowiedzi odnosiły się do wypoczynku aktywnego i biernego. „Drugie to rekreacja. Obszar Jeziora Rusałka to świetne miejsce na wypoczynek zarówno aktywny i ten bierny.” (Rusałka_IDI_a_2). „Takie miejsce też wypoczynek, miejsce ruchu, aktywności. Hmm..., to są te chyba pozytywne, takie, takie rzeczy, które mi się najbardziej kojarzą z Rusałką.” (Rusałka_IDI_30).

W wypowiedziach respondentów słowo „relaks” pojawiało się bardzo często. Odpoczynek, który – zgodnie z wieloma odpowiedziami – może zapewnić Rusałka, wiąże się z relaksującym wpływem jeziora i otaczającej go zieleni. Jest to miejsce łączące walory przyrodnicze i **wypoczynkowe**. „Przed wszystkim odpoczynek, relaks, gdzie mogę się przejść, wypocząć, nie słyszeć zgiełku miasta, nie słyszeć ulic, popatrzeć na zwierzęta, poobcować z przyrodą, więc odpoczynek, tak.” (Rusałka_IDI_23). Rusałka jest także miejscem, w którym człowiek może się odprężyć, obcować z przyrodą, która ma tam swoją specyfikę. Można czytać książkę w otoczeniu natury, podziwiać zieleń otaczającą jezioro i cieszyć się spokojem: „W swoim..., no, i teraz skojarzenie, czyli to jest takie skojarzenie jako miejsce, które..., hmm wypoczynek, rekreacji, ale też takiej łączności z naturą, w tym znaczeniu bardzo dostępnej dla przeciętnego mieszkańca.” (Rusałka_IDI_28).

Okolica ta jest dostępna dla każdego, znajduje się w granicach miasta – bliskość tego terenu była wielokrotnie podkreślana. Respondenci wiążą z Rusałką relaks również za sprawą **spędzania wolnego czasu** nad jeziorem, na świeżym powietrzu, wypoczynku na słońcu, spotkań ze znajomymi na plaży i piknikami w części, którą określają jako wypoczynkową.

[T]rzecia [zastanawia się], tak na dobrą sprawę, chyba też z rodziną się kojarzy, ponieważ jest to też takie miejsce, gdzie można pójść z rodziną odpocząć, pograć, poobcować. I niekoniecznie musi być to pobycie z rodziną w zamkniętym

pomieszczeniu, czyli tak jak się utarło ostatnimi czasy, że spędzamy czas na zakupach wspólnie gdzieś w centrach handlowych, tylko na tonie natury, więc te trzy rzeczy, chyba tak. (Rusałka_IDI_23)

Rusałka, kojarzona z różnymi formami **aktywnego wypoczynku**, określana jest także jako miejsce ruchu i aktywności. Wycieczki rowerowe, bieganie, nordic walking, morsowanie, spacery z rodziną, przyjaciółmi lub psem, to tylko część aktywności podejmowanych przez respondentów na tym obszarze.

Tak, to jest miejsce, w którym się odbywa dużo zawodów biegowych, bo tam można całkiem fajną trasę taką na wiele kilometrów, bo tam bardzo często odbywają się biegi na pięć czy dziesięć [kilometrów – przyp. AG, KK, JR]. Większość moich treningów tam robię, więc wydaje mi się, że to też w Poznaniu takie miejsce, gdzie większość biegaczy rusza na trasę Rusałka-Strzeszynek w kierunku Kiekrza itd. Sołacz też oczywiście do tego należy, więc myślę, że każdy biegacz gdzieś tam nad Rusałką był i tam biegał. (Rusałka_IDI_03)

Nad jeziorem można spotkać **wędkarzy**, rowerzystów, dzieci z opiekunami odwiedzające plac zabaw oraz inne osoby aktywnie spędzające czas w naturalnym środowisku.

Jedni, jedni... lubią biegać, spacerować i jeździć wokół, niektórzy koncentrują się, wiadomo, w określonych pojedynczych miejscach typu wędkarze w sobie znanej, akurat tam nigdy nie łowiłem ryb, ale wędkarzy jest sporo. (Rusałka_IDI_28)

Rusałka postrzegana jest również jako poznańskie **centrum sportowe**. Jest tak m.in. za sprawą lekkoatletycznego stadionu Olimpij, który w 2020 r. przechodził prace modernizacyjne, co w Poznaniu nie przeszło bez echa i zapisało się w pamięci mieszkańców miasta (stadion Olimpij pojawiał się w wypowiedziach kilkakrotnie). Wielokilometrowe trasy biegowe i rozgrywane zawody sprawiają, że sport na tym obszarze postrzegany jest jako niewymagający specjalistycznego sprzętu. Respondenci wspominali również o wyścigach na torze żużlowym.

No dla mnie Rusałka, Gołęcin to jest takie centrum rozrywkowo-odpoczynkowo-sportowe. Dla mnie to jest miejsce treningów biegowych, spacerów z psem, odpoczynku, jeziora, zieleni. A sam Gołęcin jest, biorąc pod uwagę jeszcze budujący się stadion, to będzie takie fajne centrum sportowe w Poznaniu. Taki sportowy ośrodek największy, myślę, który mamy w mieście. Tak że te miejsca mi się tylko pozytywnie kojarzą. (Rusałka_IDI_03)

Okolice jeziora respondenci kojarzyli również z Ogrodem Botanicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. „Rusałka i jej okolice dla mnie, przede wszystkim jest to otoczenie Ogrodu Botanicznego.”(Rusałka_IDI_06). Mieszkańcy Woli za charakterystyczny dla obszaru Rusałki uznali również miejscowy hipodrom, nazywany przez niektórych „wizytówką Poznania”:

No to myślę, że Hipodrom Wola będzie najszybciej z Rusałką kojarzony, bo Hipodrom Wola to kiedyś była potęga, to była wizytówka Poznania, tam się sporo rzeczy działo. Myślę, że Hipodrom Wola będzie najszybciej kojarzony z Rusałką. (Rusałka_IDI_23)

Dla respondentów Rusałka to także **spotkania towarzyskie**, wspólne korzystanie z atrakcji wodnych w sezonie letnim, kąpiele w jeziorze, grillowanie, spacery i rozmowy. Zaczynając od spotkań w czasach dzieciństwa, kończąc na obecnych, wspomnienia o nich wywołują u respondentów

pozytywne emocje. Strefa gastronomiczna Rusałki również jest ważnym elementem uzupełniającym spotkania towarzyskie. Respondenci wspominają także o zorganizowanych formach rozrywki – głównie wymieniana była impreza noworoczna oraz wydarzenia kulturalne, m.in. związane z projektem „Rusałka niepamięci”.

Druga rzecz, to to, że jest to miejsce spotkań, miejsce, gdzie w różnych miejscach, w różnych barach, jest restauracja, gdzie ludzie mogą się spotykać, dobrze czuć, czuć się jak u siebie, czuć się chcianym, żeby wszyscy się lubili nawzajem. Temu służy dążenie, aby zapewnić różnorodność tych punktów, które tam działają. (Rusałka_IDI_02)

Jeden z respondentów odniósł się również do obecnej, rekreacyjnej funkcji Rusałki **w kontekście zdarzeń historycznych**, które miały miejsce na tym obszarze podczas ostatniej wojny: „Powiem szczerze, że nawet chyba jakoś specjalnie nie traktuję Rusałki osobiście rekreacyjnie... Może gdzieś z tyłu głowy krąży mi to, że mieszkam nad czymś, co było zbudowane poprzez dramat ludzki.” (Rusałka_IDI_32). Z kolei inni respondenci podkreślali, że nie wiążą Rusałki wyłącznie z kwestiami martyrologii i ważne są dla nich także inne aspekty tego miejsca. **Skojarzenia związane z Rusałką odnoszące się do kontekstu historycznego są omówione w części 4.1. niniejszego raportu.**

2.1.4. Negatywne skojarzenia i problemy

Niektórzy mieszkańcy oraz inni użytkownicy obszaru nie byli do końca zadowoleni ze sposobu jego funkcjonowania, czy też szerzej – z sąsiedztwa otaczających go osiedli. Pytani o skojarzenia wspominali o problemach infrastrukturalnych: kłopotach z parkowaniem, odseparowaniem Rusałki od innych przestrzeni zielonych, negatywnym wpływie hałasu (jego źródłem są ruchliwe ulice okalające Rusałkę, wyścigi żużlowe oraz trakcja kolejowa), wysokim poziomie zanieczyszczenia środowiska, a także bardzo dużej liczbie przebywających tam ludzi. „To, że w tej chwili umożliwiające są tam wyścigi [żużlowe – przyp. AG, KK i JR] to jest dla mnie wielki problem. Tym bardziej, że jest to ogłuszające, ogłuszające.” (Rusałka_IDI_06). Jak widać, dla mieszkańców okolicy hałas jest bardzo uciążliwy, co było bardzo wyraźnie podkreślane w opowieściach respondentów. Jednak kwestia hałasu dotyczy raczej miejsc zbliżonych do najbardziej ruchliwych arterii komunikacyjnych otaczających ten teren. „Serce” Rusałki – według respondentów – to nadal miejsce ciche i spokojne, dlatego ich skojarzenia dotyczące okolicy zahaczały również o kwestie odseparowania, za sprawą torów kolejowych, od innych przestrzeni zielonych:

Rusałka, niestety, jest w pewnym sensie odseparowana od innych przestrzeni zielonych przez to, że jest ograniczona przez tory kolejowe, a także dosyć mocno rozwiniętą infrastrukturę dróg, szczególnie tutaj Niestachowska [jedna z większych arterii komunikacyjnych Poznania – przyp. AG, KK i JR] przecina tak, odcina Rusałkę od pozostałych korytarzy zielonych miasta i to jest naprawdę bardzo niekorzystne, ze względu na to, że od Rusałki właściwie szedł taki zielony pas prawie do samego centrum, do Cytadeli. (Rusałka_IDI_06)

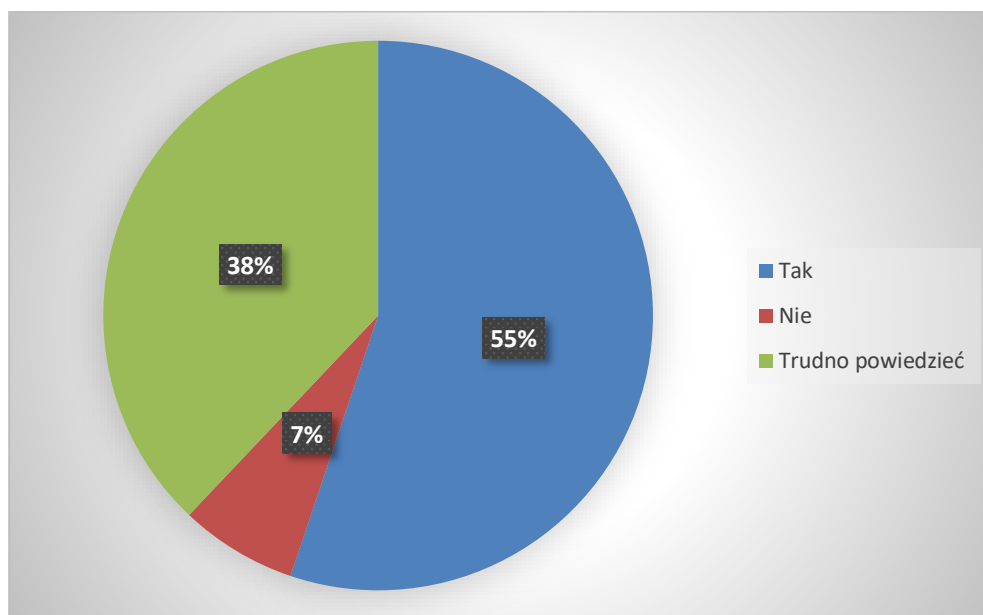
W wypowiedziach respondentów często pojawiał się temat braku miejsc parkingowych:

Zieleń, woda, ulica Botaniczna... problemy z parkowaniem. (...) A problemy z parkowaniem na ulicy od strony Strzeszyna, dlatego że tam ta plaża, z której często nie korzystam. Chyba nigdy w celach rekreacyjnych nie korzystałem z niej. Ale jednak z różnych powodów tam przyjeżdżałem i zawsze z tym były jakieś problemy. Więc to są te pierwsze skojarzenia. (Rusałka_IDI_05: 5-6)

2.1.5. Najbliższe okolice Rusałki na tle otaczających je dzielnic

Respondentkom i respondentom, którzy zaznaczyli w ankiecie internetowej, że mieszkają na Ogrodach, Sołaczu albo Woli, zadaliśmy pytanie o cechy charakterystyczne części tych osiedli położonych najbliżej Rusałki (łącznie składających się na obszar poddany naszemu badaniu, zob. *Wprowadzenie*). Odpowiedzi na pytanie, z podziałem na poszczególne osiedla, przedstawiono na Wykresach 4, 5 i 6.

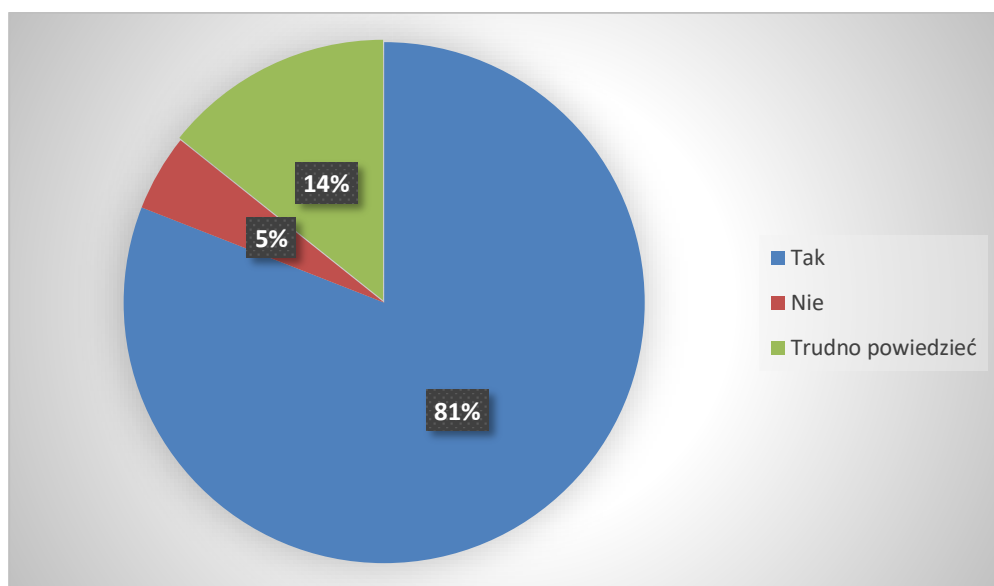
Wykres 4. Czy obszar między ulicą Dąbrowskiego a Laskiem Gołęcińskim ma swoje specyficzne cechy na tle innych części osiedla Ogrody?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. Na pytanie odpowiedziało 29 z 30 ankietowanych osób zamieszkujących Ogrody, z czego 14 udzieliło odpowiedzi w kolejnym pytaniu otwartym.

Ponad połowa mieszkańców Ogródów uznała, że najbliższe okolice Rusałki – na tle pozostałego obszaru ich osiedla – wyróżniają specyficzne cechy. W odpowiedziach otwartych wskazywali najczęściej na dużą ilość zieleni albo bliskość jeziora. Zwracali również uwagę na obecność niskiej zabudowy oraz przydomowych ogródków. Niektórzy wspominali o miejscu rekreacji i o spokoju, który tam panuje. Jeden z respondentów – mówiąc o mieszkańcach tej części osiedla – wskazał, że przeważnie są to osoby starsze i wzajemnie żyte.

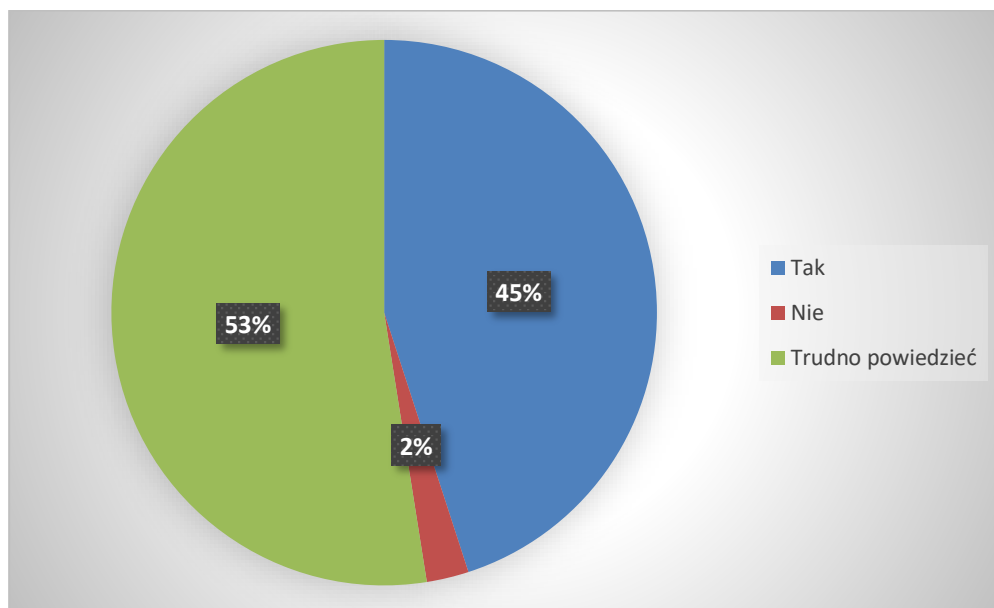
Wykres 5. Czy Golęcín ma swoje specyficzne cechy na tle innych części osiedla Sołacz?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. Na pytanie odpowiedziało 21 osób zamieszkujących Sołacz, z czego 15 udzieliło odpowiedzi w kolejnym pytaniu otwartym.

Respondenci będący mieszkańcami Sołacza (definiowanego jako jednostka pomocnicza miasta) nie mają wątpliwości, że teren nazywany Golęcínem wyróżnia się na tle całego osiedla. W pytaniu otwartym mieszkańcy wskazywali na tereny zielone; ich zdaniem znajduje się tam więcej drzew. Dużym atutem Golęcína jest niewielka liczba budynków mieszkalnych i brak rozwiniętej infrastruktury, co sprzyja ochronie przyrody. Golęcín jest postrzegany przede wszystkim jako teren rekreacji: wskazywano na wielość tras spacerowych i rowerowych łączących Park Sołacki, tereny wokół Rusałki, Strzeszynek i Kiekrz. Z drugiej strony respondenci wspominali, że obiekty zielone są zaniedbane, a zabudowa wiekowa. Jednak dostrzegali więcej cech pozytywnych niż negatywnych.

Wykres 6. Czy obszar między ulicą Dąbrowskiego a Laskiem Golęcińskim ma swoje specyficzne cechy na tle innych części osiedla Wola?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. Na pytanie odpowiedziało 40 osób zamieszkujących obszar między ul. Dąbrowskiego a Laskiem Golęcińskim na osiedlu Wola, z czego 17 udzieliło szczegółowej odpowiedzi.

Ostatnim interesującym nas obszarem była część osiedla Wola znajdująca się bliżej jeziora Rusałka. Można zauważyć, że większość mieszkańców Woli nie jest pewna, czy coś wyróżnia najbliższą przestrzeń jeziora od pozostałych fragmentów osiedla (w przeciwieństwie do Golęcina, gdzie 81% respondentów z osiedla Sołacz wskazało, że ma on swoje specyficzne cechy). Ci, którzy zdecydowali się odpowiedzieć w pytaniu otwartym, o interesującym obszarze wyrażali się raczej negatywnie. Mówili, że na tle innych części osiedla jest on zaniedbany: nie ma tam boiska ani placu zabaw, małych sklepów czy miejsc odpoczynku (np. ławek). Jeden z respondentów porównał obszar położony bliżej jeziora do zlokalizowanego w pobliżu lotniska Ławica – ten drugi jest bardziej zadbane, a w pierwszym stan ulic, ich nawierzchni i oświetlenia, jest gorszy. Z odpowiedzi respondentów wyłania się również obraz mieszkańców interesującej nas części osiedla Wola: ich zdaniem są to osoby starsze, ale także takie, których podejście do życia sprawia, że cenią bliskość natury. Zabudowę stanowią domy jednorodzinne. Panuje tam cisza i spokój. Respondenci wspominali też o dużej liczbie terenów zielonych, o torach kolejowych, Hipodromie Wola, a także punktach usługowych. Ważnym aspektem jest sąsiedztwo lotniska, ale przede wszystkim jeziora Rusałka.

Podsumowując tę część raportu można wysnuć wniosek, że mieszkańcy Ogrodów, Sołacza i Woli, a także inni użytkownicy okolic Rusałki, najczęściej kojarzą ten teren z naturą. Jest to dla nich miejsce odpoczynku, relaksu, ale i – ze względu na wielość obiektów sportowych – różnych form aktywności. U wielu Rusałka wzbudza miłe wspomnienia z dzieciństwa. Teren otaczający jezioro jest dla nich ważnym miejscem odpoczynku kojarzącym się głównie z relaksem, spędzaniem czasu nad jeziorem i spacerami z rodziną.

Część 2.1 przygotowały Aleksandra Gąsiorowska, Kamila Kowalska i Joanna Rożek

2.2. Oceny i emocje związane z tą częścią Poznania

2.2.1. Pozytywne oceny i emocje

Respondenci, z którymi rozmawialiśmy podczas wywiadów jakościowych, dzielili się różnorodnymi przemyśleniami na temat badanego przez nas obszaru Rusałki i okolic. Często odwoływali się do emocji, jakie wywołuje w nich dany teren i oceniali go przez pryzmat swoich doświadczeń.

Musimy zaznaczyć, że respondenci wypowiadali się w **zdecydowanej większości pozytywnie**. Porównując odpowiedzi na pytanie o negatywne i pozytywne emocje oraz oceny badanej przez nas przestrzeni, z o wiele większą łatwością wypowiadali się na temat tych pozytywnych. O badanej przestrzeni myślą jak najlepiej, a wyrażane przez nich emocje to przede wszystkim radość, poczucie zrelaksowania i szczęście. Mieszkaniec jednego z trzech najbliższych położonych osiedli zapytany o pozytywne emocje dotyczące Rusałki i okolic, odpowiada:

[P]ozwalał na przykład ten teren na to, żeby sobie usiąść, prawda, gdzieś na jakimś powalonym drzewku, czy, powiedzmy sobie, gdzieś nad jeziorkiem i poczytać książkę, no to zawsze miałem... Bardzo pozytywnie mi się kojarzył tamten teren. Nigdy nie spotkało mnie tam nic złego, nikt mnie nie napadł, nikt mnie – powiedzmy sobie – nie gonił [śmiech]. (Rusałka_IDI_04)

Z kolei inny mieszkaniec przyznaje:

Wywołuje pozytywne emocje, natomiast, no jest to miejsce, tak jak powiedziałem, dla mnie odpoczynku, w którym mogę, w którym jak by to powiedzieć łapię dystans od... od całości. (Rusałka_IDI_31)

Zdarzały się jednak także sytuacje, że niektórzy respondenci nie potrafili wskazać pozytywnych ani negatywnych cech badanego obszaru:

*– A jakie pozytywne emocje wywołuje w panu ten obszar?
– Nie wywołuje żadnych emocji. (Rusałka_IDI_07)*

Hmm, negatywne emocje... [zastanawia się] Hmm, nie, chyba... chyba ciężko. (Rusałka_IDI_09)

Respondenci, pytani o pozytywne cechy badanej przestrzeni, najczęściej wspominali o **zieleni**. W przeważającej większości wywiadów badani wskazywali na piękno natury i jej pozytywny wpływ na przebywającego tam człowieka. Respondenci przyznają, że kontakt z naturą – przeważającą na terenach wokół Rusałki – sprawia, że ich samopoczucie zdecydowanie się polepsza. Odpowiadając na pytanie, co mu się podoba na danym obszarze, mieszkaniec jednego z trzech osiedli położonych najbliższej jeziora odpowiada:

Co mi się podoba? Zieleń [śmiech – przyp. DM]. Cisza. To znaczy: cisza jak cisza, bo tam często pociągi jeżdżą i..., ale jak to przyroda, śpiew ptaków, człowiek może tam odetchnąć czystym powietrzem i posłuchać odgłosów ptaków i przyrody. (Rusałka_IDI_24)

Oprócz pozytywnych emocji związanych z samym przebywaniem na łonie natury, respondenci okazują się świadomi wagi obecności tak dużego obszaru zieleni w mieście. Wielu z nich nazywa

Rusałkę „zielonymi płucami Poznania”. Oceniając badany teren wskazywali na jego wartość ekologiczną. Wiele osób podkreślało jak ważne dla czystości powietrza w stolicy Wielkopolski jest zachowanie w niezmienionym stanie terenów leśnych wokół jeziora. Mieszkanca jednego z trzech interesujących nas osiedli zapytana o symbol tej przestrzeni, odpowiada tak:

Co jest symbolem tej części Poznania? No dla mnie to jest taka zielona przestrzeń przede wszystkim. Powiedzmy, że takie zielone płuca Poznania... Tak naprawdę, tak jak mówiłam, jest się niecałe dwa kilometry od centrum, a jest się w tym czasie, można się poczuć jak w lesie. Przede wszystkim taki zielony punkt Poznania. Sołacz też jest bardzo zielony i ma swój park – Sołacki – też z wodą, ale Rusałka trochę wakacyjny klimat, no fajnie. (Rusałka_IDI_03)

Z kolei użytkowniczka jednego z pobliskich obiektów zwraca uwagę na znaczenie Rusałki i jej okolic dla miasta Poznania:

Każdy Poznaniak powinien w żywotnym swoim interesie rozumieć, że zachowanie Rusałki, tych terenów, tak, jako obszarów rekreacyjnych i przyrodniczych, jest konieczne, bo po prostu ona doprowadza nam powietrze do miasta. (Rusałka_IDI_06)

Dla respondentów ważnym pozytywnym aspektem dotyczącym Rusałki okazała się **lokalizacja** jeziora i jego okolic. Dla mieszkańców pobliskich dzielnic są one najczęstszą przestrzenią, w której podejmują różne aktywności, jak spacer czy sport. Jedna z respondentek przyznaje: „No, ja jestem bardzo zadowolona, że mam takie miejsce, że mogę z niego korzystać i daje mi dużo satysfakcji, zadowolenia i szczęścia.” (Rusałka_IDI_18). Z kolei mieszkanka pobliskiego osiedla mówi o tym: „Jestem w mieście, mogę, jak telefon dostanę, to mogę za 15 minut być już z powrotem. Nie muszę dojeżdżać samochodem (...)” (Rusałka_IDI_29). Sama obecność blisko centrum Poznania tak dużego obszaru zieleni wraz z jeziorem i plażą jest istotna nie tylko dla mieszkańców tego obszaru, ale także dla przybyłych z odleglejszych dzielnic. Jest to charakterystyczny punkt na mapie miasta.

Respondenci w wielu wypowiedziach wskazywali, że badany obszar dostarcza rozmaitych możliwości wykorzystania, dzięki czemu ich nastawienie jest tak przychylne. Wielu spośród badanej grupy odwoływało się do wypoczynku, rekreacji, sportu czy spotkań towarzyskich odbywających się na terenie wokół Rusałki i dostarczających radości i miłych wspomnień. Emocje, o których opowiadają respondenci, często są związane z podejmowanymi tam aktywnościami. Mężczyzna wykorzystujący okolice Rusałki przede wszystkim do uprawiania sportu, na pytanie o pozytywne emocje związane z badaną przestrzenią, odpowiada tak:

W sumie ja, z tym jak organizujemy biegi, no to to jest takie najbardziej pozytywne. I z emocjami ludzi, którzy kończą zawody sportowe z nami i są na mecie. Ale też, jak sami biegamy, to też mamy takie poczucie endorfin u siebie. Czyli generalnie radość i spełnienie. (Rusałka_IDI_14)

Z kolei inny mężczyzna przyznaje:

Endorfiny, które się wytrącają u człowieka podczas biegu. Ja traktuję ten obszar typowo sportowo, rekreacyjnie-sportowo. (Rusałka_IDI_08)

Bardzo istotne okazały się oceny badanej przestrzeni w kontekście zmian, jakie tam nastąpiły. Respondenci przyznają, że je zauważają, a także tempo z jakim następują. Z perspektywy badanych, obszar Rusałki i okolic **bardzo się rozwija**, a modyfikacje oceniane są zdecydowanie pozytywnie.

Wypowiedź mieszkanki jednego z trzech interesujących nas osiedli bardzo dobrze obrazuje ten sposób postrzegania:

Super! Myślę, że w porównaniu właśnie chociażby do 2010 roku, kiedy Rusałkę poznałam, to tak naprawdę z roku na rok i miesiąca na miesiąc coś się dzieje. Ścieżki zostały utwardzone i wyrównane. Co chwilę powstają jakieś nowe ławki, kosze na śmieci. Cała ta strefa restauracyjna. Pamiętam, że kiedyś była tam jakaś taka buda strasząca – to było takie zapyziałe miejsce dla pijaków. No i uważam, że w przeciągu tych dziesięciu lat... no pamiętam, że na pewno kiedyś się tam nie czułam bezpiecznie, bo ani tam nie było oświetlenia, ani to miejsce nie było tak popularne. Rusałka była w miarę, myślę, że teraz to przeżywa taki boom, bo właśnie od siedmiu-dziesięciu lat to bieganie przeżywa taki boom. I generalnie Polacy się ruszyli. I mnóstwo osób jeździ na rowerze itd. Ale samo przecież kąpielisko, molo, które było wymieniane w zeszłym roku..., właśnie cała strefa przy Frajdzie [Frajda Park – przyp. DM], te budy, które zostały wyremontowane, oświetlenie, wybieg dla psów. Miło się na to patrzy, że co chwilę coś tam jest modernizowane i polepszane. Ostatnio jakaś specjalna wiata, powstały ławeczki, miejsce do grillowania. To wszystko to jest bardzo fajne dla poznaniaków. Stadion też jest remontowany i ma być już teraz taką petardą wśród poznańskich stadionów, tak że świetne miejsce dla rozrywki. (Rusałka_IDI_03)

Wraz z postępującymi zmianami zdecydowanie polepszył się komfort korzystania z okolic Rusałki. Zwiększyło się poczucie bezpieczeństwa przebywających tam ludzi, a także wygoda podczas np. uprawiania sportu, związana z wprowadzanymi udogodnieniami infrastrukturalnymi. Jezioro i okolica jawią się respondentom jako centrum rekreacyjno-sportowe sprzyjające aktywnym rozrywkom, dlatego podobne zmiany ułatwiające uprawianie różnych dyscyplin sportowych oceniane są bardzo pozytywnie. Większość osób, z którymi przeprowadzaliśmy wywiady, na pytanie o ocenę dokonywanych zmian odpowiadało, że **chętnie je obserwują** i zdecydowanie popierają. Wskazywali na szybkie tempo ich wprowadzania oraz pozytywnie wypowiadali się o modernizacji obszaru, który rzeczywiście stanowi dla nich istotną część miasta, a nawet – w przypadku mieszkańców – życia.

Oprócz zmian dokonujących się na badanym terenie, respondenci wypowiadali się przychylnie również w kwestii zachowania tam czystości. Tak więc przestrzeń jest oceniana pozytywnie nie tylko dzięki wprowadzanym ulepszeniom, ale także dzięki **utrzymywaniu na niej porządku**. Mieszkanka jednego z pobliskich osiedli wypowiada się o tym następująco: „Na szczęście nie ma tam jakiegoś bardzo dużego problemu ze śmieciami, ale po prostu mam nadzieję, że ludzie nie będą tego niszczyć. Korzystać, ale też dbać”. (Rusałka_IDI_03)

Część 2.2.1 przygotowała Dagmara Matelska

2.2.2. Negatywne oceny i emocje

Badani przez nas respondenci byli pytani również o to, co im przeszkadza, co można by zmienić w tej części Poznania. W odpowiedzi wskazywano rozmaite sytuacje bądź zjawiska: hałaśliwe **wyścigi żużlowe, zorganizowane imprezy** oraz zaniedbane obiekty ośrodka wypoczynkowego.

Po analizie odpowiedzi respondentów, można stwierdzić, że jedną z cech badanej przestrzeni, która przeszkadza im najbardziej, jest **panujący tłok**. Większość, na pytania o kwestie negatywne, odpowiedziała, że nie lubi spędzać czasu nad zatłoczoną Rusałką – nie ma tam wtedy dość miejsca,

nie ma gdzie spokojnie usiąść i odpocząć. Spotykaliśmy się z bardzo prostymi i konkretnymi odpowiedziami:

Czasami można się zmęczyć wypoczywając, bo jest za dużo ludzi. (Rusałka_IDI_20)

[N]iestety panuje tutaj bardzo duży tłok. (Rusałka_IDI_27)

Jest bardzo dużo ludzi i jest taki jakiś gwar, hałas... Ludzie się zachowują... hmm, no niegrzecznie czasami wobec siebie (...). (Rusałka_IDI_30)

Trochę ławek więcej by się przydało, no bo to jest tyle spacerów, tych ławek niestety nie ma za dużo. (Rusałka_IDI_20)

Brak wystarczającej liczby ławek to kolejny pojawiający się problem. Często nie ma gdzie usiąść po męczącym treningu lub po prostu odetchnąć na łonie natury. Oprócz większej liczby ławek, można również zadbać o **większą liczbę toalet**:

Przykład toalet na tym, na... Rusałce. No tego brakuje. Ludzi się poznaje między innymi, i ten postęp cywilizacyjny, po tym – podobno tak mówią – po liczbie toalet gdzieś tam, prawda. I kobietę się podobno po kuchni poznaje, jaką ma kuchnię, a tutaj, no niestety, przy takiej ilości ludzi gdzieś jedna czy dwie toi toiki, to nie załatwiają sprawy. A powinniśmy na to zwrócić uwagę (...). (Rusałka_IDI_20)

Jak się okazuje, zatłoczeniu towarzyszy nie tylko hałas i brak miejsca, ale również wzajemnie niestosowne zachowania – bójki lub inne przejawy agresji. Nasi respondenci zwracają także uwagę na **zaśmiecony** teren Rusałki; że jest ważne, aby **dbać o środowisko** i otoczenie, w którym się znajdujemy oraz o miejsca, które są do użytku całego społeczeństwa. Według nich obszary Rusałki i okolic powinny być szczególnie czyste i zadbane w związku z przeszłością tego terenu.

Liczba ludzi odwiedzających no powoduje i zaśmieszenie, i zagęszczenie, i brak komfortu – gdzie się rozłożyć, gdzie usiąść (...). (Rusałka_IDI_20)

Dla poznaniaków **pamięć i poszanowanie** tego terenu jest również ważne ze względów historycznych. Respondentka interesująca się historią Rusałki ze względów zawodowych, mówi:

Oczywiście razi mnie, jeśli widzę jakieś wesole miasteczko w pobliżu jednego z pomników upamiętniających ofiary Fortu VII. To jest rażące dla mnie, to nie powinno być. Trza [trzeba – przyp. AZ] jaki umiar i powagę zachować (...). (Rusałka_IDI_21)

Badani wspominali też, że nad Rusałką jest problem z niedostatecznym **oświetleniem** i mogłoby go być znacznie więcej:

Brak oświetlenia na głównych traktach pieszo-rowerowych. (Rusałka_IDI_a_2)

Można by to bardziej oświetlić. (Rusałka_IDI_22 – notatka z wywiadu)

Elektryczność, oświetlenie i tak dalej, prawda. (Rusałka_IDI_20)

Można zauważyć, że badanym zależy, aby droga i chodnik były właściwie oświetlone, bowiem niedostatki w tej dziedzinie mogą powodować brak poczucia **komfortu i bezpieczeństwa**. Aby zbudować takie poczucie, jak się okazuje, wystarczy zapewnić patrole np. straży miejskiej, dzięki czemu zmniejszyłaby się również liczba przypadków dewastacji:

Dobrze by było, żeby patroli konne, wykorzystując to, że tam stajnie są blisko. (Rusałka_IDI_17)

Żeby od czasu do czasu skontrolować, powiedzmy te obiekty, dlatego że – no tak [jak] wcześniej powiedziałem – one są w dużym stopniu użytkowane, a użytkowanie powoduje, że tak powiem, zużycie szybsze i nawet dewastacje, prawda, no czasami. (Rusałka_IDI_20)

Dzięki takim patrolom mogłaby się zmniejszyć liczba bójek nad Rusałką, do których niestety dochodzi, na co skarżą się badani.

Niestety, panuje tutaj bardzo duży tłok, bardzo dużo rowerów, co postrzegam jako niebezpieczne, ponieważ mam psa i wiem też, że ludzie właśnie z psami, małymi dziećmi czasami unikają tam spacerów. (Rusałka_IDI_27)

Nasi respondenci jako negatywną cechę tego obszaru wymienili również, jak widać wyżej, **rowerzystów** oraz chodnik, wspólny dla użytkowników rowerów oraz pieszych, co jest niezwykle uciążliwe dla wszystkich uczestników ruchu. Rowerzyści wpadają na spacerowiczów, często dochodzi do kolizji; według badanych rozwiązaniem jest oddzielenie ruchu pieszego i rowerowego.

[Z]robić osobną ścieżkę rowerową, tutaj respondentka opowiada sytuację, jak prawie potrafiłaby na rowerze dziecko, bo wbiegło jej na ścieżkę prosto pod koła. (Rusałka_IDI_22 – notatka z wywiadu)

Przede wszystkim nad Rusałką wydzieliłbym ruch rowerowy od pieszego, bo to najbardziej uderza. (Rusałka_IDI_24)

Denerwują mnie naprawdę rowerzyści, którzy nie przestrzegają takich zasad współżycia, że no po prostu trzeba dużego hartu ducha, żeby tam się wybrać na wycieczkę z psem albo małym dzieckiem, więc to mnie bardzo denerwuje. (Rusałka_IDI_27)

Rusałka jest też tak skonstruowana, chyba ta trasa spacerowa, że właściwie wszyscy muszą się zmieścić na... na właściwie jednej ścieżce takiej głównej. I tam dochodzi do takiej kolizji chyba, jak jest bardzo dużo osób. (Rusałka_IDI_27)

Niestety z drugiej strony, wie pani, jeśli mogę jeszcze tylko o infrastrukturze: infrastruktura tutaj na [nazwa jednego z trzech pobliskich osiedli] nie jest doskonale rozwinięta i pomimo tego, że mówiłam już tutaj o tej drodze rowerowej od św. Wawrzyńca, to na przykład przed ogrodem jest droga rowerowa, która w pewnym momencie się kończy i mamy obszar przed samym [nazwa], który jest i dla rowerów, i dla pieszych – czy pani sobie wyobraża, że tam się zdarzają po prostu wypadki. I to jest związane z tym, że nie ma wydzielonego po prostu tam pasa ani zakazu jeżdżenia rowerami, które spokojnie mogłyby jeździć ścieżką rowerową po drugiej stronie Dąbrowskiego. (Rusałka_IDI_06)

Bezpieczeństwo ruchu jest istotne dla użytkowników tej części Poznania. Oprócz zanieczyszczonych trawników, respondentom przeszkadza również **brudne jezioro** – najistotniejszy element krajobrazu okolicy.

Tereny wokół jeziora nie są zbyt czyste. (Rusałka_IDI_22 – notatka z wywiadu)

Nie kąpię się w jeziorze ze względu na brudną wodę, a nie na historyczne podłoże jeziora. (Rusałka_IDI_22 – notatka z wywiadu)

Większość respondentów zwraca uwagę na utrzymanie nad Rusałką czystości i porządku. Analizując kolejne wywiady, można zauważyć, że ankietowani wspominają również o inwestycjach deweloperskich, o nowym budownictwie. Choć budynki są nowoczesne i wyglądają atrakcyjnie, to dwoje naszych respondentów uważa, że negatywnie oddziałują na okoliczną przyrodę:

Trzeba zatrzymać ten nacisk deweloperski, to mówię od razu, no, my to właśnie z punktu widzenia tej naszej społeczności (...). Tego boimy się najbardziej, że to zostanie po prostu wszystko zabudowane. Nie uważam, żeby miasto musiało na tych terenach budować. To jest oczywiście atrakcyjne, (...) wybudowane jest nowe osiedle, co niestety bardzo niekorzystnie wpływa na stosunki wodne (...). Także tego... i w momencie właśnie takiej budowy, one powodują właśnie ten drenaż, odwodnienie; i to powoduje rozzamieranie drzew niestety. (Rusałka_IDI_06)

No i przede wszystkim zabroniłbym jakichkolwiek aktywności, no nieturystycznych. Gdzieś w planie rozbudowy zabronić stawiania jakichkolwiek bloków, sprzedaży działek w otulinie Rusałki – czyli Wola, Gołęcin, Niestachów to są takie części. W ogóle wyłączyć z planu zagospodarowania przestrzennego pod teren zabudowy mieszkaniowej. (Rusałka_IDI_16)

Mimo że pojawiły się negatywne opinie na temat Rusałki i jej okolic, to jednak przeważały cechy i wspomnienia pozytywne. Badany obszar jest **chętnie uczęszczany** przez respondentów, a w przyszłości, gdy – ewentualnie – wskazane cechy negatywne zostaną zminimalizowane, będą go odwiedzać z jeszcze większą ochotą.

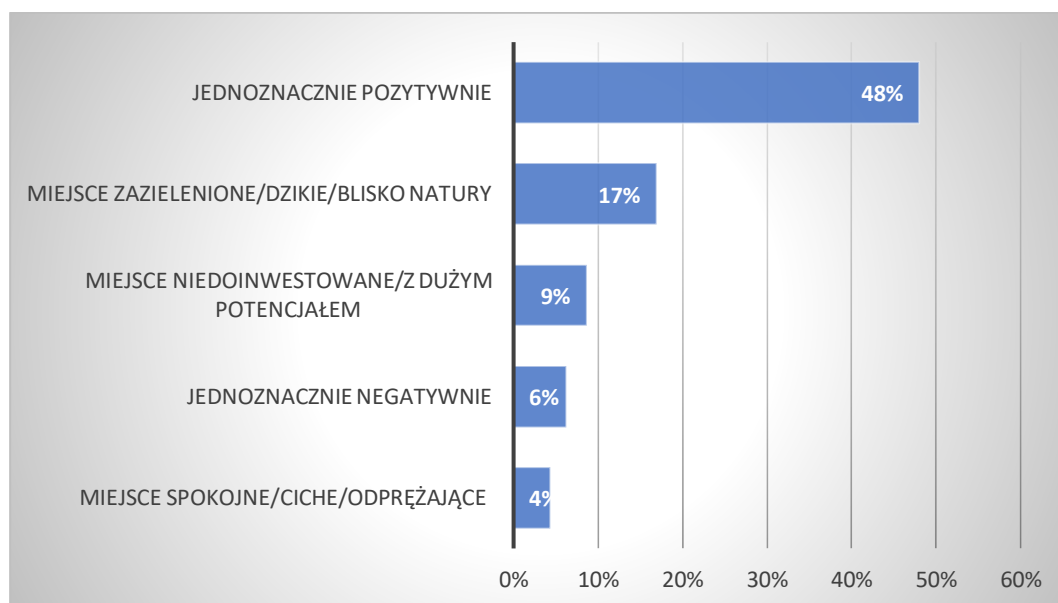
Część 2.2.2 przygotowała Anna Zajac

2.2.3. Analiza ilościowa ankiety internetowej

W ankiecie internetowej, w czasie między 3 a 21 lipca 2020 r., wzięło udział 207 osób. Odpowiadały na pytania związane z jeziorem Rusałka i okolicami.

Pierwsze z bloku pytań dotyczących ocen i emocji związanych z tą częścią miasta, brzmiało: **„Jak ocenia Pani/Pan okolice Rusałki na tle innych części Poznania?”**. Było to pytanie otwarte – umożliwiało ankietowanym udzielenie swobodnej odpowiedzi, z czego skorzystało 177 z 207 ankietowanych. Podczas analizy odpowiedzi podzielono na jednoznacznie pozytywne, negatywne, a także takie, które skupiały się bardziej na opisie niż na ocenie. Te ostatnie, przedstawione na Wykresie 7 jako „miejsce zazielenione/dzikiem/blisko natury”, „miejsce niedoinwestowane/z dużym (niewykorzystanym) potencjałem/” oraz „miejsce spokojne/ciche/odprężające”, zostały skategoryzowane pod względem zawierania słów lub zwrotów kluczowych podanych w odpowiedzi.

Wykres 7. Jak ocenia Pani/Pan okolice Rusałki na tle innych części Poznania?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania.

Na podstawie odpowiedzi na pytanie „Jak ocenia Pani/Pan okolice Rusałki na tle innych części Poznania?” można stwierdzić, że najczęściej, bo aż 101 z 207 ankietowanych (co stanowi 48% respondentów) ocenia okolice Rusałki na tle innych części Poznania w sposób **jednoznacznie pozytywny**.

35 z 207 ankietowanych (16,9%) ocenia okolice Rusałki na tle innych części Poznania jako **zazielenione/dzikie/blisko natury**. Jest to druga najczęstsza odpowiedź na to pytanie.

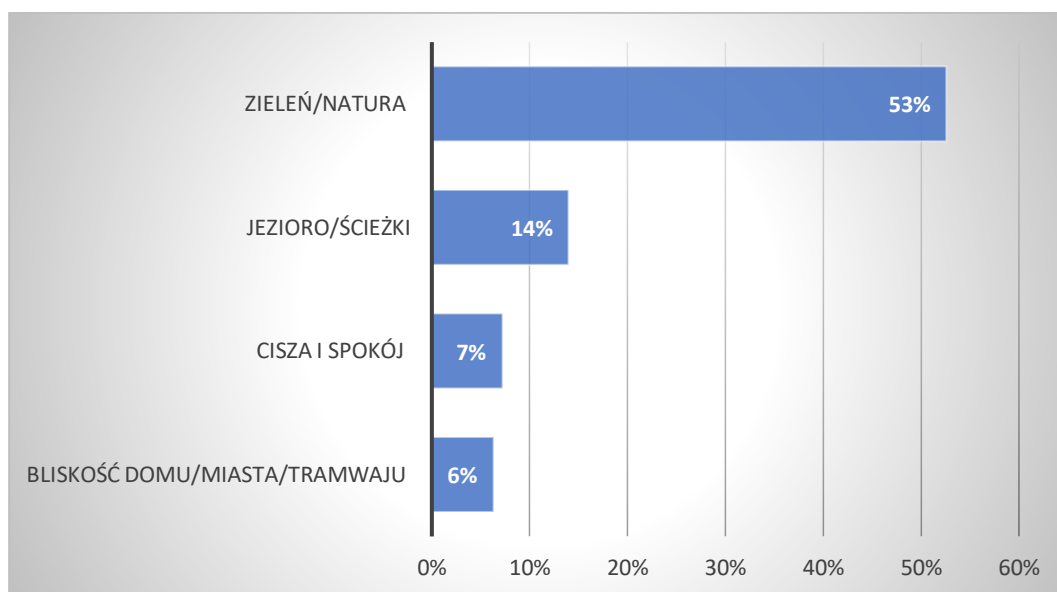
18 z 207 ankietowanych (8,7%) widzi potrzebę inwestycji w tym rejonie i ocenia okolice Rusałki na tle innych części Poznania jako posiadające **duży niewykorzystany potencjał/niedoinwestowane**.

13 z 207 ankietowanych (6,3%) ocenia w sposób **jednoznacznie negatywny** okolice Rusałki na tle innych części Poznania.

9 z 207 ankietowanych (4,3%) ocenia okolice Rusałki na tle innych części Poznania jako **spokojne/ciche/odprężające**.

Drugie pytanie z analizowanego bloku pytań brzmiało: „**Co najbardziej podoba się Pani/Panu w okolicy Rusałki?**”. Ono również miało charakter otwarty. Odpowiedziało 176 z 207 ankietowanych. Odpowiedzi zostały skategoryzowane pod względem zawierania słów lub zwrotów kluczowych, wymienionych w odpowiedziach na Wykresie 8.

Wykres 8. Co najbardziej podoba się Pani/Panu w okolicy Rusałki?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania.

Na podstawie odpowiedzi na pytanie „Co najbardziej podoba się Pani/Panu w okolicy Rusałki?” można stwierdzić, że najwięcej, bo 109 z 207 ankietowanych (co stanowi 52,6% respondentów) najbardziej podoba się **zieleń i natura**.

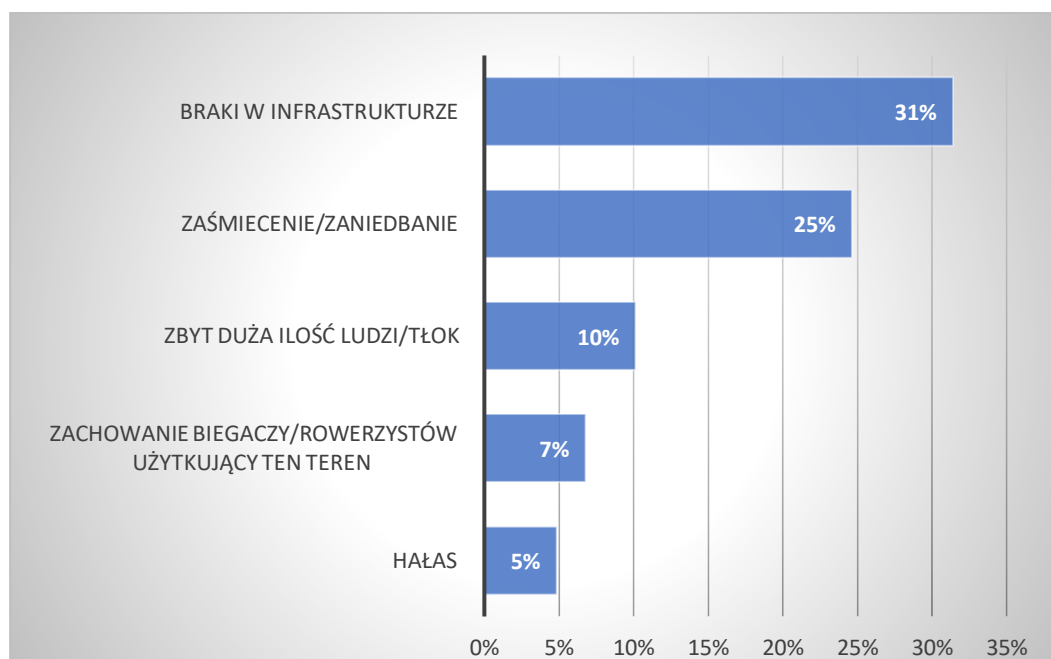
29 z 207 ankietowanych (14%) najbardziej podobają się **jezioro oraz ścieżki wokół**.

15 z 207 ankietowanych (7,2%) najbardziej podobają się **cisza i spokój**.

13 z 207 ankietowanych (6,3%) najbardziej podoba się **bliskość domu lub miasta, albo trakcji tramwajowej**.

Na trzecie pytanie o treści: „Co najbardziej nie podoba się Pani/Panu w okolicy Rusałki?”, które również było pytaniem otwartym, odpowiedziało 167 z 207 respondentów. Odpowiedzi zostały skategoryzowane pod względem zawierania słów lub zwrotów kluczowych, wymienionych w odpowiedziach na Wykresie 9.

Wykres 9. Co najbardziej nie podoba się Pani/Panu w okolicy Rusałki?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania.

Na podstawie odpowiedzi na pytanie „Co najbardziej nie podoba się Pani/Panu w okolicy Rusałki?” można stwierdzić, że najwięcej, bo 65 z 207 ankietowanych (co stanowi 31,4% respondentów) najbardziej nie podobają się **braki w infrastrukturze**.

51 z 207 ankietowanych (24,6%) w okolicy Rusałki najbardziej nie podoba się **zaśmiecenie /zaniedbanie terenu**.

21 z 207 ankietowanych (10,1%) w okolicy Rusałki najbardziej nie podoba się **zbyt duża liczba ludzi/tłok**.

14 z 207 ankietowanych (6,8%) w okolicy Rusałki najbardziej nie podobają się **zachowania biegaczy/rowerzystów** użytkujących ten teren.

10 z 207 ankietowanych (4,8%) w okolicy Rusałki najbardziej nie podoba się **hałas**.

Część 2.2.3 przygotował Michał Bordych

2.3. Identyfikacja mieszkańców i użytkowników z badanym obszarem

Większość respondentów biorących udział w wywiadach jakościowych w mniejszym lub większym stopniu wyraziła poczucie związku z terenem Rusałki i okolic – czy to z powodów zawodowych, czy osobistych. Respondenci ci są albo mieszkańcami, albo użytkownikami jeziora i okolic. Większość odpowiedzi wskazywała na ważność terenów Rusałki dla respondentów; zwracali oni uwagę na walory przyrodnicze tego miejsca jak i jego znaczenie sentymentalne.

Identyfikacja z badanym przez nas obszarem nie jest dla badanych oczywista. Często przyznawali oni, że nie zastanawiali się wcześniej nad kwestią swego przywiązania do Rusałki i jej okolic. Pytanie zawarte w wywiadzie wymusiło na większości zastanowienie się nad ich relacją z obszarem, obok którego żyją lub który użytkują.

2.3.1. Analiza ilościowa fragmentów wywiadów

W wywiadach jakościowych wprost zostało zadane pytanie o identyfikację z badanym terenem, czyli Rusałką i okolicami. Pytanie brzmiało: „Czy identyfikuje się Pan/Pani z tym miejscem? Dlaczego?” i było jednym z pytań kończących wywiad. Zostało ono sformułowane wprost i jednoznacznie. Forma odpowiedzi nie została narzucona. Badacze prosili jednak o rozwinięcie odpowiedzi, stąd pytanie pomocnicze: „Dlaczego?”. Analizowane pytanie było pytaniem otwartym, co pozwoliło respondentom na dowolną interpretację znaczenia słowa identyfikacja.

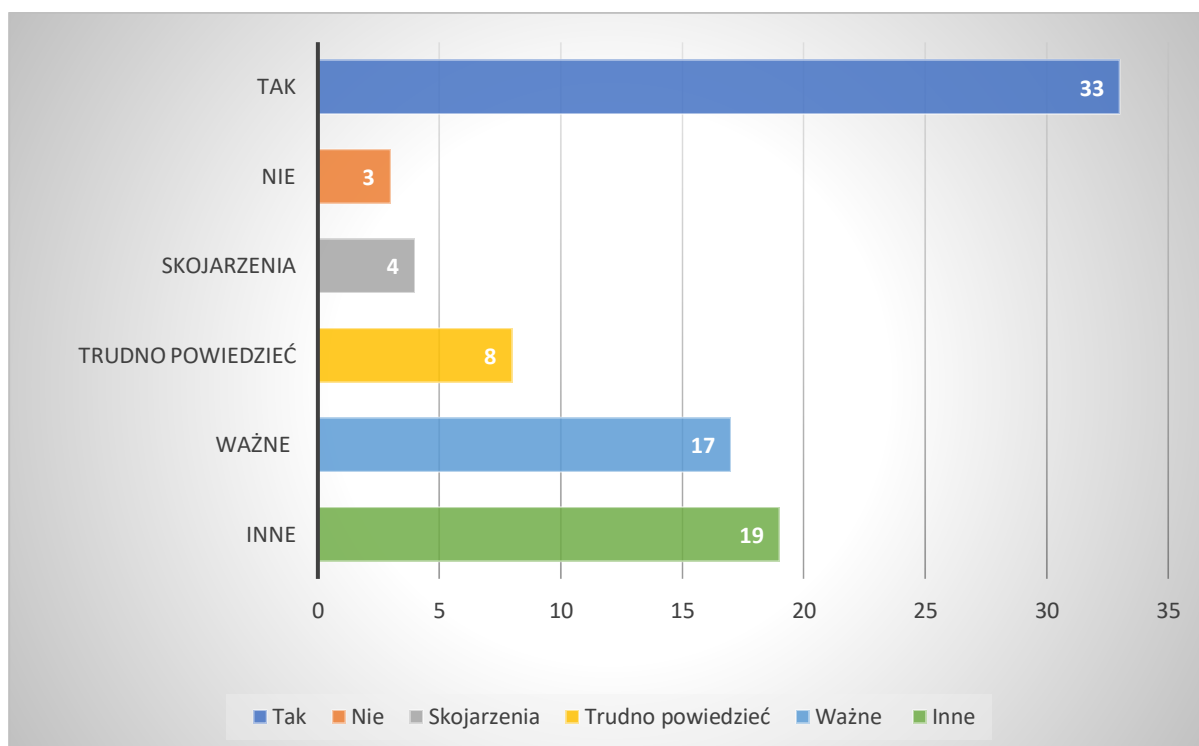
W tej części raportu analizie poddano 84 fragmenty wywiadów zakodowanych przez nasz zespół badawczy jako odnoszące się do interesującego nas zagadnienia, niezależnie czy stanowiły odpowiedzi na pytanie tutaj wspomniane, czy też na inne pytanie (zob. Wykres 10). Fragmenty te pochodzą z 32 wywiadów jakościowych oraz nadesłanych czterech odpowiedzi pisemnych opartych na scenariuszu wywiadu. Część zakodowanych fragmentów nie dotyczyła bezpośrednio pytania o identyfikację, jednak każdy z zakodowanych elementów dotyczył ważności Rusałki w życiu danego respondenta.

Odpowiedzi na to pytanie zostały posegregowane na sześć kategorii: Tak, Nie, Skojarzenia, Trudno powiedzieć, Ważne, Inne:

- Kategoria „Tak” obejmuje odpowiedzi, w których respondenci jednoznacznie określali, że identyfikują się z Rusałką i/lub czują się związani z tym terenem.
- Kategoria „Nie” obejmuje jedynie trzy odpowiedzi, w których respondenci wprost przyznali, że nie identyfikują się z badanym terenem oraz nie uważają, aby pełnił w ich życiu istotną rolę.
- Kategoria „Skojarzenia” obejmuje odpowiedzi, które nie odnosiły się jednoznacznie do tematu identyfikacji. Wielu respondentów odpowiadało mówiąc o tym, z czym teren Rusałki im się kojarzy, jakie wydarzenia ze swojej przeszłości kojarzą im się z Rusałką lub o czym teren ten im przypomina.
- Kategoria „Trudno powiedzieć” zawiera odpowiedzi, w których respondenci proszą o wytłumaczenie pytania, sami mówią, że trudno jest im powiedzieć, czy identyfikują się z tym terenem, proszą o wytłumaczenie, czym jest identyfikacja z przestrzenią. Są to wszystkie odpowiedzi, które nie odnoszą się bezpośrednio do zadanego pytania o identyfikację, ale wskazują, że było ono dla odbiorców tak trudne i niezrozumiałe, że nie potrafili udzielić jasnej odpowiedzi.

- Kategoria „Ważne” obejmuje odpowiedzi, w których respondenci zamiast o identyfikacji mówili o tym, dlaczego teren Rusałki jest dla nich ważnym miejscem na mapie Poznania, jaką rolę odgrywa lub odgrywał w ich życiu oraz dlaczego jest dla nich istotny.
- Kategoria „Inne” obejmuje odpowiedzi, które w żaden sposób nie nawiązywały do istotności Rusałki jako terenu użytkowego ani do istotności tego miejsca w życiu badanych. Mieszczą się tam również fragmenty, które zostały błędnie zakodowane.

Wykres 10. Czy identyfikuje się Pan/Pani z tym miejscem (Rusałką i okolicami)?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. Analizie poddano 84 fragmenty wywiadów zakodowanych jako odnoszące się do identyfikacji z Rusałką i okolicami.

Fragmenty zakodowane jako „Tak” i „Nie”. Wśród respondentów zdecydowaną większość stanowiły osoby identyfikujące się z Rusałką i jej okolicami; 33 fragmenty wywiadów wskazywały na jednoznaczne utożsamianie się z terenem badań, a tylko trzech respondentów wprost przyznało, że nie czuje żadnego związku z omawianym terenem.

Skojarzenia. Cztery fragmenty wywiadów, zakodowane jako odnoszące się do identyfikacji, nie dotyczyły bezpośrednio tego zjawiska, ale skojarzeń z nim związanych. Prawdopodobnie dla części respondentów przywołanie wspomnień i wydarzeń z różnych powodów dla nich ważnych, miało pokazać, że przestrzeń otaczająca jezioro Rusałka nie jest im obojętna – że występuje pewnego rodzaju więź między nimi a tą przestrzenią. Jeden z respondentów opowiadał o dzieciństwie, o mieszkaniu na Woli, o rowerowych wyprawach wokół Rusałki i kąpielach w jeziorze. Innym respondentom teren ten kojarzył się z czasami szkolnymi i studenckimi. Pojawił się także wątek historyczny i nawiązanie do budowy jeziora podczas drugiej wojny światowej.

Dla części respondentów pytanie o identyfikację okazało się problematyczne. Nie do końca wiedzieli, jak odnieść się do utożsamiania się z obszarem badań. Wśród 32 wywiadów znalazło się

osiem odpowiedzi, które można przypisać do kategorii „**Trudno powiedzieć**”. Przyczyn tego było kilka. Jeden z respondentów uznał, że nie spędza często czasu nad Rusałką, co może być powodem tego, że nie w pełni identyfikuje się z jej obszarem. Z drugiej strony, biorąc pod uwagę element szerszej tożsamości ogólnomiejskiej, uznał to miejsce za ważne na mapie Poznania. Wątpliwości pojawiały się również u respondentów urodzonych lub wychowanych w innych regionach Polski, którzy jednak od lat mieszkają w okolicach Rusałki. Stanowiła ona dla nich ważną część życia, ale nie tak ważną jak rodzinne strony: „[S]kłamałbym, gdybym powiedział, że się bardzo identyfikuję... dlatego, że ja się identyfikuję z miejscem, skąd pochodzę. Ilekroć mam okazję, jadę tam i tak naprawdę, to odpoczywam, jak widzę góry za oknami (...)” (Rusałka_IDI_20). Choć respondent od wielu lat mieszka w Poznaniu i podejmuje różne działania społeczne na terenie Rusałki, to nie ma ona dla niego tak istotnego znaczenia, jak jego rodzinne strony – centralne dla jego identyfikacji.

Wśród odpowiedzi pojawił się również aspekt przeżyć, doświadczeń i wspomnień oraz wątpliwości, czy same doświadczenia związane z terenem mogą świadczyć o identyfikacji z nim.

Kategoria „**Ważne**” zawiera fragmenty, w których respondenci mówili wprost o istotności tego terenu. To miejsce jest dla nich ważne z kilku powodów, m.in. możliwości wypoczynku, spotkań, spacerów czy wycieczek rowerowych.

W podkategorii „**Inne**” znalazły się fragmenty nie odnoszące się bezpośrednio do tożsamości i/lub istotności badanego terenu.

2.3.2. Analiza jakościowa fragmentów wywiadów

Tożsamość jest zjawiskiem mocno powiązaniem z otaczającą nas przestrzenią, a identyfikacja z danym terenem (lub jej brak), może być rozpatrywana w odniesieniu do osobistych relacji i wspomnień. Jednak kwestia istnienia związku między indywidualną tożsamością a badanym przez nas terenem nie była dla respondentów rzeczą oczywistą. Części z nich pytanie o identyfikację z Rusałką i jej okolicami wydawało się zaskakujące.

Hmm... Na pewno jestem w jakiś sposób przywiązany do... Jestem w jakiś sposób związany z tym miejscem. Nie wiem jak mam rozumieć współcześnie identyfikację, no bo rozumiem, że mogę się identyfikować jako Europejczyk, Polak, poznaniak (...). (Rusałka_IDI_12)

Respondent ten rozumie identyfikację w bardzo ogólny sposób, jednak jest mieszkańcem innej części Poznania. Miejsce zamieszkania wpływa na odpowiedzi – bardziej identyfikujemy się z terenem zamieszkania niż z innym, nawet jeśli spędzamy na nim dużo czasu.

– Znaczy jakby jest to ważne, znaczy ważne... miejsce po prostu. Inaczej: znam to miejsce już od lat, od dziecka, ale czy identyfikuję się, ciężko powiedzieć, z tą społecznością? Bo tak naprawdę jakby... okej, pracuję tam, czy ten bar właśnie rodzinny istnieje też od lat... spędzamy też tam dużo czasu, ale tak naprawdę, jakby... nie jesteśmy mieszkańcami tych okolic, więc ciężko, ciężko tak powiedzieć, czy się identyfikujemy właśnie z całym tym otoczeniem. Bardziej bym powiedziała, że jest to ważne miejsce, ale... Nie wiem, nie wiem jak to... [zakłopotanie].

– Tak z doświadczeń pewnie [uśmiech].

– Tak, tak [uśmiech]. Bardziej, bardziej w tym kierunku. (Rusałka_IDI_09)

W tym przypadku, respondentka zamiast o identyfikacji wspomniała, że Rusałka jest dla niej miejscem po prostu ważnym. Istotność przestrzeni dla respondentów pojawiała się w znaczącej liczbie

odpowiedzi: „Hmm, czy są ważną przestrzenią? No, muszę powiedzieć, że tak.” (Rusałka_IDI_12). Respondenci zauważali, że ta okolica ma dla nich znaczenie z wielu różnych przyczyn. Jedną z nich była możliwość użytkowania terenu Rusałki i jego znaczenie jako zielonego miejsca na mapie Poznania: „(...) zdecydowanie ważną przestrzenią na mapie Poznania, ponieważ uważam, że to, że nie zostało to zabetonowane, ścieżki naokoło, cały czas sprawia, że jest to miejsce dostępne dla wielu ludzi i można bardzo szybko dostać się do miejsca, które jest dziewicze.” (Rusałka_IDI_14). Znaczna większość respondentów podkreślała fakt, że zieleń w tym miejscu jest dla nich istotna.

Poczucie związku z terenami wokół Rusałki może być też spowodowane zamieszkaniem w ich pobliżu. „Myślę, że ludzie, którzy żyją tam na co dzień wokół Rusałki, ponieważ są związani z tym terenem odczuwają pewnego rodzaju przynależność ale również posiadanie, że to jest NASZA Rusałka, nasze miejsce, do nas ono należy.” (Rusałka_IDI_06). Jest to myślenie o przestrzeni w kontekście nie tylko przynależności, ale i posiadania. Identyfikacja ta oparta jest na postrzeganiu terenu zamieszkania jako należącego do danego mieszkańca. Im dłużej żyjemy i mieszkamy na danym terenie, tym prawdopodobnie istotniejszy staje się on w naszym życiu.

[Z]aczynam coraz bardziej się z tym miejscem identyfikować. Przede wszystkim dlatego, że mija coraz więcej czasu od kiedy tutaj zamieszkałam i coraz bardziej poznaję to miejsce. No i też troszeczkę związałam się z działalnością rady osiedla i tutaj też, jakby trochę... z moimi sąsiadami, z którymi staramy się ograniczyć tutaj taką zabudowę blokową, więc... no coraz bardziej się z tym miejscem zaczynam identyfikować i myślę, że to jest bardzo pozytywne. (Rusałka_IDI_27)

Osobiste zaangażowanie w rozwój miejsca zamieszkania również wpływa na poczucie przynależności i identyfikacji.

Największą grupę respondentów stanowili ci, którzy jasno określali, że czują się związani z Rusałką oraz że mocno identyfikują się z tym obszarem.

Tak, mam. Urodziłam się na Jeźycach i w dzieciństwie też tam spędzałam czas z moją rodziną, więc jakby jest mi też bliski z tego powodu, takich wspomnień, które mam z tego okresu i też był... Przez wiele lat nie mieszkałam tutaj, w tej części Poznania, i wracając tutaj, jakby od pięciu lat tutaj mieszkam (...). (Rusałka_IDI_27)

Respondentka utożsamia się z omawianym terenem, ponieważ wiąże się on z jej osobistymi wspomnieniami. Chociaż przez wiele lat nie mieszkała w pobliżu Rusałki, to wspomnienia z dzieciństwa i czas spędzony tam z rodziną zbudował więź z tym obszarem, która przetrwała kilkuletni okres nieobecności.

Rusałka to teren, na którym respondenci spędzili często ważne momenty swojego życia lub po prostu znaczącą ilość czasu, nawet jeśli tam nie mieszkali.

Tak, myślę, że nie tylko dlatego, że tutaj mieszkam, bo tak jak powiedziałam nie mieszkam tutaj długo, ale Rusałka i to miejsce od wczesnego... No jestem... poznanianką od urodzenia i akurat z tym miejscem... no jestem związana od zawsze, bo od zawsze gdzieś... się przewijało, pojawiało się w... w wyjściach na każdym praktycznie etapie, tak. Każdy etap mojego życia tam, etap przedszkolny, szkolny, czy już później studencki wiązał się z... W jakiejś formie ta Rusałka była wykorzystywana [śmiech]. (Rusałka_IDI_11)

Respondenci czują się związani z Rusałką również przez swoją pracę zawodową:

- Czy identyfikuje się pan z tym miejscem?
- No tak, jest to miejsce mojej pracy. Z drugiej strony, jakby pan zadał mi pytanie, które miejsce Poznania najbardziej mi odpowiada, no to, czy tam w otulinie Poznania, to tak jak Panu powiedziałem, wolę wielkopolski park niż Rusałkę. Ale tak, identyfikuję się z Rusałką.
- A dlaczego?
- Bo tu pracuję. (Rusałka_IDI_08)

W powyższym przypadku respondent przyznał, że są tereny, które swoim charakterem przypominają Rusałkę i są przez niego preferowane. Jednak z powodu swojego miejsca pracy identyfikuje się najmocniej właśnie z omawianym terenem Rusałki i okolic.

Związek z obszarem Rusałki nie musi być oparty na prostoliniowym połączeniu jednostka-teren, lecz również na wspomnieniach rodzinnych: „Tak, ponieważ tu trenowali i poznali się moi rodzice.” (Rusałka_IDI_a_3). Rusałka i jej okolice są istotne dla respondenta przez znaczenie, jakie temu terenowi nadają wspomnienia jego rodziców.

Pojawiały się również odpowiedzi niepogłębione, takie jak: „Tak, oczywiście, naturalnie.” (Rusałka_IDI_29), które pokazują, że dla części respondentów identyfikacja z przestrzenią jest oczywista i naturalna. Jednak nie każda z osób biorąca udział w wywiadach identyfikowała się z tym terenem. W zakodowanych fragmentach pojawiły się trzy odpowiedzi, które jednoznacznie przekreślały jakąkolwiek identyfikację z badaną przestrzenią:

[C]ałkowicie nie, ponieważ ja urodziłam się w innej części Poznania, na Grunwaldzie, i moje pobyty tam były... Ja też jestem tam sporadycznym... zwiedzaczem Rusałki, można powiedzieć, natomiast identyfikuję się o tyle, o ile identyfikuję się ze wszystkimi terenami zielonymi na terenie naszego miasta; i wszystkimi tymi klinami, tak. Dla mnie to jest jakby to najważniejsze, jedna z najważniejszych tych funkcji po prostu tego obszaru i dlatego będę robiła WSZYSTKO, co w mojej mocy, jeżeli to tylko będzie możliwe, żeby to zachować. (Rusałka_IDI_06)

Brak identyfikacji nie oznaczał braku zaangażowania w sprawy związane z okolicami Rusałki. Respondentka twierdzi, że nie odczuwa emocjonalnej więzi z tym terenem, jednak – ponieważ identyfikuje się z terenami zielonymi – traktuje obszar okolic jeziora jako jeden z dla niej ważnych. Tym samym pośrednio czuje się związana z jeziorem Rusałka.

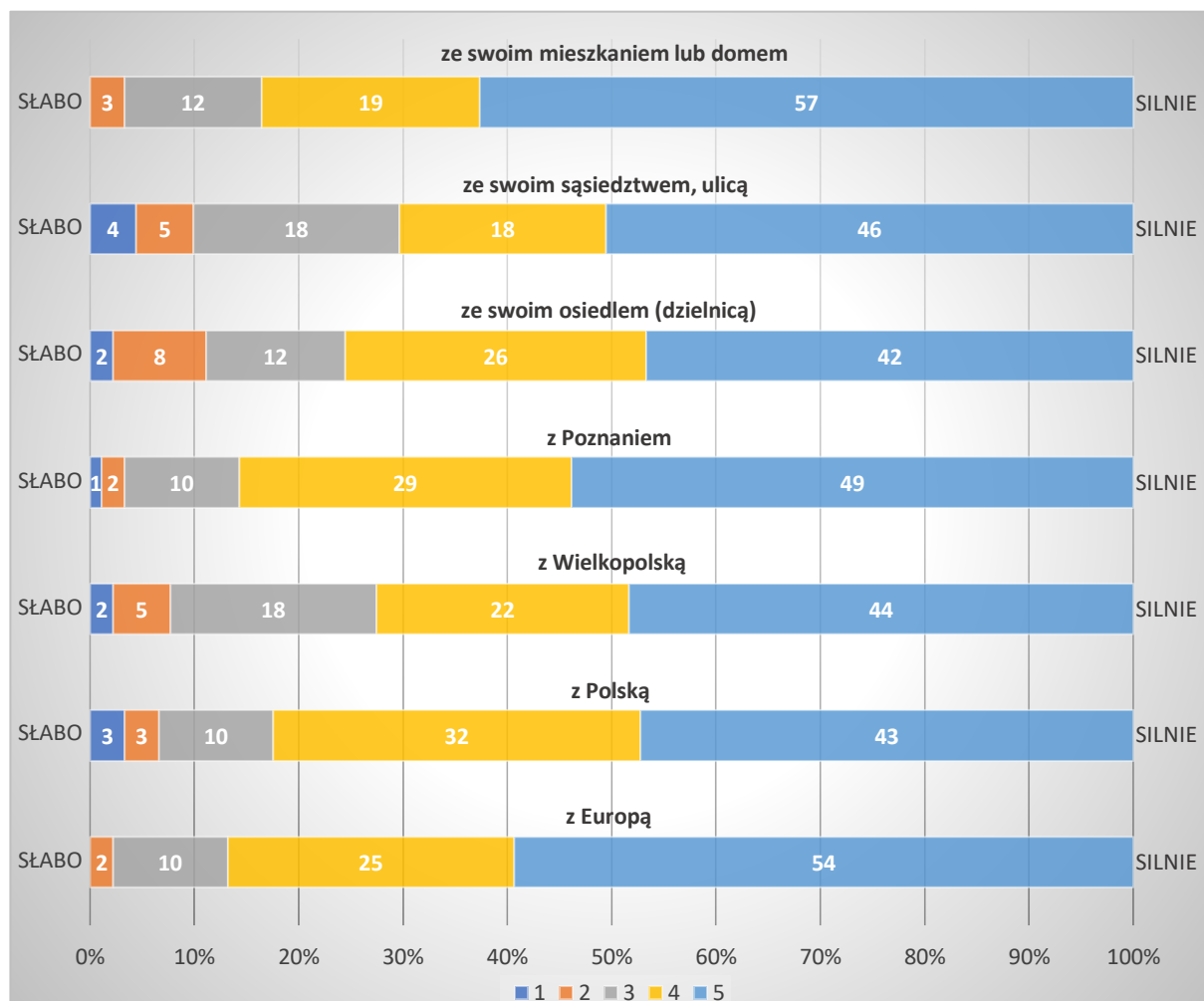
Z analizy wynika, że choć pytanie o identyfikację z terenem nie jest oczywiste, to najwięcej, bo 33 z 84 zakodowanych fragmentów, zaświadcza o identyfikowaniu się respondentów z terenem wokół Rusałki. Identyfikacja oznaczała dla badanych wiele różnych aspektów, między innymi: spędzanie czasu, zawodowe powiązania z okolicami jeziora, prywatne i rodzinne wspomnienia. Wszystkie odpowiedzi pośrednio lub bezpośrednio potwierdzające istotność terenu Rusałki w życiu respondentów łączy fakt, że identyfikacja ta wynika z poczucia przynależności i/lub centralności danego terenu w życiu jednostki.

2.3.3. Analiza ilościowa ankiety internetowej

W kwestionariuszu ankiety pytaliśmy o poczucie związku respondentów z przestrzenią definiowaną w różny sposób. Pytaliśmy: „Jak bardzo czuje się Pani/Pan związana/związany...”: 1) ze swoim mieszkaniem lub zamieszkiwanym domem, 2) sąsiedztwem, ulicą, 3) osiedlem (dzielnicą), 4) z Poznaniem, 5) z Wielkopolską, 6) z Polską, 7) z Europą. Pytania te zadano jedynie osobom, które wcześniej zaznaczyły, że mieszkają na Ogrodach, Sołacz albo Woli; w zależności od pytania,

odpowiedziało na nie 90 lub 91 badanych. Odpowiedzi udzielano na skali 1-5, gdzie na przeciwległych krańcach znajdowały się odpowiedzi: „słabo” (1) i „silnie” (5). Wykres 11 obrazuje odpowiedzi na poszczególne pytania.

Wykres 11. Jak bardzo czuje się Pani/Pan związana/związany...?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=91, z wyjątkiem pytania o osiedle lub dzielnicę, gdzie N=90.

Jak można zauważyć, badani w większości czują się bardzo związani ze swoim mieszkaniem lub domem. Obszar przywiązania w tym pytaniu jest bardzo osobisty i wąski, nie dotyczy przestrzeni poza tak zwanymi czterema ścianami.

Kolejne pytanie brzmiało: „Jak bardzo czuje się Pani/Pan związana/związany ze swoim sąsiedztwem, ulicą?”. Kiedy zwiększyliśmy zakres pytania, pojawiło się więcej odpowiedzi wskazujących na słabą identyfikację z przestrzenią. Jednakże przy pytaniu o poczucie związku z osiedlem lub dzielnicą więcej badanych niż w przypadku pytania o sąsiedztwo i ulicę, określiło swoją więź na poziomie 4 lub 5, czyli dość silnym. Jeszcze więcej ankietowanych ujawniło w ten sposób silną identyfikację z miastem, odpowiadając na pytanie: „Jak bardzo czuje się Pani/Pan związana/związany z Poznaniem?” (uczyniło tak 78 osób, czyli 85,7% odpowiadających na to pytanie).

Dalej respondenci odpowiadali na pytanie: „Jak bardzo czuje się Pani/Pan związana/związany z Wielkopolską?”. W porównaniu do pytania o więź z Poznaniem, więcej respondentów wskazało na słabszą więź z regionem.

Następne pytanie odnosiło się do poczucia związku z Polską, które, biorąc pod uwagę wybory na poziomie 4 lub 5, zadeklarowało więcej osób (75) niż w przypadku Wielkopolski (66), osiedla lub dzielnicy (68), sąsiedztwa lub ulicy (64), prawie tyle samo, co z Poznaniem i Europą (po 78), i tyle samo, co z mieszkaniem lub domem (76).

Ostatnie pytanie o identyfikację z przestrzenią dotyczyło Europy. Pytania o identyfikację z mieszkaniem lub domem i z Europą otrzymały najwięcej odpowiedzi na poziomie 5, czyli odpowiednio 57 (62,6%) i 54 (59,3%). Na trzecim miejscu uplasował się Poznań, na który wskazało w ten sposób 49 osób (53,8%).

Część 2.3 przygotowali Judyta Kazimierczak i Krzysztof Sós

3. Ludzie

3.1. Aktywności podejmowane w okolicach jeziora Rusałka

Rusałka i jej okolice to przede wszystkim miejsce **wzmoczonej aktywności sportowo-rekreacyjnej**. Tereny zielone wokół jeziora sprzyjają np. spacerom i bieganiu. Tamtejsi mieszkańcy interesują się różnego typu aktywnościami, przy czym należy zwrócić uwagę na inicjatywy organizowane przede wszystkim dzięki wsparciu stowarzyszeń lub władz lokalnych.

Większość badanych pytana – zarówno w ankietach, jak i wywiadach jakościowych – o **aktywności podejmowane w okolicach jeziora Rusałka**, deklaruje, że są one związane raczej z ogólnie pojmowaną rekreacją, często w gronie znajomych. Wachlarz tych działań jest szeroki, a użytkownicy wykorzystują przestrzeń bardzo różnorodnie. Sposobem na aktywne spędzanie wolnego czasu najczęściej wskazywanym przez ankietowanych, jest **spacer** wokół jeziora (Wykres 12). Badani deklarują, że najchętniej spacerują z osobą towarzyszącą, z dziećmi lub z czworonogiem, który może biegać nieskrępowany smyczą. Niektórzy – można powiedzieć, że bardziej zdeterminowani – starają się mierzyć swoją aktywność przy pomocy aplikacji na urządzeniach elektronicznych, które liczą przebyte przez nich kilometry. Z kolei inni podczas przechadzek używają kijków do nordic walkingu, dzięki czemu ich aktywność jest intensywniejsza, ale nie tak bardzo męcząca. Badani zwracają uwagę na wszechstronność zalet okolic jeziora i możliwość korzystania z nich dopasowanego do własnego stylu życia. Znajdzie się tam miejsce dla osób lubiących przebywanie w większych grupach, ale również dla tych, którzy preferują ciche, mało uczęszczane plaże.

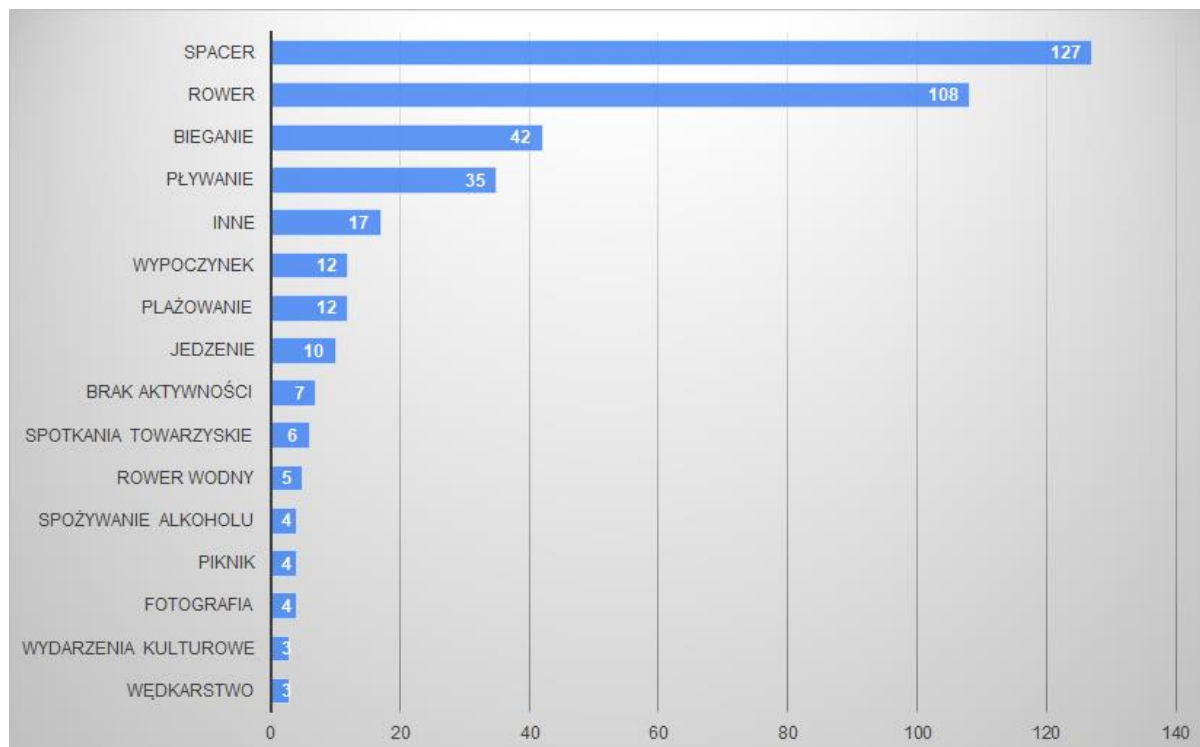
Bieganie przede wszystkim. To jest rower, to jest wyjście na spacer z psem, gdzie ten pies może też pobiegać nieskrępowany, gdzieś, gdzie możemy wejść do wody. Zresztą Rusałka jest tak skonstruowana, że ona ma tą plażę strzeżoną z piaskiem, ale też ma niektóre zejścia do wody, no nie z taką plażą, ale z przestrzenią zieloną, gdzieś, gdzie można też wejść i sobie ze spokojem popływać i niekoniecznie być w tłumie osób, więc myślę, że każdy coś tam znajdzie dla siebie. (Rusałka_IDI_23)

Drugą aktywnością fizyczną najchętniej podejmowaną nad Rusałką okazała się **jazda rowerem**. Badani zwracają uwagę na brak ruchu samochodowego, dużą ilość zieleni, przyjemne otoczenie i stosunkowo czyste powietrze.

Kolejnymi formami czynnej rekreacji wskazywanymi niemal równie często, były **biegi i pływanie**. Badany teren jest na mapie Poznania miejscem wyjątkowo sprzyjającym uprawianiu sportu, a jego oczywistym atutem – zdaniem wielu respondentów – jest łatwy dojazd komunikacją miejską czy rowerem. Możliwość znalezienia w okolicy bezpłatnego parkingu samochodowego to udogodnienie dla osób przyjeżdżających z dalszych okolic, które – czasami pokonując spore odległości – postanawiają właśnie nad Rusałką spędzić czas w bezpośrednim kontakcie z przyrodą. Jest to teren stosunkowo wolny od hałasu dobiegającego z centrum miasta, a jednocześnie idealnie z nim skomunikowany. Biegacze cenią sobie bliskość natury oraz brak zabudowań w pobliżu wykorzystywanych przez nich ścieżek wokół jeziora. Jeśli chodzi o pływanie, to taka aktywność odbywa się głównie latem, choć w chłodniejszych porach roku w Rusałce praktykowane jest morsowanie.

Plażowanie i korzystanie z okolicznych **punktów gastronomicznych** należą do kolejnych, wymienianych przez badanych sposobów spędzania czasu nad Rusałką, co zaprezentowano na wykresie poniżej.

Wykres 12. Jaką aktywność podejmuje Pani/Pan nad Rusałką i w jej okolicach?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=207. Respondenci odpowiadali na pytanie otwarte z możliwością wskazania więcej niż jednej odpowiedzi. 14 badanych nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Aktywności wskazywane przez mniej niż trzech respondentów zgrupowano w kategorię „Inne”.

Rusałka jest popularnym celem nie tylko osób zamieszkujących najbliższe okolice. Badani zauważają, że można tutaj spotkać mieszkańców innych dzielnic miasta oraz dalekich przedmieść. Jeden z rozmówców popiera to spostrzeżenie uwagą dotyczącą zwiększonego ruchu samochodowego nad jeziorem w okresie letnim.

[Z]właszcza latem, ale nie tylko – to widać po ilości samochodów, które stoją tam, na drodze dojazdowej, na parkingu. Okoliczni mieszkańcy raczej przyjeżdżają rowerami częściej, a tam jest po prostu bardzo dużo samochodów, więc to jest miejsce lubiane przez poznaniaków. (Rusałka_IDI_10)

Na podstawie zebranych wypowiedzi, można zauważyć, że rodzaj podejmowanych aktywności oraz ich częstotliwość są **zależne od pór roku**. Świadczy to o znacznej **sezonowości miejsca**. Duża liczba wskazań związanych ze sposobem spędzania czasu nad brzegiem Rusałki dotyczy głównie wiosny oraz lata. Podawane przykłady zajęć były bardzo zróżnicowane. Badani wymieniali m.in. plażowanie, kąpiele w jeziorze, sporty wodne i plażowe, grillowanie i urządzenie pikników. U szczytu sezonu letniego odbywa się większość organizowanych tam wydarzeń kulturalnych i sportowych. Można stwierdzić, że kiedy robi się chłodniej, Rusałka niejako pustoszeje.

[I] widzę taką sezonowość tego miejsca, że jesień, zima jest miejscem, gdzie zdecydowanie mniej ludzi się tam pojawia, a lato to jest miejsce, gdzie to miejsce tętni bardzo mocno życiem. I to jest dosyć specyficzne dla wielu takich zbiorników wodnych jak Poznań-Malta, bo Malta jest niemal identyczna,

co zawsze doprowadzało mnie do szału, że latem jest zdecydowanie za dużo ludzi, a zimą zdecydowanie za mało. (Rusałka_IDI_14)

Jednak zima jest czasem, w którym nad Rusałką wciąż są podejmowane aktywności sportowo-rekreacyjne. Należy tutaj zauważyć znaczne **zainteresowanie morsowaniem** wśród poznaniaków. Jest to aktywność, która – w przeciwieństwie do wcześniej wymienionych sposobów spędzania wolnego czasu – może być podejmowana jedynie w okresie jesienno-zimowym.

Morsowanie to też, wiadomo, bardzo przyjemne zajęcie, które też integruje; przede wszystkim mi się tak kojarzy bardzo z integracją, bo mamy znajomych, gdzie bardzo różne rzeczy robimy. (Rusałka_IDI_01)

Chłody i mrozy nie przeszkadzają mieszkańcom w spacerowaniu czy bieganiu nad brzegiem Rusałki. Są to **zajęcia podejmowane bez względu na porę roku**, niezależne od sezonu. Zimą – szczególnie obecnie, gdy brakuje śniegu – można tam zauważyć również rowerzystów. Nad Rusałką i w jej okolicach wiele się dzieje. Jest to miejsce, gdzie ludzie spędzają czas wolny zarówno aktywnie, ale także wypoczywając bardziej biernie, piknikując czy obserwując przyrodę.

3.1.1. Inicjatywy społeczne

Aktywności wymieniane przez ankietowanych łączą się z organizowanymi nad Rusałką inicjatywami społecznymi. Niektórzy rozmówcy informowali o **corocznych** wydarzeniach, w których uczestniczą rowerzyści celebrujący nadejście Nowego Roku.

[J]est co roku, pierwszego stycznia, organizowana taka impreza noworoczna dla właśnie rowerzystów. Oni tam mają jakieś jakby dookoła swój..., swój wyścig, później właśnie rozdają jakieś prezenty i tak dalej. Więc też to jest takie cykliczne, co roku, i myślę, że dosyć ważne akurat dla tej jakby społeczności rowerowej, bo już od lat jest to organizowane tam. (Rusałka_IDI_09)

Nie tylko rowerzyści aktywnie spędzają koniec roku. Również biegacze wyszli z inicjatywą organizacji corocznego biegu.

Jest taki bloger... biegowy w Poznaniu – ON THE MOVE (...). Od kilku lat już robi sylwestra, bieg sylwestrowy wokół Rusałki. Ileś tam osób się spotyka, nie wiem, chyba koło dwusetki osób w ostatniego sylwestra się spotkało i przebiegło, więc to są idee, które ludzi łączą, a miejscem realizacji tych idei jest Rusałka. (Rusałka_IDI_08)

Inną **cykliczną imprezą**, w której udział bierze liczne grono osób, jest np. comiesięczny bieg CITY TRAIL organizowany w największych miastach w Polsce w okresie od października do marca. Dodatkowo, co jakiś czas nad Rusałką organizuje się biegi – maratony i półmaratony.

[I] on skupia ponad tysiąc biegaczy. Tak że to jest fajny wynik w sumie jak na taką wąską trasę. (...) Tak naprawdę o każdej porze dnia i nocy tam można spotkać biegaczy, bo jest to bardzo wygodna trasa (Rusałka_IDI_03)

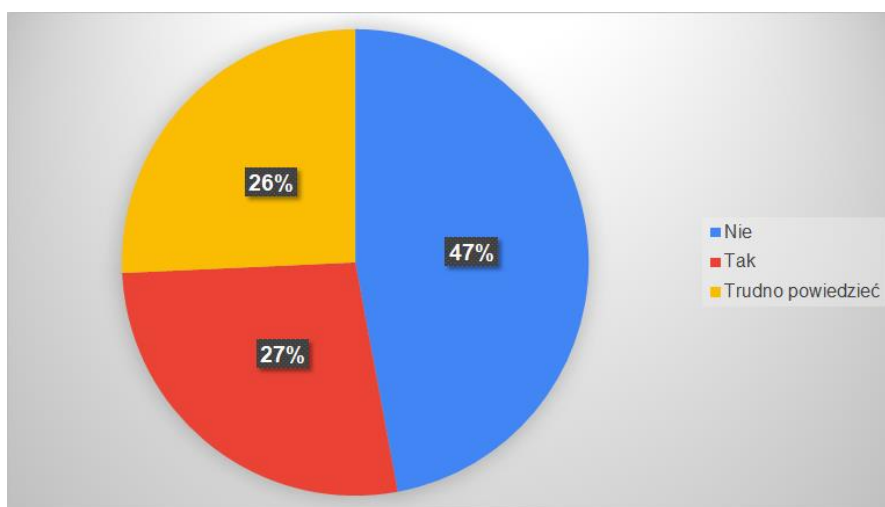
[P]opularność w ogóle naszego biegu rosła bardzo mocno i wiele osób mówiło nam na samym początku, że tak naprawdę na nowo odkryli Rusałkę – jeśli chodzi o... miejsce spędzania czasu. (Rusałka_IDI_14)

Nad Rusałką mają miejsce nie tylko inicjatywy związane z aktywnością fizyczną. Miejscowi zaangażowani są we wspieranie **wydarzeń kulturalnych**, takich jak Koncerty Sołackie czy stand-upy. Powstają także oddolne **inicjatywy obywatelskie**. Mieszkańcy pobliskich osiedli, przy bezpośrednim zaangażowaniu odpowiednich dla danego obszaru rad, włączają się w sprzątanie okolicy jeziora połączone z piknikami rodzinnymi. Nauczyciele i wykładowcy z pobliskich **szkół i uczelni** określają Rusałkę jako przestrzeń, która pozwala uczniom i studentom w większym stopniu obcować z naturą.

[R]usałka i jej okolice dla mnie, przede wszystkim jest to (...) teren, na który wychodzę razem z moimi studentami, żeby przeprowadzić różnorodne zajęcia. (...) ze względu na swoją pozycję wewnątrz miasta oraz to, że jest to teren, można powiedzieć, bezpieczny, ale równocześnie przyrodniczo w miarę zróżnicowany i jeszcze nie najgorzej zachowany, jest to dobre miejsce na prowadzenie właśnie takich różnorodnych zajęć z dziećmi, młodzieżą, studentami. (Rusałka_IDI_06)

Mimo tego, że nad Rusałką mają miejsce różnego rodzaju inicjatywy, to 47% ankietowanych ich nie zauważa, a nieco ponad jednej czwartej respondentów odpowiedź na to pytanie sprawiło trudność (Wykres 13).

Wykres 13. Czy zna Pani/Pan jakieś społeczne inicjatywy dotyczące okolic Rusałki?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=206.

Stosunkowo niski procent twierdzących odpowiedzi na pytanie o znajomość inicjatyw społecznych dotyczących okolic Rusałki może być spowodowany niedostatecznym poinformowaniem mieszkańców, brakiem odpowiedniej komunikacji. Rada Osiedla Sołacz – jak wskazują niektórzy rozmówcy – często stara się dowiadywać o nowych inicjatywach i sama przekazywać wiadomości szerszej publiczności, lecz nadal okazuje się, że jest to niewystarczające. Potrzebne są inne drogi komunikacji, żeby mieszkańcy okolic Rusałki byli lepiej poinformowani o przedsięwzięciach organizowanych na tym obszarze.

Nawet bardzo się kiedyś tutaj Rada Osiedla Sołacz zainteresowała, przyszli do nas, rozmawialiśmy, i bardzo chętnie, jak tylko dostają informacje, to je rozpowszechniają. (Rusałka_IDI_32)

Części 3.1 i 3.1.1 przygotowały Paulina Bolińska i Adrianna Szepler

3.1.2. Działalność Rad Osiedli Ogrody, Sołacz i Wola

Ważnymi czynnikami kształtującymi życie społeczne nad Rusałką i w jej okolicach są rady pobliskich osiedli samorządowych. Jezioro znajduje się na terenie zarządzanym przez Radę Osiedla Sołacz. Ma ona duży wpływ na utrzymanie i rozwój infrastruktury okolic Rusałki oraz jest inicjatorem wydarzeń kulturalnych i społecznych na tym terenie. Ważnym działaniem Rady, mającym kluczowy wpływ na obecny wygląd i funkcjonowanie badanej okolicy, był współdziałanie w proponowaniu i realizacji projektów w ramach Poznańskiego Budżetu Obywatelskiego w trzech kolejnych latach: 2015, 2016 i 2017. Poskutkowało one rewitalizacją Ośrodka Rusałka, poszerzeniem zakresu spełnianych przez niego funkcji oraz modernizacją infrastruktury.

Myślę, że tutaj z inicjatyw łączących na tym obszarze należałoby wymienić trzy budżety obywatelskie, które tam się pojawiły. Bo wiąże się to z głosowaniem mieszkańców. Były to dwa projekty: „Rusałka” oraz projekt... właśnie „Plażojada”, który zakładał oświetlenie i budowę plaży dzikiej, wymianę ławek i wymianę koszy, i pojawienie się większej ilości koszy na śmieci. Natomiast projekt „Rusałka” zakładał remonty wzdłuż kąpieliska oraz... głównie wzdłuż kąpieliska. Wymianę moło, wymianę... remont restauracji oraz z takich większych... no to myślę, że to jest [niewyraźne nagranie] budowy placu zabaw. (Rusałka_IDI_31)

Innym aspektem funkcjonowania Rusałki – poruszonym przez respondentów związanych z Radą Osiedla Sołacz – jest **pamięć o powstaniu jeziora i jego historii**. Od lat mówiono o potrzebie ufundowania tablicy upamiętniającej to wydarzenie, ale udało się to dopiero 1 września 2020 r. (wydarzenie miało miejsce już po zakończeniu badań w lipcu 2020 r.). Inicjatorami byli Maciej Krajewski i Aleksander Przybylski, a Rada Osiedla udzieliła im wsparcia formalnego i pośredniczyła w rozmowach z władzami miasta. Inne akcje związane z upamiętnianiem wydarzeń drugiej wojny światowej na terenie Rusałki, jak zapalanie zniczy, organizowane są także przez rady dwóch pozostałych osiedli sąsiadujących z terenami położonymi najbliżej jeziora.

W 2020 r. ważnym wydarzeniem kulturalnym na terenie Ośrodka Rusałka były **XXIII Koncerty Sołackie**, organizowane przez Radę Osiedla Sołacz i Towarzystwo Przyjaciół Sołacza oraz – w tym właśnie roku – restaurację Rusałka. Jest to cykl koncertów odbywających się w każdą niedzielę lipca i sierpnia, który od 22 lat jest jedną z letnich rozrywek mieszkańców Poznania. Dotąd odbywały się w Parku Sołackim, a w 2020 r. pilotażowo zostały zorganizowane nad jeziorem Rusałka.

Nie wiem, czy pan wie, że na przykład w tym roku Koncerty Sołackie, które od 22 lat się odbywały w Parku Sołackim, zostały przeniesione nad Rusałkę i teraz w niedzielę odbywają się nad Rusałką, więc... I to z inicjatywy mieszkańców Sołacza, konkretnie Rady Osiedla Sołacz i Towarzystwa Miłośników Sołacza (...) i teraz w niedzielę ma być pierwszy koncert tego cyklu. I było rzeczywiście około tysiąc osób, czy tam powiedzmy może osiemset, ale bardzo spoko, z różnych miejsc. I tak jak mówili ci nasi współorganizatorzy, czyli koledzy z Sołacza, przez to, że te koncerty się przeniosły nad Rusałkę, zmienił się, czy poszerzył się wyraźnie profil, profil słuchaczy. (Rusałka_IDI_10)

Radzie sąsiadującego z Sołaczem osiedla Ogrody, udało się doprowadzić do remontu przejścia podziemnego pod torami kolejowymi przecinającymi drogę prowadzącą z ulicy Botanicznej nad Rusałkę. Odnowienie tej części infrastruktury sprawiło, że badani zwracali uwagę na znaczącą poprawę wyglądu okolicy.

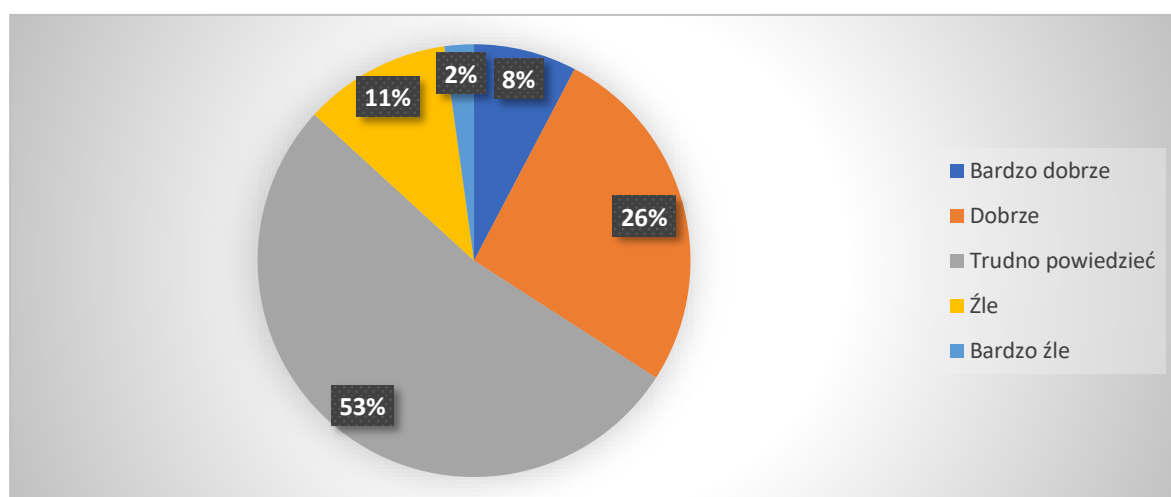
To jest, chociażby dlatego, że osobiście zaangażowałam się w pracę w radzie osiedla. I myśmy już przeprowadzili remont wiaduktu, który prowadzi nad Rusałkę, w tej chwili (...). Hmm, jest to dla nas i dla mnie bardzo ważne miejsce. Bo jest to po prostu dla nas splendor, takie miejsce. I jest to... podwyższa to rangę dzielnicy. (Rusałka_IDI_29)

Rady Sołacza, Ogrodów i Woli wykorzystują teren Ośrodka Rusałka do organizacji różnego rodzaju **wydarzeń integracyjnych dla mieszkańców**. Odbývają się festyny, pikniki czy akcje sprzątania okolicy. Kładziony jest również nacisk na integrację seniorów.

Robiliśmy kiedyś sprzątanie na Sołaczu. Sprzątaliśmy Lasek Gołęciński, Sołacz i Rusałkę z Towarzystwem Przyjaciół Sołacza. Myślę, że na stadionie też będziemy coś tam organizować jako rada. Też nagłaśnialiśmy i byliśmy jak był ten meeting lekkoatletyczny na stadionie, tak że staramy się na tyle, na ile to możliwe, angażować. A teraz to są te koncerty. (Rusałka_IDI_03)

Uczestniczący w internetowym badaniu ankietowym mieszkańcy Sołacza, Woli i Ogrodów mieli ocenić działalność rady osiedla, na którym mieszkają (Wykres 14). Spośród możliwych odpowiedzi większość z nich wybrała „Trudno powiedzieć”. W dalszej części kwestionariusza uzasadniali to brakiem zainteresowania działalnością rady, brakiem wiedzy o jej działaniach i tym, że takie informacje zwyczajnie do nich nie docierają. Osoby, które oceniły działalność osiedlowych radnych pozytywnie, wskazują na zmianę składu rady i dostępność dla mieszkańców (odpowiedzi na pytanie otwarte: „Jakie są powody takiej oceny?”).

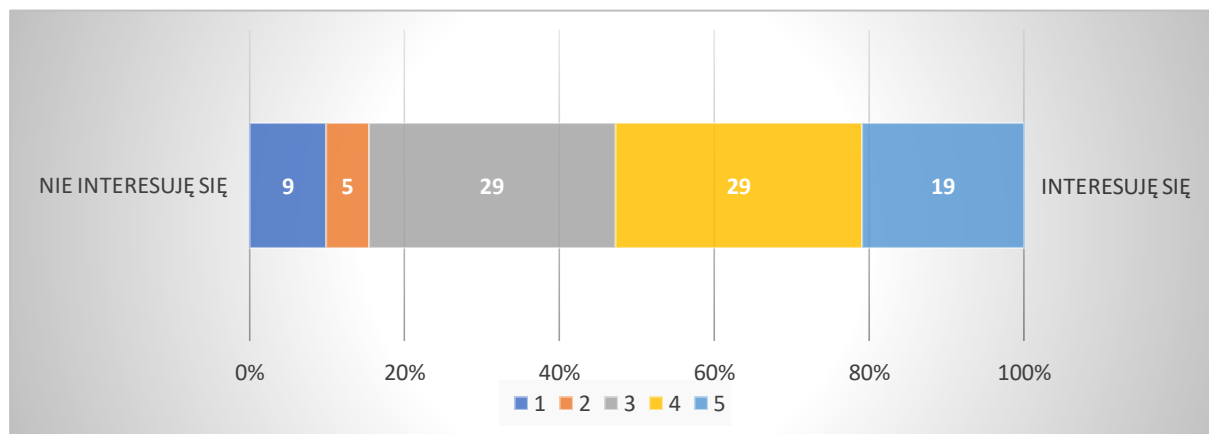
Wykres 14. Jak ocenia Pani/Pan działalność Rady Osiedla?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=91.

W innym pytaniu mieszkańcy tych samych osiedli mieli określić zainteresowanie sprawami swojego osiedla (Wykres 15). Wynik badania wskazuje, że 48 (52,8%) z nich jest zainteresowana (odpowiedzi „4” i „5”), a jedynie niewielki procent – przeciwnie (14 osób – 15,4%). Odpowiedź „3”, usytuowaną na środku pomiędzy „Nie interesuję się” i „Interesuję się”, wybrało 29 osób (31,9%).

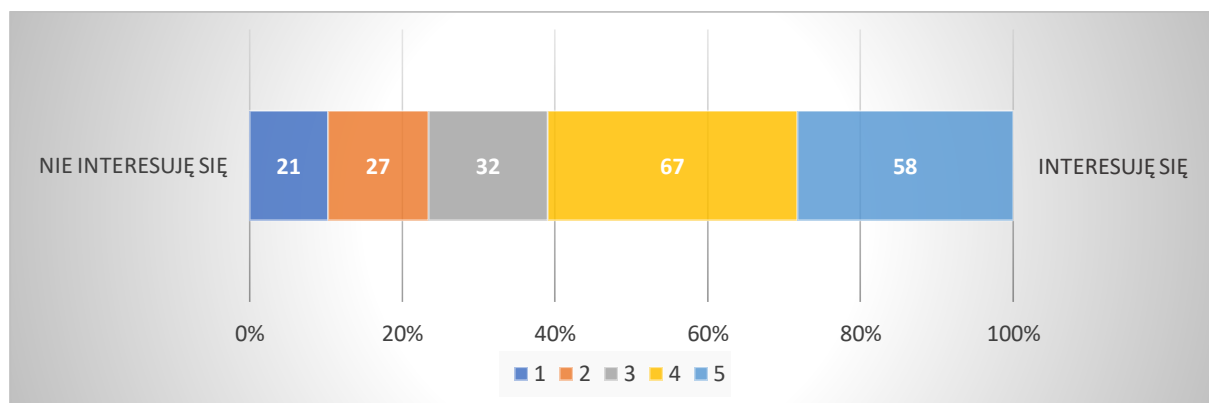
Wykres 15. Czy interesuje się Pani/Pan sprawami swego osiedla?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=91.

Na większej i bardziej zróżnicowanej próbie badawczej (uwzględniającej nie tylko mieszkańców wybranych trzech osiedli, ale użytkowników Rusałki w ogóle) widać mniejsze zainteresowanie sprawami okolic jeziora (Wykres 16). Podobnie jak w poprzednim pytaniu, większość badanych określiła swoje zainteresowanie co najmniej na poziomie „4” (125 osób – 61,0%). Na odpowiedź środkową zdecydowało się 32 (15,6%) badanych, a odpowiedzi niższe zadeklarowało 48 (23,4%) użytkowników Rusałki.

Wykres 16. Czy interesuje się Pani/Pan sprawami Rusałki i jej okolic?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=205.

3.1.3. Działalność organizacji i instytucji innych niż Zarządy i Rady Osiedli

Mieszkańcy osiedli wokół Rusałki są świadomi, że w ich okolicy działają organizacje społeczne, ale mają problem z bardziej szczegółowym scharakteryzowaniem ich aktywności. Spośród osób mających szerszą wiedzę na ten temat, część bezpośrednio uczestniczy w ich realizacji; są to np. wydarzenia kulturalne, imprezy sportowe, upamiętnienia historyczne czy inicjatywy skierowane do seniorów.

Najbardziej rozpoznawalny, gdy chodzi o sport, jest **żużel**, którego mecze rozgrywane na Golęcinie cieszą się zainteresowaniem nie tylko kibiców klubowych, ale i lokalnej społeczności. Oprócz żużla organizowane są również inne zawody sportowe, np. biegi przełajowe.

To znaczy stricte nie organizowaliśmy dla nich, bo tak naprawdę organizując żużel organizujemy dla wszystkich, także dla nich. Tak więc to nie jest tak, że coś specjalnie robimy dla nich, bo tak naprawdę przychodzą kibice z różnych stron miasta. Tak więc to jest, można powiedzieć, dla wszystkich. My mamy nie tylko kibiców, ale także osoby, które przychodzą z ciekawości – tak że jest zainteresowanie. Jest. Zawsze mogłoby być większe, ale też jest. (Rusałka_IDI_15)

Na badanym terenie podejmowane są także rozmaite inicjatywy kulturalne. Przykładem instytucji, która się tym zajmuje jest Fundacja Barak Kultury (jej aktywność nie ogranicza się tylko do okolic Rusałki) organizująca wydarzenia związane z **kulturą żydowską oraz upamiętnieniem historii jeziora**. Ponadto nad Rusałką odbywają się np. parady, występy stand-uperów oraz imprezy mające na celu zwiększenie zainteresowania dbałością o środowisko.

To jest Trio Targanescu czy Jacek Hałas. Przy tej okazji Ewa zaproponowała: zrobmy w takim razie coś, co tu na miejscu możemy zrobić, czym się podzielimy z mieszkańcami pobliskich dzielnic albo tej dzielnicy. No i tak powstał pomysł na Teatralny Golęcin. (Rusałka_IDI_32)

W upamiętnienie historii Rusałki angażują się również placówki oświatowe, np. szkoły, które w ten sposób realizują swój program edukacji artystycznej. Instytucją wydatnie angażującą się w sprawy dotyczące okolic jeziora Rusałka jest Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie. Z wywiadów wynika, że współpracuje ono z instytucjami oświatowymi w zakresie pamięci o wydarzeniach historycznych, które ukształtowały ten obszar. Muzeum opracowuje również temu poświęcone i cieszące się zainteresowaniem materiały edukacyjne skierowane do lokalnych nauczycieli.

[P]rosimy też szkoły, czy podstawowe, podstawówkę, żeby przygotowały jakiś krótki taki materiał artystyczny, krótki jakiś program artystyczny związany właśnie z drugą wojną światową, czy jakiś wiersz, czy coś, jakąś piosenkę żołnierską. (Rusałka_IDI_01)

Są [materiały opracowane przez Muzeum] w „Kronikach Miasta Poznania”. Było szereg artykułów informujących na temat różnych obozów, w których zatrudnieni byli Żydzi i... i tych właśnie elementów architektury, które powstawały w tym czasie. (Rusałka_IDI_21)

W tej części Poznania podejmowane są również działania instytucjonalne mające na celu uczynienie przestrzeni bardziej inkluzywną; dotyczy to rozwiązań architektonicznych ułatwiających dostęp seniorom i osobom z niepełnosprawnościami.

Inni zwracają uwagę na bardzo ważny aspekt związany z licznymi możliwościami rozwoju architektury w okolicach Rusałki, tak aby przystosować obszar dla osób z niepełnosprawnościami. Osoba bezpośrednio związana z wdrażaniem takich udogodnień w innych miejscach w przeszłości, od jakiegoś czasu podejmuje już działania w celu ich zrealizowania również na badanym przez nas terenie. Dlaczego o tym mówię – dlatego, że ja przytoczyłem te rozwiązania architektoniczne, które są tam za... tam osoba na wózku inwalidzkim potrafi, ma takie nachylenie, że ona sobie potrafi wjechać na szczyt tej pięćdziesięciometrowej wieży, prawda, i ona się nie zmęczy, dojedzie tam każdy: od dziecka po emeryta, prawda, i osobę niepełnosprawną. Ja mówię o takich rozwiązaniach, które warto zastosować tutaj między innymi (...). (Rusałka_IDI_20)

Pozostałe organizacje, które podejmują działania w obszarze jeziora Rusałka, to między innymi Poznański Ośrodek Sportu i Rekreacji, Centrum Inicjatyw Senioralnych i, mający nieopodal kampus, Uniwersytet Przyrodniczy. Na badanym terenie wyróżniającymi się są obiekty wojskowe.

Niektórzy rozmówcy deklarowali silne przywiązanie do naturalnego piękna okolicy i chęć jego ochrony. W rezultacie starają się uczestniczyć w działaniach zmierzających do utrzymania w dobrym stanie np. ogrodów należących do Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i do Uniwersytetu Przyrodniczego.

[D]la mnie bardzo ważnym jest właśnie ten obszar tego ogrodu właśnie na możliwość zachowania jego, wie Pani co, zarówno tych kolekcji obcych, ale zarówno tego obszaru jako w utrzymaniu dobrym takim przyrodniczym. (Rusałka_IDI_06)

Część 3.1.3 przygotował Bartosz Basiński

3.2. Postrzeganie mieszkańców i użytkowników

W tej części raportu zwrócimy uwagę na opinie respondentów wyrażone w wywiadach jakościowych i odnoszące się do mieszkańców osiedli Ogrody, Sołacz i Wola, a także do cech pozostałych użytkowników okolic Rusałki. Skupimy się na tym, kim – według badanych – są mieszkańcy i inni użytkownicy tego obszaru, a także jakie panują między nimi relacje. Przyjrzymy się temu, biorąc pod uwagę zróżnicowanie respondentów i wynikający z niego podział na trzy kategorie: **mieszkańców osiedli otaczających tereny przylegające do jeziora** (w przypadku naszych badań – przeważnie osób należących do rad osiedli lub współpracujących z nimi), **stałych użytkowników** (osoby związane zawodowo z obiektami zlokalizowanymi na badanym obszarze) i **pozostałych użytkowników** (respondentami w tej kategorii byli poznańscy społecznicy, miejscy aktywiści, a także naukowcy i dziennikarze z innych dzielnic angażujący się w różne działania dotyczące badanego obszaru). Zastosowanie w analizie takiego typologicznego podziału respondentów pozwoli lepiej przyjrzeć się ich wypowiedziom, a także porównać ich na pozór różne punkty widzenia. Postaramy się wskazać, w jakim stopniu ich wypowiedzi są odmienne, a kiedy się wzajemnie dopełniają.

Rozpocniemy od opinii zawartych w wywiadach pogłębionych, a następnie przejdziemy do analizy odpowiedzi mieszkańców osiedli Ogrody, Sołacz i Wola, którzy wzięli udział w ankiecie internetowej. **Pierwsza część** dotyczy wypowiedzi mieszkańców na swój temat i na temat pozostałych użytkowników, a także ich relacji. **Druga część** opisuje zdanie stałych użytkowników o mieszkańcach, innych użytkownikach i o ich korelacjach. **Trzecia część** odnosi się do wypowiedzi pozostałych użytkowników na temat mieszkańców i innych użytkowników okolic jeziora oraz relacji, jakie pomiędzy nimi zachodzą.

3.2.1. Perspektywa mieszkańców

Respondenci zamieszkujący osiedla otaczające Rusałkę opisywali **mieszkańców** głównie jako „osoby starsze”, „osoby w średnim wieku” lub „wieku dojrzałym”. Jedna z mieszanek Ogrodów wskazywała na **studentów** jako mieszkańców jej osiedla. Natomiast kolejny z badanych, również mieszkawiec Ogrodów, opisywał współmieszkańców jako społecznie zróżnicowanych.

Niektórzy pytani dzielili ich także na „starych” i „nowych”/„przyjezdnych”. W pierwszej kategorii, w przypadku Woli, umiejscawiali m.in. mieszkańców osiedla Lotnictwa Polskiego. Jak twierdził jeden z badanych:

*[S]ą [to] osoby silnie związane właśnie z wojskiem, z lotnictwem, które taką jakąś swoją historię mają i tutaj... No, może pokolenie, dwa pokolenia wstecz osiadły, bo takie były czasy, że żołnierzom po prostu się tutaj pilotom te mieszkania należały. Zostały tutaj... im no przyznane. I tutaj już kolejne pokolenie po prostu mieszka.
(Rusałka_IDI_11)*

Jako „nowych” określano osoby, które **kupiły mieszkania z rynku wtórnego** i nie mieszkają w tej części Poznania od pokoleń oraz lokatorów nowych osiedli, np. „nowych bloków przy ulicy Botanicznej”.

Kategorią osób pojawiającą się w wypowiedziach badanych mieszkańców Woli, Sołacza i Ogrodów, były również **rodziny z dziećmi**.

Jak ten plac został zrobiony, wykonany i taka mała siłownia, to się okazało, że my na osiedlu mamy dzieci, bo te dzieci po prostu miały gdzie wyjść,

a tak to te dzieci nie wychodziły, a tak to tych dzieci z rodzicami czy opiekunami nie było widać. A jak ten plac zabaw się otworzył, to się okazało: O, my jednak na osiedlu mamy dzieci – nie tylko te starsze osoby, które idą do sklepu, tylko są dzieci. Tylko te dzieci, rodzice nie mieli możliwości, żeby z tymi dziećmi wyjść, usiąść i się pobawić (...). (Rusałka_IDI_01)

Inni mówili o współmieszkańcach badanego przez nas terenu jako o osobach **czerpiących przyjemność z rekreacji**. Tereny zielone mają dla nich duże znaczenie i pozwalają im na uprawianie różnego rodzaju sportów. Mieszkańcy **jeżdżą na rowerach, pływają, biegają** albo uprawiają **nordic walking**. Wydarzeniami ich integrującymi są różnego rodzaju **inicjatywy artystyczne, sportowe** lub **towarzyskie**. Część mieszkańców uczestniczy w przedstawieniach teatralnych i koncertach organizowanych nad Rusałką, spotykają się, żeby wspólnie pospacerować i biorą udział w biegach czy kibicują podczas meczów żużlowych.

Różne sposoby spędzania wolnego czasu lub odmienne wizje przeznaczenia i docelowego wyglądu terenów wokół Rusałki, prowadzą jednak do mniejszych lub większych **konfliktów**. Powodem jednego z nich jest **hałas dobiegający ze stadionu żużlowego**. Respondenci mówili, że przeszkadza im w spędzaniu wolnego czasu. Kolejny ze sporów, tym razem pomiędzy „nowymi” i „starymi” mieszkańcami, dotyczy tego, **jak mają wyglądać tereny zielone nad Rusałką**. Jedna z respondentek mówiła o **nieuporządkowaniu ścieżek czy otuliny Fortu VII**.

Osoby młode, które tutaj... Tu akurat nie ma aż tak dużo nowych terenów, które wpadły w ręce deweloperów [śmiech], aczkolwiek takie też są. I myślę, że właśnie oczekiwania osób młodszych jednak, bo część tutaj są. Sama mieszkam na takim osiedlu i w pierwszej takiej ocenie czuję, że czasami jesteśmy taką tą częścią, no, niekoniecznie pozytywnie ocenianą. Już nie chodzi o to, tak personalnie, tylko że na takim terenie fajnym, zales..., no takim w sumie nieużytku, tak, było fajnie, zielono, a tu nagle zaczynają wyrastać jakieś bloki i myślę, że tutaj mieszkańcy nowych osiedli jakby szukają nowych... jakiś polepszeń, żeby ta część miasta się rozwijała. Natomiast... też zaobserwowałam, chociażby na terenie otuliny Fortu VII... starzy mieszkańcy chcą, żeby tak jak było, tak zarośnięte, ścieżki takie wąziutkie, zarośnięte, tak jak było kiedyś, niech tak będzie. Nie, trudno to zaakceptować, myślę zmiany tutaj, niektórym. (Rusałka_IDI_11)

Problemy mieszkańców dotyczą również **braku ścieżki rowerowej** wokół jeziora Rusałka. Wiele osób narzeka na niebezpieczeństwo potrącania przez rowerzystów, którzy nie zwracają uwagi na pieszych i nie dostosowują prędkości do zatłoczonych ścieżek. Mniej intensywne spory dotyczą **korzystania z plaży**. Mieszkańcy mówili o kłótniach rodzinnych. Konflikty prowokowało również korzystanie z plaży przez psy, palenie papierosów czy picie alkoholu oraz śmiecenie. Jedna z respondentek mówiła także o **hałasie**, głośnej muzyce oraz braku oferty dla osób starszych.

No teraz też ze względów finansowych miasto ma mniej pieniędzy, żeby tym seniorom coś zrobić, żeby mogli sobie w ciągu dnia po śniadaniu podejść, pograć w szachy, porozmawiać sobie. Im brakuje takiego miejsca i to wiem nawet jak chodziłam z ulotkami i rozmawiałam z ludźmi, to im tu na Ogradach brakuje (...). (Rusałka_IDI_01)

My jesteśmy takim narodem zamkniętym, nie spotykamy się nawzajem, nie mówimy sobie o tym, co czujemy. To jest nie do pomyślenia, ja widziałam

jak to jest w innych krajach rozwiniętych, gdzie sąsiedzi umawiają się na spacer, szczególnie opiekują się starszymi ludźmi, którzy siedzą w domach pozamykani, i tworzą grupy, a u nas jest idealna sytuacja, żeby stworzyć taką grupę, gdzie wychodzimy na spacer, w weekend, razem. Z mojego doświadczenia wynika, że w naszej dzielnicy nie ma takich przedsięwzięć – tak mogę panu odpowiedzieć na takie pytanie; żeby tworzyły się jakieś grupy sąsiedzkie, spacerujące sobie w ładnym, słonecznym dniu nad Rusałką. A aż się prosi! Aż się prosi. (Rusałka_IDI_29)

Niektórzy respondenci mówili także o **niechęci mieszkańców do integracji**. Wskazywali, że jest to spowodowane tym, że osoby starsze są zamknięte i nie mają potrzeby zawierania głębszych znajomości albo że młodszy traktują to miejsce jako „sypialnię”, nie potrzebują się integrować lub nie mają na to siły. Jak wypowiadał się jeden z respondentów, powodem tego może być wożenie dzieci do szkół czy na zajęcia pozalekcyjne. Mieszkańcy samodzielnie **nie wykazują potrzeby poznania sąsiadów** – owszem, nie wszyscy, ale było to często wskazywane przez respondentów.

3.2.2. Perspektywa stałych użytkowników

W badaniu wzięli udział również stali użytkownicy Rusałki. Według nich okolice jeziora w dużym stopniu zamieszkują **ludzie, którzy spędzili tam większość swojego życia**, ale również osoby, które **przeprowadziły się** z różnych miast lub innych części Poznania:

Myślę, że są tu osoby, które mieszkają od bardzo dawna [od czasów drugiej wojny światowej – przyp. JG, SR, SZR] i ludność napływowa. (Rusałka_IDI_a_2)

Są to ludzie, którzy mieszkają w Poznaniu już przed wojną, i mieszkali już od... mieszkają z dziada pradziada w tym samym miejscu, ale są też... są też ludzie, którzy pojawili się niedawno, z innych części Poznania, z innych części Polski. Także, hmm, naprawdę trudno jednoznacznie odpowiedzieć. Ale raczej to jest starsza dzielnica. (Rusałka_IDI_04)

Pomimo zaobserwowanej przez tę kategorię respondentów **przewagi ludzi starszych**, tereny te zaczynają przyciągać również **młodsze pokolenia**:

Kiedyś, kiedyś pojawiało się tu bardzo mało młodych ludzi; teraz się pojawia coraz więcej. (Rusałka_IDI_04)

Osoby badane zaobserwowały, że część mieszkańców tej okolicy **udziela się we władzach miasta** lub pracuje **na uczelniach**:

To są profesorowie, no to są biznesmeni, jakiś procent władz naszego miasta, część niektórych wydziałów naszego miasta (...). (Rusałka_IDI_32)

Według stałych użytkowników okolic Rusałki, mieszkający w tym rejonie ludzie to **zróżnicowana grupa społeczna**. Powstało również rozróżnienie na grupę mieszkańców „milenijnych” – tych, którzy pojawili się na tych terenach po roku 2000, oraz mieszkańców „zasiedziały”, przybyłych tutaj mniej więcej w latach 70. ubiegłego wieku:

No to jest bardzo zróżnicowana grupa społeczna. Bo z jednej strony mamy tutaj mieszkańców bardzo zasiedziały, tak (...). Potem mamy, można powiedzieć, grupę osób napływowych (...). Jeśli pani spojrzy na to cudowne budownictwo,

które się tam znajduje w okolicy, to tam są właśnie te lata 60., 70. – to są właśnie te osoby, które bardzo często niekoniecznie z Poznania, ale spoza Poznania przyjechały i miasto zaczęło się rozrastać; i to są również zasiedziali mieszkańcy. (...) No jest jeszcze ta grupa, to jest grupa – powiedzmy – która pojawiła nam się de facto po roku 2000, czyli taka milenijna (...). (Rusałka_IDI_06)

Według badanych **starsi, „rdzenni” mieszkańcy**, traktują to miejsce jako swoją przestrzeń, identyfikują się z nim. **Są to ludzie, którzy dorastali na tych terenach, wychowali tu swoje dzieci i, w pewnym sensie, jest to ich miejsce:**

Dla nich również te tereny zielone, które się tam znajdują, są niezwykle istotne, tak. Ponieważ oni chodzili tam ze swoimi dziećmi, tutaj jakby to jest ich miejsce na ziemi, to jest taka społeczność, można powiedzieć. (Rusałka_IDI_06)

Respondenci wskazywali w tym kontekście na różnice poglądów – **zupełnie inne postrzeganie terenów Rusałki przez ludzi starszych i ludzi młodszych**. Pokolenie mieszkające na tych terenach od bardzo dawna czuje **większą więź** z tym miejscem, utożsamia się z nim, co nie koresponduje z odmiennym punktem widzenia ludzi „nowych”, młodszych, którzy – jak wspominają badani – inaczej patrzą na świat i **nie przywiązują** aż tak dużej wagi do tego miejsca:

[M]ilenijna, grupa osób, która już zupełnie patrzy inaczej na świat wokół nich (...) mają po prostu... jakby to powiedzieć, stosunek obojętny, tak, do tego obszaru przyrodniczego (...). (Rusałka_IDI_06)

Jednak nie wszyscy określali wiek jako główne kryterium różnic w postrzeganiu okolic jeziora. Pojawiła się odpowiedź, w której wspomniano, że ludzie często odwiedzający Rusałkę, chodzący tam na **spacery**, są **bardzo zżyci z tym miejscem:**

[W]ielu ludzi, zwłaszcza tych, którzy często tam chodzą na spacer – i to będą właśnie mieszkańcy Strzeszyna Greckiego i tych bloków przy Nałkowskiej – oni kochają Rusałkę. To nie ulega żadnej wątpliwości. (Rusałka_IDI_10)

Jedna z badanych osób wspomina o sytuacji z początku pandemii COVID-19. W momencie zamknięcia lasów wyszła z własną inicjatywą i robiła zdjęcia Rusałki, co spotkało się z bardzo pozytywnym odbiorem. Ludzie tęsknili za **ważnym dla nich miejscem:**

[T]o się spotykało z bardzo taką życzliwą, ciepłą i emocjonalną reakcją wielu odbiorców, którzy po prostu wyrażali tęsknotę za Rusałką, kiedy nie mogli tam chodzić. To jest, myślę, dla tych osób ważne miejsce. Bardzo wielu, bardzo wielu stałych spacerowiczów tam jest. (Rusałka_IDI_10)

Zarówno te osoby, które są określane przez stałych użytkowników jako „ludność napływowa”, jak i te przyjezdne sezonowo, w celach rekreacyjnych, **niespecjalnie – według stałych użytkowników – znają historię Rusałki**. Traktują jezioro i pobliskie tereny zielone jako dobre miejsce do spędzenia wolnego czasu, do rekreacji, zabawy z dziećmi, ale większość **nie interesuje się jego przeszłością**. Według osób badanych większą wiedzę na temat historii tego miejsca mają jednak ludzie, którzy się tam wychowali:

Ci, którzy mieszkają z dziada pradziada (...) postrzegają przez pryzmat także swojego dorastania, przez to, że – nie wiem – mając lat 60 dzisiaj, przypuszczam, że o wiele bardziej wiedzą... i znają historię Rusałki, pamiętają to, jak ona wyglądała w momencie, kiedy sami dorastali i funkcjonowali jako bawiące się gdzieś tam

berbecie w okolicach Rusałki, niż taka ludność jak ja, która jest, nazwijmy to – napływowa do Poznania. (Rusałka_IDI_08)

No ja myślę, że ogólnie jest mała wiedza na temat Rusałki i Gołęcina, i tych wszystkich, jakby tego całego terenu, i myślę, że ludzie się nie zagłębiają w temat. Myślę, że to jest fajne miejsce do biegania i tak ludzie z tego przede wszystkim korzystają nie patrząc gdzieś tam w historię. Na pewno są tacy, którzy patrzą na historię, ale myślę, że jest to mniejszość. (Rusałka_IDI_15)

Respondenci należący do tej kategorii zdawali sobie sprawę, że istnieją grupy i środowiska ludzi, którzy w sposób bezpośredni zajmują się dbaniem o historię tego miejsca:

Mamy przecież, prawda, w Poznaniu stowarzyszenia zajmujące się bunkrami, zajmujące się tymi naszymi fortami. Pod względem właśnie zarówno budowlanym, że tak to ujmę, ale również przyrodniczym, nietoperze, tak to ujmę, i tak dalej, i te osoby... dla tych osób właśnie, ta przeszłość jest niezwykle ważna. (Rusałka_IDI_06)

Według stałych użytkowników, ludzie odwiedzający Rusałkę to **sportowcy, rodziny z dziećmi, studenci, mieszkańcy okolic, a także ludzie chcący „żyć w zgodzie z naturą”**. Przyjeżdżają w to miejsce, ponieważ jest ono idealne do wypoczynku, spacerów, biegania:

[S]portowcy, mieszkańcy w ogóle okolic, którzy gdzieś tam podjeżdżają tutaj, żeby nordic walking sobie ćwiczyć, czy jeżdżą na rowerze, czy rodziny, które weekendowo przychodzą i gdzieś tam funkcjonują rekreacyjnie. (Rusałka_IDI_08)

[M]ieszkańcy innych części Poznania, w tym studenci i osoby mieszkające tu czasowo (od poniedziałku do piątku), dla których jest to miejsce wyłącznie wypoczynku, rekreacji i rozrywki. (Rusałka_IDI_a_2)

To będą wszyscy ci ludzie, którzy, którzy no przywiązują wagę do tego, żeby – powiedzmy sobie – żyć w zgodzie z naturą, szczególnie uprawiać różnego rodzaju biegi, sporty... To jest kwestia, powiedzmy sobie, wypoczynku także. (Rusałka_IDI_04)

Okazuje się, że Rusałka jest ważnym miejscem nie tylko dla okolicznych mieszkańców. Stali użytkownicy otoczenia jeziora zaobserwowali osoby korzystające z tego miejsca niezależnie od pogody czy pory roku:

Jest też taka, może nie bardzo liczna, ale taka grupa ludzi, dla których Rusałka rzeczywiście jest ważna, to jest taka, to jest (...) powiedzmy 50 lat, pięćdziesięciu kilku, którzy nad Rusałkę, dla których Rusałka jest centrum życia. (...) przyjeżdżają czasem, niektórzy codziennie, niektórzy przyjeżdżają niecodziennie, ale przez cały rok, czy jest zima, czy jest słońce, to też jest taka grupa. (Rusałka_IDI_10)

Ludzie odwiedzający Rusałkę – skategoryzowani przez stałych użytkowników – mają **wspólne potrzeby i interesy**. Zarówno część mieszkańców, ale i przyjezdni, **organizują biegi** na terenach zielonych wokół jeziora. Podejmowane są również takie inicjatywy, jak **organizowanie koncertów** czy **stund-up'ów**.

Pojawili się też badani mówiący, że nie słyszą, by cokolwiek się działo i że **nie są podejmowane żadne inicjatywy, które łączą ludzi**:

Myślę, że dopóki nie ma jakiegoś problemu, to się nie łączą, że z reguły w naszym cudownym narodzie jest tak, że łączy wspólny wróg. (Rusałka_IDI_06)

[N]ie ma, ci ludzie nie słyszą o żadnej takiej inicjatywie, która by ich łączyła. Jediną inicjatywą, która by ich łączyła to jest budżet obywatelski, tak. Tylko, niestety, on może łączyć dobrze, ale może też – oczywiście w moim odczuciu – łączyć negatywnie. (Rusałka_IDI_06)

Nie wszyscy stali użytkownicy są jednak tego samego zdania, co do rzeczy, które łączą. Parę osób wspomniało o **żużlu**, który – jak się okazało – **dla jednych był rzeczą łączącą ludzi, zaś dla drugich powodem konfliktów:**

Można powiedzieć, że żużel łączy. (Rusałka_IDI_15)

[O]soby bywające tam sporadycznie, że zagłosowały na ten żużel, co spowodowało naprawdę utrucie dla osób, które tam mieszkają na co dzień. (Rusałka_IDI_06)

[T]udzież no ten żużel, tak [ze śmiechem], o którym już wspominałam. W idealnym świecie ja bym tego zabroniła, dlatego że uważam, że jest to teren rekreacji. (Rusałka_IDI_06)

[Z]awody żużlowe nie odbywają się bardzo często. Po drugie las jest bardzo świetnym tłumieniem tego, powiedzmy, hałasu silników motocyklowych. Aczkolwiek można powiedzieć, że kiedyś było bardziej słychać te motocykle. Teraz to są te tłumiki mocno stłumione, więc ten głos się nie rozchodzi po całym Poznaniu. (Rusałka_IDI_15)

Stwierdzono jednak, że to nie jedyne pojawiające się konflikty. Nie wszyscy badani potrafili określić lub nazwać występujące problemy, ale jednak większość wspominała, że jakieś są na pewno. Jednym z wymienianych były **głośne imprezy i niestosowne zachowania po nadmiernym spożyciu alkoholu:**

[S]uper głośne imprezy, tak. Ja nie mówię, że nie może być imprez, ale jakieś takie koncerty tego typu (...). (Rusałka_IDI_06)

No tak, myślę, że jak rybak siedzi nad Rusałką i słyszy gdzieś tam wieczorną imprezę, no to może powiedzieć, że mu ryby odstraszą. (Rusałka_IDI_08)

No wiadomo, że Rusałka jest zarazem terenem rekreacji, no ale może być też terenem miejsc, gdzie przy nadużyciu alkoholu po prostu niektóre osoby zachowują się nieodpowiednio i nie wątpię, że to dla tych mieszkańców, którzy tam mieszkają jest to bardzo duży problem. (Rusałka_IDI_06)

Stali użytkownicy zauważają konflikty rozgrywające się przy samym jeziorze – kłótnie powstające między znającymi się rodzinami:

No to są, tak widać jak się przysiądzie, że często do takich kłótni między, nie tyle w tych rodzinach z dziećmi dochodzi, co nawet między rodzinami, które się obok siebie gdzieś tam spotykają. Nawet o głupią piłkę potrafią wielką awanturę zrobić. (Rusałka_IDI_32)

Czyli jakieś kłótnie rodzinne, jakieś takie... (Rusałka_IDI_32)

Ale jednak dzieciaki, które gdzieś tam przychodzą z tymi swoimi rodzicami, które mają, jak widać, trudne, bardzo trudne relacje, no, bo nie mówię o kłótni, czy tam sprzeczkach, powiedzmy na poziomie średnim, gdzie się to w większości polskich rodzin zdarza, tylko mówię o takich naprawdę dramatach i kłótniach. (Rusałka_IDI_32)

Problemy mają również rowerzyści. **Brakuje tam ścieżek rowerowych**, przez co **powstają konflikty na linii rowerzyści-kierowcy**. Na widok rowerzysty jadącego ulicą, na której nie ma specjalnie wydzielonego pasa, kierowcy samochodów odczuwają obawy dotyczące bezpieczeństwa:

Rusałka w pewnym sensie jest dla mnie też problemem, muszę pani powiedzieć. [ze śmiechem] Jest problemem, a dlatego – może to dziwnie brzmi – ale jest to bardzo atrakcyjny teren rekreacyjny, bardzo wiele osób lubi jeździć tam rowerem. W związku z tym, jeżdżą tym rowerem przez ulicę Botaniczną, ale czasami jeżdżą też św. Wawrzyńca, która to nie posiada ścieżki rowerowej, ta św. Wawrzyńca, tak, i to po prostu powoduje, że jako kierowca nie raz, nie dwa muszę się mocno zastanowić, co zrobić w momencie, kiedy widzę rowerzystę, który jedzie sobie ulicą św. Wawrzyńca nad Rusałkę. (Rusałka_IDI_06)

Problem powstaje również na linii **rowerzyści-piesi**. Rowerzyści wybierający się nad Rusałkę skracają sobie drogę jadąc – gdy jest to możliwe – przez Ogród Botaniczny, niekiedy jest ich bardzo wielu:

[J]eżeli różne osoby przyjeżdżają od zachodniej strony Poznania, to chciałyby nad Rusałkę przejechać sobie skosem przez Ogród Botaniczny UAM. I to powoduje bardzo wielkie naciski ze strony mieszkańców na otwarcie bramy ze strony ulicy Botanicznej [...], problem polega na tym, że w momencie, kiedy jest otwarta ta brama, a ponieważ nie mamy osób, które pilnują, tak jakby wstęp do Ogrodu jest wolny jak do parku, i po prostu mamy tam, można powiedzieć, autostradę – autostradę rowerową przez park; właśnie osób jadących nad Rusałkę. (Rusałka_IDI_06)

3.2.3. Perspektywa pozostałych użytkowników

Skupimy się teraz na wypowiedziach respondentów należących do kategorii „pozostali użytkownicy okolic Rusałki”, którzy – podobnie jak pozostali respondenci – wypowiedzieli się na temat mieszkańców, innych użytkowników i relacji jakie zachodzą pomiędzy tymi grupami. Zaczniemy więc od opinii dotyczących mieszkańców okolic Rusałki. Według nich mieszkańcami tych terenów są głównie **ludzie starsi, żyjący tam od pokoleń** (przez niektórych nazywani „rdzennymi” mieszkańcami bądź „tubylcami”) – rozmówcy wspominają, że mieszkańcami są **poznaniacy z dziada pradiada**, którzy osiedlili się tu i swoje życie wiążą właśnie z tym miejscem. Jednak nie każdy rozmówca wskazywał na konkretne cechy czy kategorie osób. Przechodząc dalej, nasi rozmówcy wskazywali na różnice, które występują pomiędzy mieszkańcami okolicy. Możemy tutaj wymienić na przykład sposób postrzegania Rusałki, przywiązanie emocjonalne czy powiązania rodzinne.

Wydaje mi się, że będą mieli inny sposób postrzegania tego miejsca... chociażby będą darzyć pewnie sentymentem Rusałkę, bo na przykład była to – czy jest – przestrzeń takich jakiś codziennych wypadów, spacerów. Czy kiedy byli dziećmi, to pewnie chętnie się tam bawili, a nie na przykład... (Rusałka_IDI_05)

Z pewnością – tak; nie sposób, aby było inaczej. Sposób postrzegania tego miejsca zależy od intencji i celu, z jakim nad jezioro Rusałka i jego okolice mieszkańcy przybywają. (Rusałka_IDI_a_1)

W wielu wywiadach przeprowadzonych z respondentami przypisanymi do kategorii „pozostałych użytkowników”, pojawia się – wzmiankowany wcześniej – **wiek**. Jednak tym razem wspomnimy o jego drugiej stronie. Respondenci wskazują, że okolice Rusałki zamieszkują także **ludzie młodzi, choć jest ich niewiele**. Dużą część nowych mieszkańców stanowią **ludzie zamożni**, co wynika z oferty na miejscowym rynku nieruchomości, na którym pojawiło się wiele atrakcyjnie położonych działek, domów, mieszkań w budynkach o wysokim standardzie i nowych blokach.

[M]yślę, że tam stosunkowo jest coraz więcej ludzi zamożnych..., bo są to bardzo te... atrakcyjne działki; też jest sporo firm (...). (Rusałka_IDI_28)

Dodatkowo pojawiły się też odpowiedzi sugerujące, że na badanym przez nas obszarze **nikt nie zamieszkuje**, ponieważ nie ma tam w pobliżu żadnych domów.

[T]o ja nie wiem, czy tam jacyś mieszkańcy w ogóle występują. Bo nie przypominam sobie, żeby tam w ogóle znajdowały się jakieś domy mieszkalne, w takim bezpośrednim, bliskim sąsiedztwie Rusałki. (Rusałka_IDI_12)

Nie potrafię odpowiedzieć na to pytanie kto tam mieszka, bo wydaje mi się, że nie ma tam zbyt wielu budynków mieszkalnych. (Rusałka_IDI_14)

Wróćmy do wcześniej już wspomnianych różnic. Pozostali użytkownicy wskazują na wiele cech, które **różnicują mieszkańców**, jednak nie zawsze mówią o nich wprost. Wielu respondentów wspomina, że jest to środowisko bardzo niejednorodne, **społecznie niespójne**. Na pewno do różnic, jakie możemy wskazać, należą: **poziom zamożności, wiek, miejsce zamieszkania i pamięć wydarzeń drugiej wojny światowej**. Oczywiście, o niektórych różnicach mówiono wprost, np. o **sposobie postrzegania terenów Rusałki**. Dla niektórych najważniejsza jest rekreacja i to, że jest to duży obszar zielony, że można być tam blisko przyrody, a dla innych ważne są związane z tym miejscem relacje rodzinne czy przyjacielskie. Dla części respondentów jest to tylko miejsce pracy, a dla innych przestrzeń, w której realizują swoje hobby, a nawet życiowe pasje.

Wydaje mi się, że nie ma tutaj jednego spójnego obrazu mieszkańca okolicy Rusałki, dlatego że z jednej strony możemy powiedzieć o właścicielu willi na ulicy Botanicznej albo na Sołaczcu, a z drugiej strony o kimś, kto był gospodarzem na Smochowicach... A więc, wydaje mi się, że to jest z tego powodu dość różnorodne środowisko... to znaczy nie reprezentuje jakby spójnego jakiegoś obrazu pod względem społecznym. (Rusałka_IDI_05)

Kolejnym aspektem naszej analizy jest **pamięć mieszkańców o wydarzeniach historycznych**, które miały miejsce na badanym terenie podczas drugiej wojny światowej (oczywiście tutaj postrzeganych z perspektywy pozostałych użytkowników okolic jeziora). Wielu respondentów wskazuje, że wiedza w tym zakresie jest w dużej mierze **zależna od zainteresowań lub osobistych powiązań**. Respondenci mówią, że wśród mieszkańców są zainteresowani poszerzaniem wiedzy historycznej, **znający historię tego obszaru** i nieraz angażujący się w akcje upamiętniające. Jednak są tacy, którzy **nie mają pojęcia o historii tego miejsca**, lub tacy, którzy z podobnymi informacjami się zetknęli, ale nie interesują ich wydarzenia z przeszłości. Prowadzi to do wniosku, że znajomość wydarzeń historycznych jest **sprawą bardzo indywidualną** zależną od wielu czynników, np. **więzi**

i powiązań rodzinnych, powiązań z określonymi wydarzeniami historycznymi, ale także od aktualnie wykonywanej **pracy**, statusu społecznego czy własnych, **prywatnych zainteresowań**.

[T]a świadomość historii..., bo ona jest mała jednak i na pewno jest jakaś grupa osób, która (...) zna tą historię i się tam angażuje w te różne projekty historyczne, kulturalne. (...) Natomiast większość osób jest... no dość wstrzemięźliwa, żeby nie powiedzieć obojętna (...). (Rusałka_IDI_30)

Opinie na temat mieszkańców są bardzo zróżnicowane i nie możemy ich, mówiąc potocznie, wrzucić do jednego worka.

Przejdźmy teraz do analizy opinii pozostałych użytkowników na temat innych osób użytkujących okolice jeziora. Respondenci wskazują, że tymi użytkownikami obszaru Rusałki są przede wszystkim osoby **zainteresowane sportem: bieganiem, jazdą na rowerze, nordic walkingiem**, a także **wędkarstwem** czy **jazdą konna**. Oczywiście są także osoby zainteresowane po prostu spacerowaniem, odpoczynkiem i rekreacją.

Powiedzmy, że ci, którzy na przykład uprawiają sporty biegowe, bo tam jest dużo takich imprez organizowanych. Ci, którzy zajmują się wędkarstwem, bo też są tam organizowane zawody, i ci wędkarze sobie tam chodzą w czasie wolnym... No ci, którzy plażują, ci którzy też po prostu uprawiają nordic walking, czy wszelkiego rodzaju taką rekreację. (Rusałka_IDI_05)

Ludzie przyjeżdżają nad Rusałkę, żeby przebywać po prostu w terenie leśnym, ale sprawia to wrażenie większego wypoczynku niż w terenie zabudowanym. (Rusałka_IDI_14)

Dodatkowo wspomniano, że użytkownikami okolic Rusałki są **mieszkańcy innych dzielnic Poznania**, przyjeżdżający niekiedy z odległych krańców miasta. Oczywiście, poznaniacy to nie jedyni użytkownicy Rusałki. Nasi respondenci wspominają, że nad jeziorem można spotkać **wielu turystów**, którzy przyjeżdżają tam specjalnie albo postanawiają zrobić tam przystanek podczas zwiedzania stolicy Wielkopolski. Przyjeżdżają tam dla **wypoczynku, rekreacji**, a także po prostu **zwiedzić to miejsce**.

Hmm, a jakie są oprócz mieszkańców inne kategorie osób? Już tutaj wspomnieliśmy o tych osobach, które przejeżdżają całą Poznań do Rusałki. (Rusałka_IDI_14)

No mogą być też turyści, którzy docierają do Poznania i zwiedzają okolicę. (Rusałka_IDI_17)

Według pozostałych użytkowników Rusałki, pamięć innych osób korzystających z jeziora i okolic, która dotyczy tamtejszych wydarzeń historycznych, jest tak samo zróżnicowana, jak w przypadku mieszkańców. Część **interesuje się historią ogólnie lub historią tego miejsca** i dlatego tam przebywają. Są użytkownicy, którzy **nic nie wiedzą na temat wydarzeń**, jakie miały tam miejsce, i im to nie przeszkadza. Są też tacy, **którzy mimo poznania tej historii, nie zmienili sposobu postrzegania Rusałki**, ale i tacy, którzy **dzięki temu spojrzeli na te okolice w inny sposób** – wszystko zależy od człowieka, od jego chęci, potrzeb i zainteresowań. Wśród wypowiedzi znalazły się też mówiące o ludziach zainteresowanych wydarzeniami, jakie miały miejsce nad Rusałką, ale głównie dlatego, że interesują się historią miasta i historią drugiej wojny światowej. Relacje badanych dały nam możliwość stwierdzenia, że **wiedza historyczna pozostałych użytkowników Rusałki jest zależna od danej jednostki i od jej zainteresowań, więzi emocjonalnych czy zawodu**. Dokładnie takie same wnioski wysnuliśmy w momencie analizy tożsamości historycznej mieszkańców.

To jest kwestia indywidualna, od razu pani powiem. To tak nie ma czy spoza, z... To jest kwestia tego, co jest w nas, jak reagujemy na przeszłość. (Rusałka_IDI_16)

Myślę, że nie ma to żadnego znaczenia. Tak jak powiedziałem, to to jezioro i okolice można czytać w taki sposób rekreacyjny, zupełnie pomijając tą... historyczną warstwę (...). (Rusałka_IDI_26)

[T]o zależy, czy się interesują historią, czy nie. Albo przejdą wokół pomnika, obok pomnika, obojętnie..., czy jak wydarzenia i w ogóle nawet nie będą się wczytywać. Albo są to ludzie refleksyjnie myślący, których zastanowi to, jaki to jest teren. Być może wielu, hmm... wokół nawet, przy, wzdłuż tej tablicy, która tam powstanie przejedzie i się nie zatrzyma; to jest bardzo indywidualne. (Rusałka_IDI_21)

[S]połeczników, którzy interesują się historią, interesują się historią miasta, nie tylko Rusałki, ale miasta... Poznania, interesują się historią drugiej wojny światowej (...). (Rusałka_IDI_30)

W tej części ostatnią poruszaną przez nas kwestią są **relacje między dwiema** opisywanymi wcześniej **grupami**. Informacje, które uzyskaliśmy od pozostałych użytkowników, pokazują, że między tymi grupami panują emocje dwojakiego rodzaju. Na pewno **znajdziemy aspekty, które ich łączą – takie jak sport, rekreacja, chęć wypoczynku, przebywania w ciszy i spokoju**. Ale także takie, **które ich dzielą, np. sposób patrzenia na Rusałkę, związek emocjonalny czy różnice dotyczące sposobu użytkowania tego terenu**. Nasi rozmówcy nie potrafią jednoznacznie wskazać, czy pomiędzy tymi grupami dochodzi do jakichś konfliktów, jednak uważają, że jest to prawdopodobne. Konflikty mogą wynikać choćby z **różnic w postrzeganiu jeziora i parku**. Dodatkowo respondenci wskazują, że **chęć upamiętnienia wydarzeń historycznych może łączyć mieszkańców i pozostałych użytkowników**. Wspominają także o różnych wspólnych inicjatywach tych dwóch grup. Możemy tutaj wymienić wszelkiego rodzaju imprezy, które mają charakter integracyjny. Jednak to, co ma łączyć mieszkańców i pozostałych użytkowników, może ich również dzielić.

[C]chęć upamiętnienia tej historii, hmm, tego jeziora, bo to – tak mi się wydaje – łączy i mieszkańców Rusałki czy okolic, ale też osoby z różnych części Poznania, nawet Wielkopolski. (Rusałka_IDI_30)

Czyli występuje pewien konflikt interesów między osobami chcącymi uprawiać aktywność rowerową, biegową czy sportową w okresie letnim w stosunku do osób, które przychodzą na łono natury spacerować i poleżeć na plaży lub chodzić gdzieś tam w okolicach. (...) (Rusałki_IDI_14)

[M]yślę, że to są takie no oczywiste rzeczy, które mogą wynikać z tego, że ktoś jedzie rowerem, a ktoś idzie ścieżką i może nastąpić właśnie w cudzysłowie konflikt... przestrzeni (...). (Rusałka_IDI_26)

Ja nigdy nie słyszałem o żadnych konfliktach. Nigdy nie byłem świadomy tego, żeby były jakieś konflikty i wydaje mi się, że nie ma (...). (Rusałka_IDI_30)

Podsumowując, naszymi respondentami byli mieszkańcy osiedli **Sołacz, Ogrody i Wola** oraz inni użytkownicy badanego terenu. Osoby te opisały okolice Rusałki jako miejsce, w którym istnieje **źródnicowane środowisko społeczne**. Znajdują się tu ludzie w różnym wieku, zarówno starsi jak i młodszy, oraz o różnym statusie społeczno-ekonomicznym. Znajdziemy

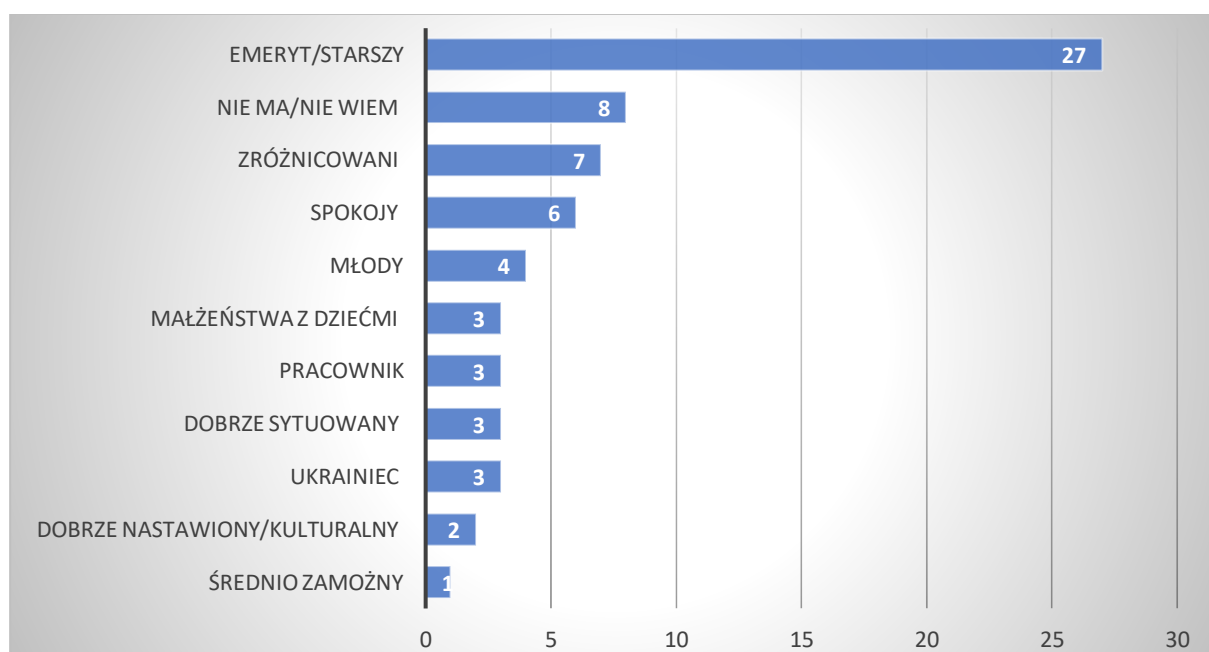
tu miłośników sportu, spokoju, chcących odpocząć i złapać oddech. Wszystkich łączy jezioro Rusałka – **bliskość tego miejsca zarówno w znaczeniu przestrzennym, jak i związku emocjonalnego.**

3.2.4. Analiza wyników ankiety internetowej

Nasze rozważania chcemy uzupełnić o analizę przeprowadzonej ankiety. Poniżej przedstawiamy cztery wykresy, a także krótko sformułowane wnioski. Na analizowane pytania odpowiadały osoby, które wcześniej zaznaczyły, że mieszkają na osiedlu Ogrody, Sołacz albo Wola. W jednej odpowiedzi mogły one wskazać więcej niż jedną cechę lub na więcej niż jeden element. Wykresy nie uwzględniają braku odpowiedzi na pytania.

Zacznijmy od przedstawienia pytania o typowego mieszkańca okolic Rusałki.

Wykres 17. Typowy mieszkaniec mojego osiedla

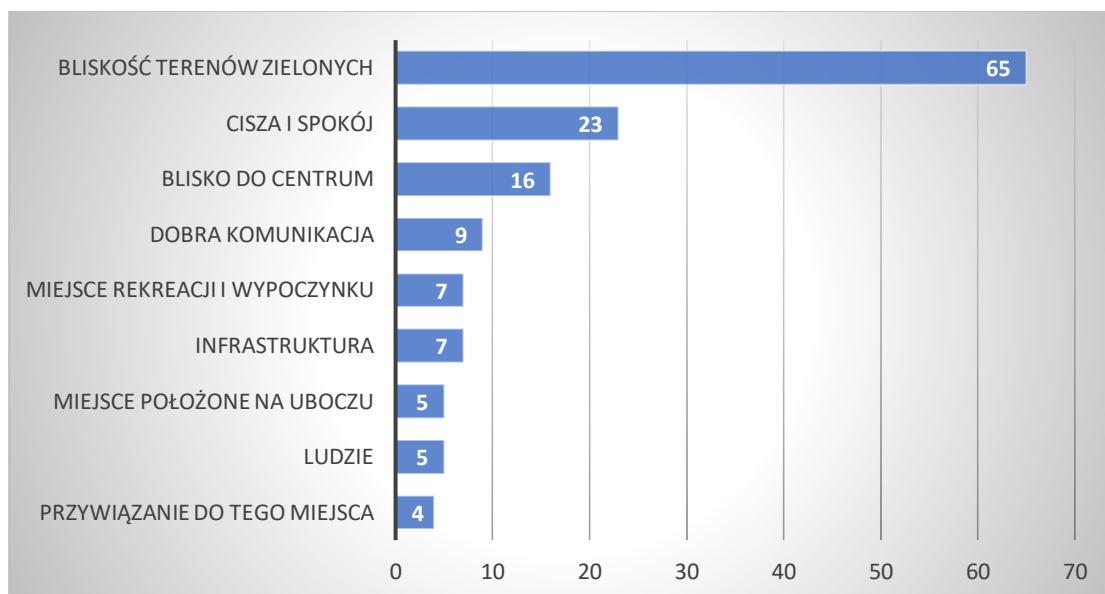

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=64.

Wykres 17 przedstawia opinię respondentów mieszkających na Woli, Ogrodach i Sołaczu na temat typowego mieszkańca ich osiedli. Odpowiadali oni na pytanie: „**Jaki jest typowy mieszkaniec/typowa mieszkanka Pani/Pana osiedla?**”. Część osób nie potrafiła tego określić lub też wspomnieli, że nie ma konkretnego typu takiej osoby. Odpowiedzi udzieliło 64 badanych. Zarówno w ankiecie jak i w przeprowadzonych wywiadach pojawiło się rozróżnienie na ludzi młodych i starszych. W ankiecie „**starsze pokolenie**” to znaczna większość odpowiedzi. Ta sama kategoria najczęściej też pojawiała się w wywiadach jako określenie mieszkańców okolic Rusałki.

Dodatkowymi, a zarazem dopełniającymi nasze rozważania, są Wykresy 18, 19 i 20 (temat tego, co się najbardziej podoba w badanej przestrzeni, a co nie, został również poruszony w części *Przestrzeń* w niniejszym Raporcie). Zestawiają one odpowiedzi na pytania otwarte, w których można było wskazać na więcej niż jeden element. Choć respondentom nie były sugerowane żadne kryteria, większość z nich poruszyła aspekty związane z przestrzenią czy infrastrukturą.

Wykres 18. Co najbardziej podoba się Pani/Panu na osiedlu?

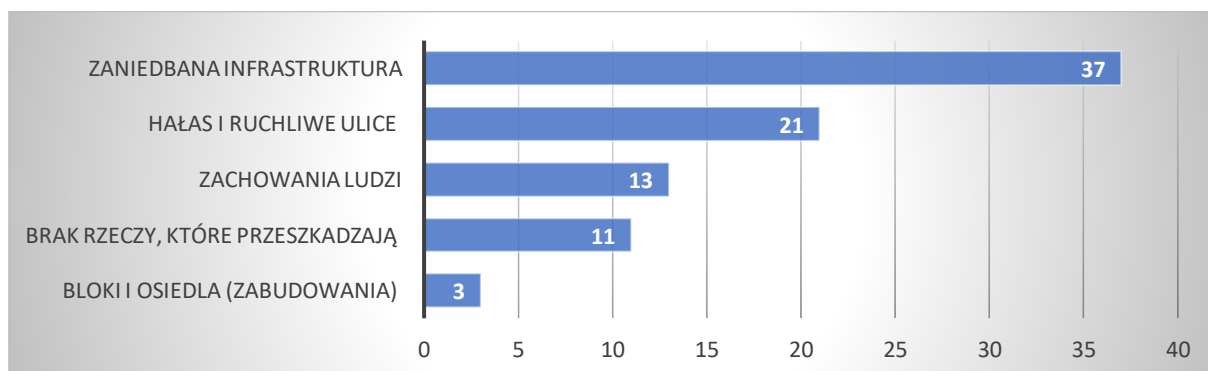

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=82.

Na pytanie „**Co najbardziej podoba się Pani/Panu na osiedlu?**” odpowiedziało 82 respondentów. Wykres 18 przedstawia aspekty, które osobom wypełniającym ankietę najbardziej podobają się w okolicach Rusałki. Główną zaletą tej przestrzeni jest dla nich **obcowanie z naturą, spokój, cisza, a jednocześnie bliski dostęp do centrum miasta**, co również podkreślali. Rusałka jest dla nich zielonym punktem w środku miasta, miejscem odpoczynku i rekreacji.

Dla niektórych ankietowanych **stan infrastruktury** w okolicach jeziora Rusałka należy do jego pozytywnych cech, jednak znacznie większa ich liczba uznała go za aspekt **negatywny**. Pozwala nam to przejść do analizy kolejnego pytania.

Wykres 19. Co najbardziej nie podoba się Pani/Panu na osiedlu?

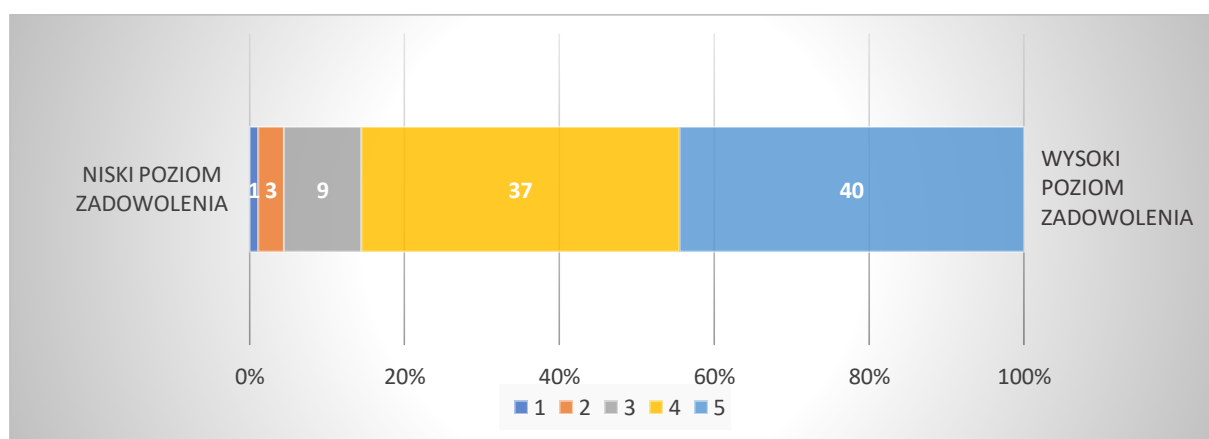

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=82.

Na pytanie: „**Co najbardziej nie podoba się Pani/Panu na osiedlu?**” odpowiedziały 82 osoby (Wykres 19). Analizując tę część wywiadów pogłębionych nie znaleźliśmy informacji dotyczących **infrastruktury**, o której najczęściej ankietowanych wspomniało, że jest **zaniedbana**. Z kolei **hałas i duży ruch** okazał się być **bardzo uciążliwy zarówno dla ludzi wypełniających ankietę, jak i dla naszych rozmówców** (mówili m.in. o głośnych imprezach, zakłócaniu spokoju).

Na samym końcu chcielibyśmy przedstawić odpowiedzi mieszkańców Woli, Ogrodów i Sołacza na pytanie: „**Jaki jest Pani/Pana stopień zadowolenia z mieszkania na swoim osiedlu?**” (Wykres 20). Zaznaczali oni liczby na skali od 1 do 5, gdzie na przeciwległych krańcach znajdowały się odpowiedzi: „niski poziom zadowolenia” (1) i „wysoki poziom zadowolenia” (5). Odpowiedzi udzieliło 90 osób. Otrzymane wyniki pozwalają stwierdzić, że większość badanych pozytywnie oceniła fakt zamieszkiwania na swoich osiedlach.

Wykres 20. Jaki jest Pani/Pana stopień zadowolenia z mieszkania na swoim osiedlu?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=90.

Część 3.2 przygotowali: Joanna Gutowska, Sandra Ratajczak, Szymon Radomski

4. Przeszłość

4.1. Skojarzenia z okolicami Rusałki odnoszące się do przeszłości

W tym podrozdziale przedstawimy skojarzenia respondentów odnoszące się do przeszłości. Zajęliśmy się tutaj głównie pierwszym pytaniem ze scenariusza wywiadu, które brzmiało: „Biorąc pod uwagę Pani/Pana różnorodne doświadczenia, proszę – w dłuższy, nieskrępowany sposób – opowiedzieć o Pani/Pana trzech skojarzeniach z Rusałką i jej okolicami”. Ponieważ było to pytanie otwierające rozmowę, można zakładać, że ujawnione przez respondentów skojarzenia były wolne od wpływu osób przeprowadzających wywiad oraz świadomości zagadnień, które zostały poruszone w dalszej kolejności. Tak jak opisaliśmy to w rozdziale 2.1, padały tutaj między innymi odpowiedzi nawiązujące do rekreacyjnego charakteru terenu, obecności zieleni, samego jeziora itd. Znaczna część odpowiedzi odnosiła się jednak do przeszłości tej przestrzeni. Zachęciło nas to do przeanalizowania, a następnie opisanie tych odpowiedzi w osobnym, niniejszym punkcie Raportu.

Jezioro Rusałka oraz jego okolice to szczególne miejsce, jeżeli spojrzeć na nie w ujęciu historycznym – samo jezioro jest bowiem sztucznym zbiornikiem wodnym, który powstał w latach 1941-1942 z inicjatywy niemieckich władz okupacyjnych i z wykorzystaniem osadzonych w obozach pracy Żydów i Polaków. Do utwardzania dna i wzmocnienia brzegów użyto macew, które pochodziły z cmentarza żydowskiego przy ul. Głogowskiej. W 1940 r. w okolicznych lasach grupy operacyjne niemieckiej Policji Bezpieczeństwa dokonały masowego mordu na Polakach – ich ofiarą padło ponad dwa tysiące osób. W okolicach jeziora z widocznych pozostałości po pierwszej i drugiej wojnie światowej można się natknąć m.in. na pomniki upamiętniające te wydarzenia oraz na pochodzące z wcześniejszego okresu fortyfikacje (Forty VI, VIa oraz VII).

Nic więc dziwnego, że obszar, na którym historia odcisnęła tak znaczące piętno, przywołuje bardzo określone skojarzenia. I tak było podczas naszego badania, gdy duża część respondentów odnosiła się do wydarzeń historycznych – zarówno bardziej szczegółowo, jak i tylko zahaczając o ten aspekt.

Jednak przeszłość to nie tylko wielkie ujęcie historyczno-martyrologiczne. Za każdym z nas przecież stoi jakaś przeszłość. Z tego względu druga część skojarzeń odnoszących się do przeszłości miała charakter jednostkowy, związany z osobistymi doświadczeniami respondentów. Opowiadali tutaj zarówno o wydarzeniach, które działy się stosunkowo niedawno, jak i o swoich doświadczeniach z odległego już czasu dzieciństwa.

Te dwa sposoby patrzenia na przeszłość skłaniają do podzielenia tego podrozdziału na dwie części. Pierwsza będzie się odnosić do przeszłości i skojarzeń w ujęciu stricte historycznym, druga zaś w ujęciu osobistej historii naszych respondentów.

Przed przystąpieniem do analizy należy jeszcze dodać, że tak jak to było wyżej wspomniane, w badaniu brali udział zarówno mieszkańcy tego obszaru, jak i innych terenów, ale z różnych względów interesujący się okolicami Rusałki lub je użytkujący (osoby zajmujące się historią zawodowo i amatorsko, członkowie i współpracownicy rad osiedli przylegających do Rusałki, inni odwiedzający to miejsce – w tym osoby na co dzień pracujące na tym obszarze oraz dziennikarze, badacze, miejscy aktywiści). Nie każdy odpowiadając na pytanie o skojarzenia przywoływał aspekty historyczne, co jednak nie oznacza braku wiedzy respondentów na ten temat (o wydarzenia ściśle historyczne pytaliśmy w dalszej części wywiadów).

Chcąc choć trochę przybliżyć profil wypowiedzającej się w danym wywiadzie osoby, podzieliliśmy respondentów pod względem korzystania z tego obszaru, tworząc trzy ogólne kategorie. Pierwszą są „mieszkańcy” okolic Rusałki. Pozostałe dwie, to – wyróżnieni ze względu na częstotliwość odwiedzania badanego terenu – „stali użytkownicy” i „pozostali użytkownicy”.

4.1.1. Ujęcie historyczno-martyrologiczne

Wypowiedzi odnośnie do tematyki stricte historycznej, w tym martyrologicznej, można podzielić na dwie grupy.

Pierwsza to wypowiedzi, w których aspekt historyczny się pojawia, ale nie jest zbyt wyraźnie zarysowany – respondenci nie wymieniają konkretnych wydarzeń ani dat, wspominają jedynie, że to miejsce kojarzy im się z przeszłością.

Rusałka... – teren zielony, historycznie ważny dla Poznania..., natłok ludzi. Tak bym to ujęła. (Rusałka_IDI_27) [Mieszkańcy]

Rusałka jako miejsce historyczne kojarzy mi się, nie ulega wątpliwości, te wszystkie, powiedzmy te pomniki – i te zidentyfikowane, i te domniemane – że coś tam miało miejsce. (Rusałka_IDI_20) [Mieszkańcy]

[J]est na pewno, poza elementem jakiejś martyrologii (...). (Rusałka_IDI_32) [Stali użytkownicy]

Dominują tutaj słowa takie, jak **historia, martyrologia i pamięć**, bez wdawania się w szczegóły.

Druga grupa to wypowiedzi w różnym zakresie rozwijające skojarzenia historyczne. Pojawiają się tutaj konkretne wątki, wydarzenia oraz padają daty.

Moje skojarzenia z Rusałką są dwójakiego rodzaju: mianowicie zawodowe, wynikające z... pracy jaką wykonuję, ponieważ zajmuję się martyrologią, w związku z tym kojarzy mi się ono z... właśnie, właśnie z obecnością tam trzech, a w zasadzie nawet czterech, można powiedzieć, pomników poświęconych ofiarom obozów w Forcie VII. A także i ofiarom stadionu miejskiego, tutaj, w Poznaniu. Ofiarom polskim, żydowskim. Kojarzy mi się także Rusałka z miejscem wypoczynkowym, które powstało w czasach drugiej wojny światowej. Wybudowane zostało przez Niemców, oddane do użytku w czasie wojny, w czterdziestym drugim bodajże roku. (Rusałka_IDI_04) [Stali użytkownicy]

Potem, kiedy zaczęłam zajmować się muzeami pracy przymusowej dla Żydów, Rusałka była już dla mnie tym terenem, no skażonym tragiczną przeszłością spowodowaną tym, że samo jezioro Rusałka budowane było przez więźniów, którzy kierowani byli tam do pracy przymusowej. (Rusałka_IDI_21) [Pozostali użytkownicy]

Tam, jeszcze przed tym jak wykopano jezioro, odbywały się egzekucje i też Polaków. Także nie tylko łączy się z obrzędkiem żydowskim, ale też polskich patriotów; tam jest szereg takich martyrologicznych kontekstów... które są zderzone z funkcją rekreacyjną, o której mówiłem (...). (Rusałka_IDI_26) [Pozostali użytkownicy]

W tej grupie wypowiedzi najczęstszymi wątkami przywoływanymi przez respondentów były:

- Egzekucje Polaków w okolicznych lasach.
- Przymusowa praca Żydów przy budowie jeziora.
- Dno jeziora utwardzone żydowskimi płytami nagrobnymi.

W wypowiedziach pojawiał się również wątek obecnych tam **pomników** upamiętniających te wydarzenia oraz **fortyfikacji** znajdujących się na tym terenie. Wypowiedzi pochodziły głównie od osób, których zainteresowania bądź praca mniej lub bardziej związane są z historią badanego obszaru. Jednak wśród osób należących do innych kategorii respondentów również padały skojarzenia szeroko opisujące te zagadnienia.

Większość respondentów – czy to opowiadając obszernie, czy też tylko zahaczając o tematykę historyczną – zaświadczało, że ludzie korzystający z badanego obszaru są świadomi wydarzeń historycznych, jakie miały tam miejsce.

4.1.2. Ujęcie osobiste

W drugiej części opracowywania skojarzeń dotyczących przeszłości zajęliśmy się osobistymi doświadczeniami respondentów. Przeanalizowaliśmy fragmenty ich osobistych historii oraz doświadczeń związanych z Rusałką i jej okolicami.

Tutaj najbardziej obszerną grupą byli respondenci, którzy przywoływali wspomnienia ze swoich młodych lat. Zdecydowanie dominowały odniesienia do czasów dzieciństwa i rekreacji w towarzystwie rodziców bądź kolegów lub koleżanek.

W ogóle pierwsze takie skojarzenie to jeszcze mam z dzieciństwa, bo ja się na Woli wychowałam, więc tam jeździliśmy sobie rowerami po Gołęczynie, wokół Rusałki, kąpaliśmy się. Jakies takie, wie pani, pierwsze miłości. Tak że bardzo pozytywnie mi się kojarzy z czasów podstawówki. (Rusałka_IDI_01) [Mieszkańcy]

Ale mówię, pierwsze takie skojarzenie moje z dzieciństwa, z takiej wczesnej szkolnej młodości, to był piękny teren rekreacyjny, spacerowy. (Rusałka_IDI_21) [Pozostali użytkownicy]

(...) i jeszcze skojarzenia z dzieciństwa, kiedy były prawdziwe zimy, jazda na łyżwach. (Rusałka_IDI_11) [Mieszkańcy]

Wśród takich oczywistych i najpopularniejszych form dziecięcej rekreacji respondenci wymieniali **spacery**, **jazdę na rowerze** oraz **kąpiele w jeziorze**. Co ciekawe, formą rekreacji mniej dziś oczywistą, a kiedyś bardzo popularną, była **jazda na łyżwach** po zamarznętej tafli jeziora.

Części respondentów te obszary bardzo mocno kojarzą się z czasami studenckimi.

Mnie osobiście Gołęczin kojarzyć się będzie z miejscem, w którym studiowałem, a po kilkunastu latach wróciłem, aby tu pracować. (Rusałka_IDI_a_2) [Stali użytkownicy]

[N]o ale to ja tam, jak nie chcieliśmy iść na zajęcia, to tam chodziliśmy na spacer czy tam chodziliśmy na piwo, więc dlatego mi się tak kojarzy. (Rusałka_IDI_10) [Stali użytkownicy]

Pojawiło się również kilka skojarzeń odnośnie do samego obszaru i tego, czym był kiedyś, jaką pełnił rolę w mieście oraz jak zmienił się przez lata.

Oczywiście, gdzieś tam jeszcze istnieją fragmenty jakby takich spółdzielczych czy rolniczych fragmentów, gdzie jakby ten rejon – z powodów, jakby na początku, małego takiego oblężenia przez mieszkańców, czy nowych mieszkańców – się rozwijał... Chociażby ten teren uniwersytetu w tej chwili, ale technikum natomiast, Technikum Inżynierii Rolnictwa, jakby bardzo mocno eksplorowało te rejony, no, bo to są pola dookoła, były pola, w każdym bądź razie bardzo dużo tych terenów zielonych (Rusałka_IDI_32) [Stali użytkownicy]

Kiedy było miasto Poznań rozwijane, wtedy właśnie Rusałka była jednym z tych klinów zieleni, które prowadziły od zewnątrz miasta do samego centrum, które miały za zadanie wietrzenie tego miasta (...). (Rusałka_IDI_06) [Stali użytkownicy]

Z tego typu wypowiedzi można wywnioskować, że okolice Rusałki w ostatnich kilkunastu, kilkudziesięciu latach mocno się zmieniły. Na obszarach dotąd zielonych, zalesionych oraz na polach i łąkach, coraz bardziej postępowała urbanizacja przekształcając je w tereny mieszkalne.

Ostatnimi skojarzeniami z przeszłości – już raczej tej bliższej, w aspekcie kilku lat wstecz – były te dotyczące odbywających się na tym terenie wydarzeń, eventów, imprez itp.

Natomiast wiem, że tam się takie... wydarzenia kulturalne, jakieś koncerty, kabarety czy jakieś stand-upy, coś takiego się odbywało (...). (Rusałka_IDI_11) [Mieszkańcy]

Hmm, tak, bo to są takie po prostu cykliczne imprezy, które są co roku, no, a nie wiem, co tu można jeszcze dodać do tego, po prostu często to się odbywa, więc to takie pierwsze skojarzenie, które przyszło na myśl. (Rusałka_IDI_09) [Stali użytkownicy]

4.1.3. Ogólne wnioski

Podsumowując, przeszłość w naszym badaniu respondenci rozumeli na dwa sposoby: w ujęciu historyczno-martyrologicznym i osobistym. Należy dodać, że te dwa rozumienia się nie wykluczały – respondenci potrafili mówić zarówno o jednej i drugiej przeszłości w jednym wywiadzie. Kolejnym nasuwającym się wnioskiem jest ten, że bycie mieszkańcem wcale nie oznacza większej wiedzy historycznej odnośnie do Rusałki i okolic od pozostałych użytkowników. Warto znać historię, należy jednak szanować to, że ktoś może nie być nią zainteresowany, albo że po prostu nigdy nie miał okazji się z nią dobrze zaznajomić.

Z naszego badania wynika, że poziom wiedzy historycznej respondentów o tym miejscu przeważnie ma związek z ich zajęciami – czy to w ramach pracy zawodowej, czy prywatnych zainteresowań. Dodatkowo – jak wspomnieliśmy na początku tego podrozdziału – to, że ktoś odpowiadając na pytanie o skojarzenia z Rusałką i okolicami (bądź na inne pytania), nie wspomina o historii tego terenu, wcale nie musi oznaczać, że tej wiedzy nie ma.

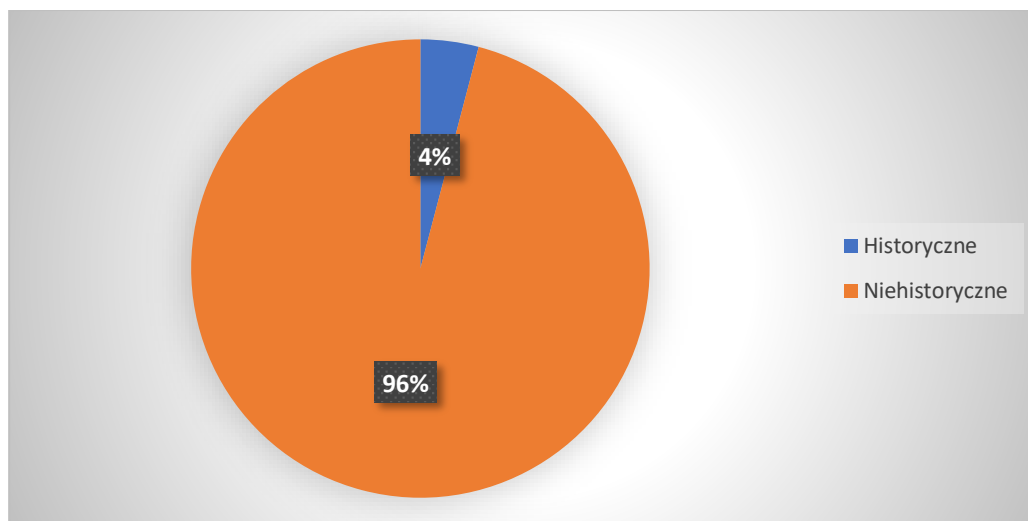
Część 4.1 przygotował Jakub Klofik

4.2. Znaczenie przeszłości we współczesnym postrzeganiu jeziora Rusałka

Jednym z elementów naszego badania była analiza pochodzących z różnych mediów danych zastanych, które dotyczyły jeziora Rusałka lub jego najbliższych okolic; były to: artykuły prasowe, artykuły w portalach informacyjnych, materiały w portalach społecznościowych (z podziałem na grupy i strony tematyczne, a także profile indywidualne), materiały telewizyjne oraz radiowe – szczegółowiej omówione we *Wprowadzeniu*. Pod uwagę były brane materiały wytworzone między 01.01.2015 r. a 30.06.2020 r. W ten sposób udało się skompletować 932 jednostki analizy. Używaliśmy przy tym wyszukiwarek poszczególnych mediów, co sprawiło, że nie mogliśmy otrzymać pełnego obrazu wszystkich interesujących nas jednostek analizy, które ukazały się w danym medium. Otrzymane wyniki należy więc odnosić wyłącznie do materiałów dostępnych publicznie w lipcu 2020 r. w wyszukiwarkach poszczególnych mediów.

Dzięki skompletowaniu danych i ich interpretacji jesteśmy w stanie odpowiedzieć na dwa ważne pytania. Po pierwsze: **Czy historia obszaru Rusałki lub jego fragmentu jest jednym z głównych tematów tych materiałów?** Zebrane materiały zostały podzielone na te, które dotyczą historii, jak i te, które jej nie dotyczą. Poniższy Wykres 21 przedstawia ten podział w odniesieniu do wszystkich zebranych materiałów.

Wykres 21. Materiały dotyczące okolic jeziora Rusałka o temacie historycznym i niehistorycznym

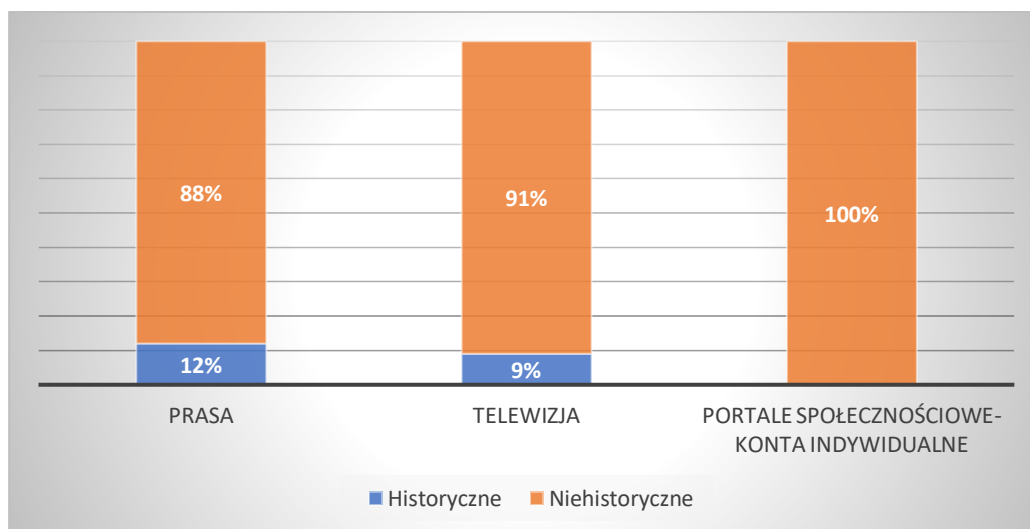

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=932.

Jak wynika z danych zawartych na Wykresie 21, wśród analizowanych materiałów większość stanowią te, które nie odnoszą się do historii Rusałki i jej okolic (96%).

Ogół materiałów został podzielony na sześć różnych grup ze względu na źródło pochodzenia. Poniższy Wykres 22 przedstawia trzy wybrane grupy materiałów i ich rozdział na te o charakterze historycznym i te, które takiego charakteru nie mają.

Wykres 22. Wybrane rodzaje materiałów o temacie historycznym i niehistorycznym

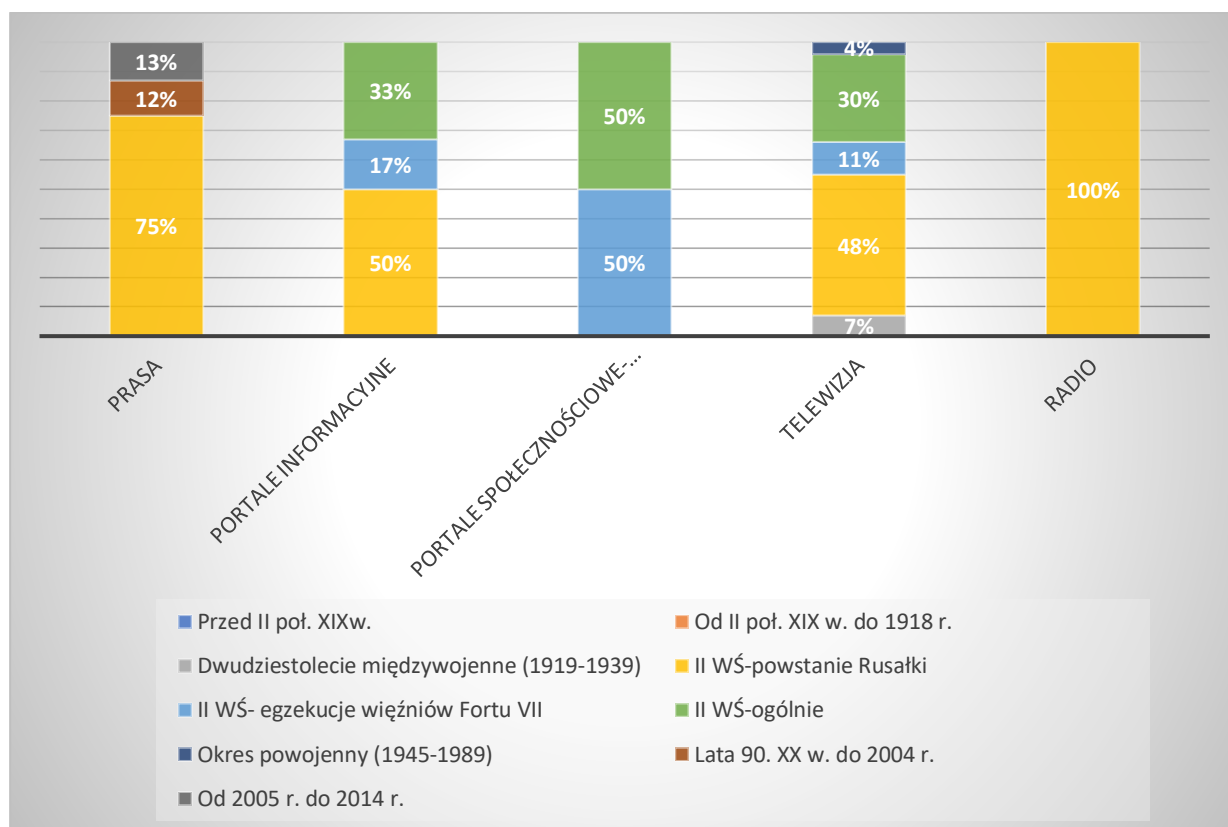
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. Materiały w prasie: N=48. Materiały telewizyjne: N=222. Konta indywidualne w portalach społecznościowych: N=291.

Proporcjonalnie, spośród zebranych materiałów odnoszących się do okolic Rusałki, najwięcej materiałów o tematyce historycznej znalazło się w prasie (12%). Spora ich część znajdowała się również w telewizji (9%). Z kolei na żadnym z profili indywidualnych w portalach społecznościowych nie znaleziono ani jednego takiego typu materiału.

Analizując materiały, których temat dotyczył historii, możemy zadać kolejne pytanie: **Jakim okresem i zagadnieniom historycznym były one poświęcone?** Wykres 23 (poniżej) obrazuje rozkład przedziałów czasowych dla każdego z analizowanych rodzajów materiałów. Warto zaznaczyć, że materiały poszczególnych kategorii mogły odnosić się do więcej niż jednego okresu historycznego.

Treści historyczne zawarte w materiałach odnosiły się głównie do drugiej wojny światowej, w tym do powstania Rusałki, egzekucji więźniów Fortu VII i tematu wojny w ogóle. Wśród materiałów można było zauważyć różnice między tymi, w których treści odnosiły się do wielu wydarzeń historycznych w różnych przedziałach czasowych, a materiałami, które ograniczały się tylko do jednego okresu czasowego. Materiały prasowe odnosiły się przede wszystkim do okoliczności powstania jeziora Rusałka (75%). Poza wydarzeniami historycznymi, odnoszącymi się do drugiej wojny światowej, w materiałach prasowych znajdowały się również wydarzenia dotyczące lat 90. XX wieku i początków XXI wieku (12%), a także czasów po 2005 r. (13%). Materiały w portalach informacyjnych dotyczyły tylko wydarzeń z drugiej wojny światowej, w tym powstania jeziora Rusałka (50%) i wojny ogólnie (33%). Najmniejszą część tych materiałów zajmowały kwestie egzekucji więźniów Fortu VII (17%). W materiałach telewizyjnych były omawiane przeważnie wydarzenia związane z powstaniem Rusałki (48%), ale sporą część zajmowały również ogólne informacje o wydarzeniach drugiej wojny światowej (30%). Historyczne materiały telewizyjne to także te, które były związane z egzekucją więźniów Fortu VII (11%) i dwudziestoleciem międzywojennym (7%). Najmniejszą część w tej grupie materiałów zajmowały wydarzenia z okresu powojennego (4%). W przypadku zebranych materiałów radiowych można stwierdzić, że odnosiły się jedynie do czasu drugiej wojny światowej, w tym do powstania Rusałki.

Wykres 23. Przedziały czasowe, których dotyczą analizowane materiały o temacie historycznym

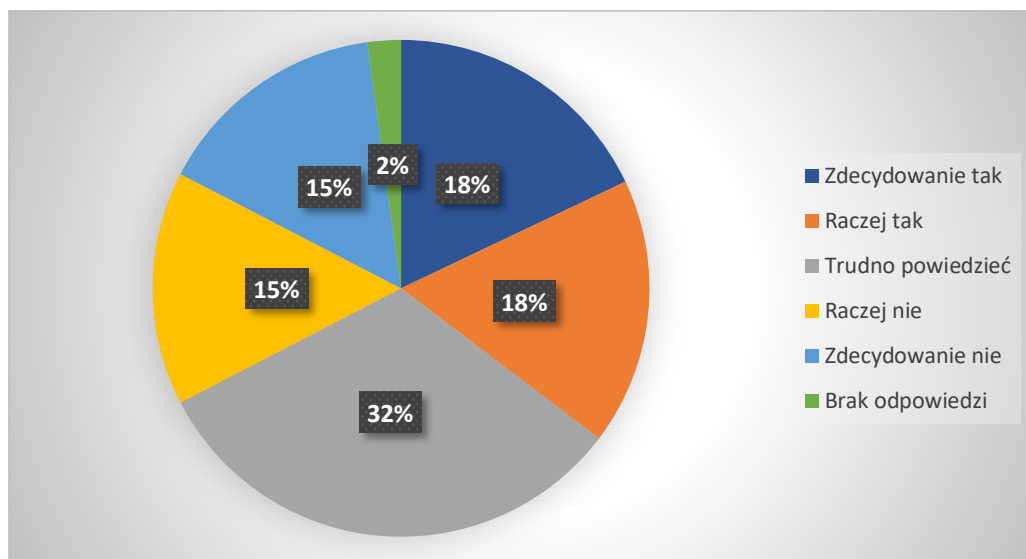

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania.

W kontekście historii przeprowadzone przez nas badanie miało na celu zobrazowanie, jakie znaczenie dla ludzi mają związane z Rusałką wydarzenia drugiej wojny światowej. Dlatego jednym z pytań zawartych w ankiecie internetowej było, czy te wydarzenia powinny wpływać na współczesne zarządzanie tym terenem i na korzystanie z niego. Odpowiedzi na to pytanie przedstawia znajdujący się poniżej Wykres 24.

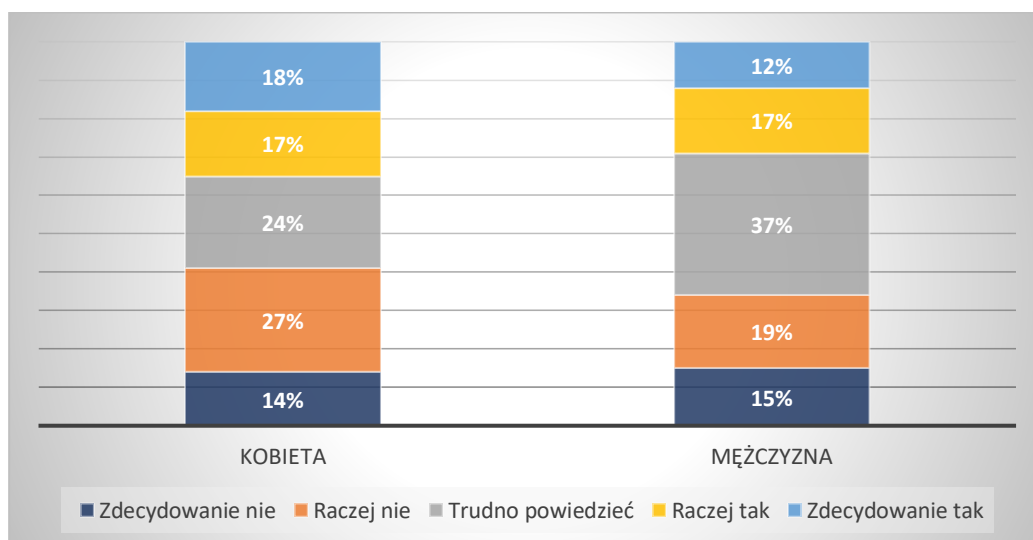
Wśród respondentów wyróżniła się kategoria osób opowiadająca się za istotnością wpływu wydarzeń drugiej wojny światowej na współczesne zarządzanie i korzystanie z terenu Rusałki („Zdecydowanie tak” – 18%; „Raczej tak” – 18%), a także grupa o przeciwnym zdaniu („Raczej nie” – 15%; „Zdecydowanie nie” – 15%). Spora grupa osób nie udzieliła zdecydowanej odpowiedzi („Trudno powiedzieć” – 32%). Aby jeszcze szczegółowiej zgłębić temat, warto zwrócić uwagę na podział opinii w zależności od płci, wieku, wykształcenia, a także zamieszkiwania na osiedlach wokół jeziora Rusałka (Ogrodów, Sołacza, Woli, a także pobliskich Jeżyc). Takie zależności obrazują poniższe Wykresy 25, 26, 27, 28 i 29.

Wykres 24. Czy Pani/Pana zdaniem wydarzenia drugiej wojny światowej, odnoszące się do Rusałki powinny wpływać na współczesne zarządzanie tym terenem i korzystanie z niego?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N=200.

Wykres 25. Czy Pani/Pana zdaniem wydarzenia drugiej wojny światowej, odnoszące się do Rusałki, powinny wpływać na współczesne zarządzanie tym terenem i korzystanie z niego?

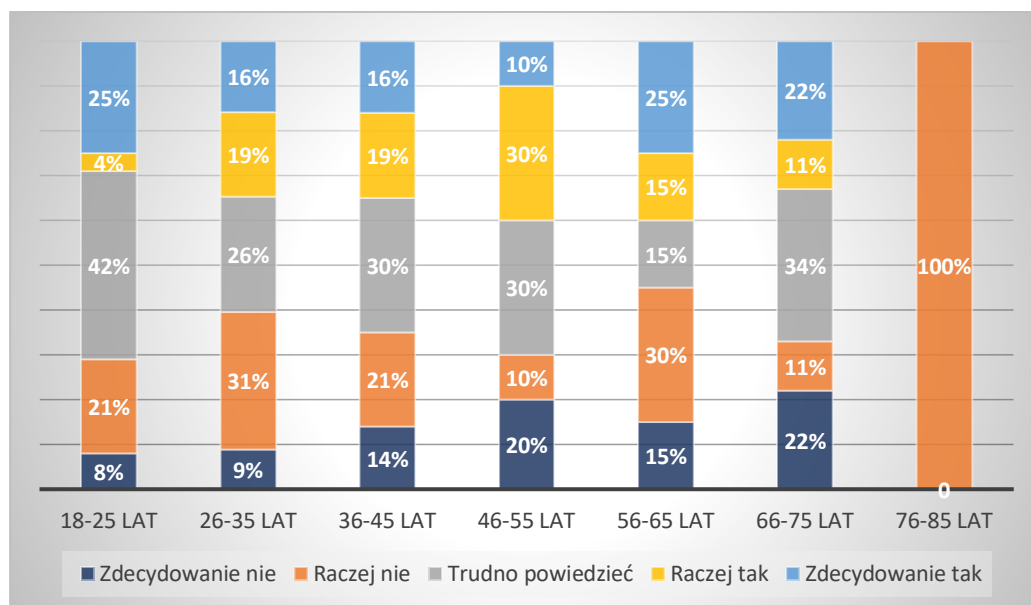

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. Kobiety: N=124. Mężczyźni: N=76.

Kobiety, w porównaniu do mężczyzn (Wykres 25), częściej opowiadały się za tym, że wydarzenia historyczne nie powinny wpływać na zarządzanie terenem Rusałki (kobiety: „Zdecydowanie nie” – 14%, „Raczej nie” – 27%; mężczyźni: „Zdecydowanie nie” – 15%, „Raczej nie” – 19%). Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku odpowiedzi twierdzącej na zadawane pytanie. W tym przypadku to również kobiety częściej się z nim zgadzały (kobiety: „Zdecydowanie tak” –

18%, „Raczej tak” – 17%; mężczyźni: „Zdecydowanie tak” – 12%, „Raczej tak” – 17%). Pojawiła się spora grupa mężczyzn, która miała problem z określeniem swojego zdania w tej kwestii („Trudno powiedzieć” – 37%).

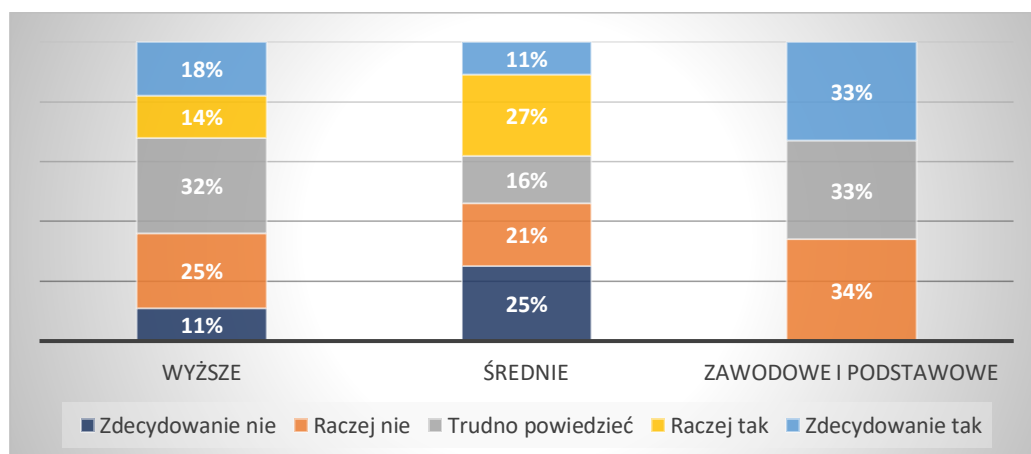
Wykres 26. Czy Pani/Pana zdaniem wydarzenia drugiej wojny światowej, odnoszące się do Rusałki powinny wpływać na współczesne zarządzanie tym terenem i korzystanie z niego?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. 18-25 lat: N=24. 26-35 lat: N=62. 36-45 lat: N=57. 46-55 lat: N=20. 56-65 lat: N=20. 66-75 lat: N=9. 76-85 lat: N=1.

Zwracając uwagę na wiek respondentów (Wykres 26), można stwierdzić, że odpowiedzi rozłożyły się prawie równomiernie; mimo to największy problem z odpowiedzią na zadane pytanie miała grupa 18-25 lat (42% z nich odpowiedziało „trudno powiedzieć”). W przedziale wiekowym 76-85 lat posiadaliśmy tylko jednego respondenta – nie był on przychylny opinii, że wydarzenia drugiej wojny światowej powinny wpływać na współczesne korzystanie z Rusałki („Raczej nie” – 100%). Z kolei najbardziej przychylnie tej opinii były grupy 46-55 lat („Zdecydowanie tak” – 10%, „Raczej tak” – 30%) i 56-65 lat („Zdecydowanie tak” – 25 %, „Raczej tak” – 15%).

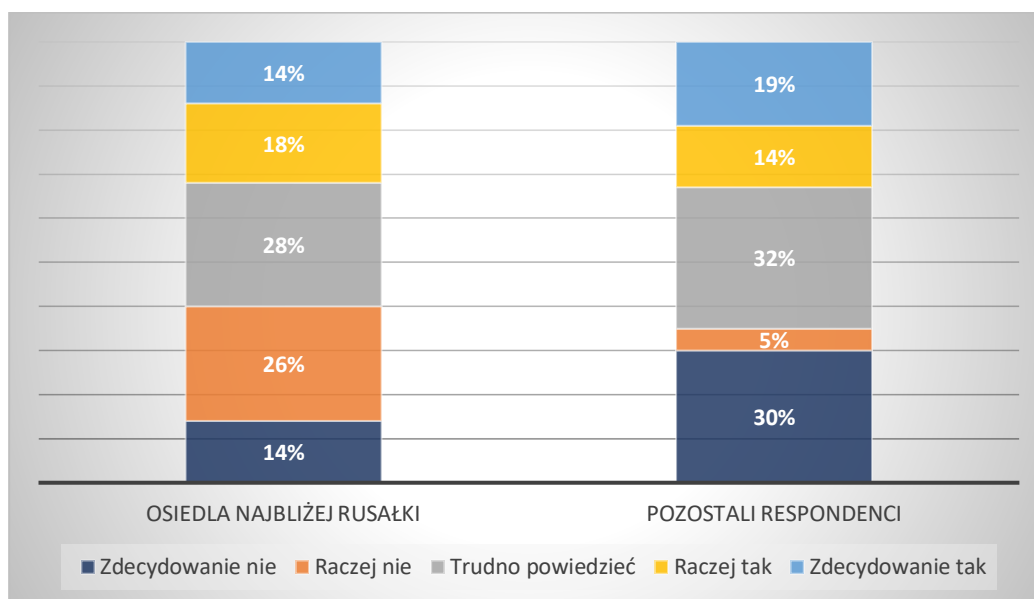
Wykres 27. Czy Pani/Pana zdaniem wydarzenia drugiej wojny światowej, odnoszące się do Rusałki powinny wpływać na współczesne zarządzanie tym terenem i korzystanie z niego?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. Wykształcenie wyższe: N=150. Wykształcenie średnie: N=44. Wykształcenie zawodowe i podstawowe: N=3.

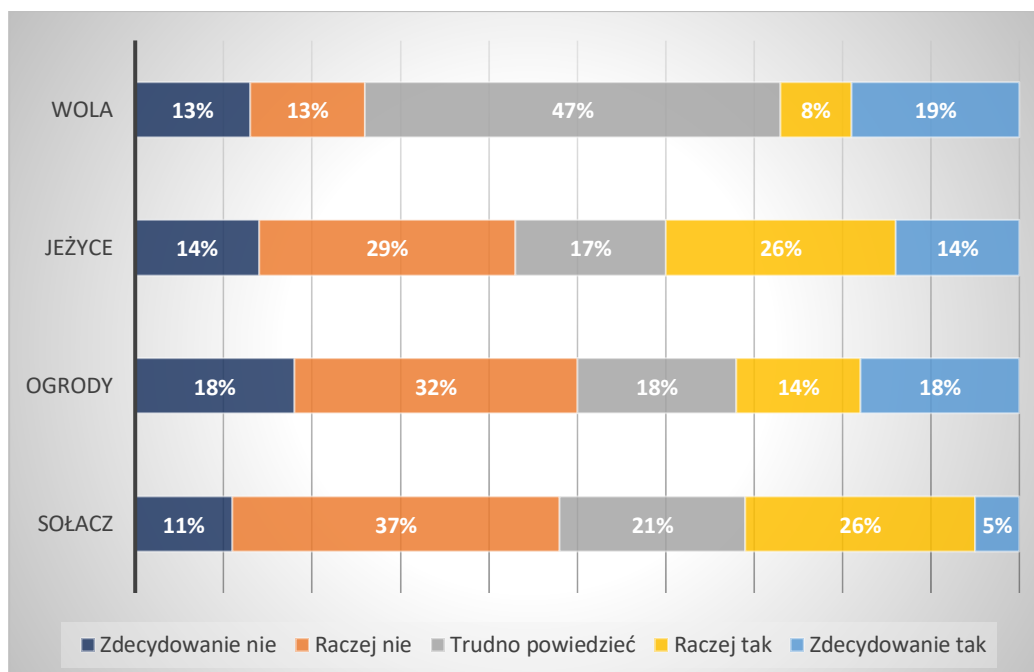
Jeśli skupić się wyłącznie na wykształceniu respondentów, to rozkład odpowiedzi na zadane pytanie wyglądałby tak jak na powyższym Wykresie 27. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby z wykształceniem wyższym. Wyłoniła się grupa, która zgadzała się, że wydarzenia wojenne powinny wpływać na współczesne wykorzystywanie Rusałki („Zdecydowanie tak” – 18%, „Raczej tak” – 14%), ale również taka, która była mniej przychylna tej opinii („Raczej nie” – 25%, „Zdecydowanie nie” – 11%). Sporą grupę stanowią osoby, które nie opowiedziały się po żadnej ze stron („Trudno powiedzieć” – 32%). Grupa z wykształceniem średnim, to grupa, w której najmniejszy odsetek osób zaznaczył odpowiedź „Trudno powiedzieć” (16%), ale również w niej wystąpiło największe grono osób, które nie zgodziło się z zadaniem pytaniem („Raczej nie” – 21%, „Zdecydowanie nie” – 25%). Najmniej liczącą grupę stanowiły osoby z wykształceniem zawodowym lub podstawowym, gdzie pojawiło się tylko trzech odpowiadających, którzy zgadzali się z tym, że wydarzenia drugiej wojny światowej powinny wpływać na współczesne zarządzanie Rusałką („Zdecydowanie tak” – 33%) lub nie byli przychylni tej opinii („Raczej nie” – 34%). Także w tej grupie pojawiła się osoba, która nie opowiedziała się po żadnej ze stron („Trudno powiedzieć” – 33%).

Wykres 28. Czy Pani/Pana zdaniem wydarzenia drugiej wojny światowej, odnoszące się do Rusałki powinny wpływać na współczesne zarządzanie tym terenem i korzystanie z niego?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. Osiedla najbliższej Rusałki (Ogrody, Sołacz, Wola, a także Jeżyce): N=120. Pozostali respondenci: N=63.

Wykres 29. Czy Pani/Pana zdaniem wydarzenia drugiej wojny światowej, odnoszące się do Rusałki powinny wpływać na współczesne zarządzanie tym terenem i korzystanie z niego?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych podczas badania. N= 120 (Sołacz: N=19, Ogrody: N=28, Jeżyce: N=35, Wola: N=38).

Nasi respondenci byli w przeważającej części mieszkańcami najbliższych Rusałce osiedli: Sołacza, Ogrodów i Woli, a także znajdujących się blisko Jeżyc (N=120). Wśród mieszkańców tych osiedli, w porównaniu do pozostałych respondentów, można zauważyć przewagę odpowiedzi negatywnych na zadane przez nas pytanie (Wykres 28). Największa część osób dostrzegających potrzebę wpływu przeszłości związanej z jeziorem na jego teraźniejszość, była mieszkańcami Jeżyc („Zdecydowanie tak” – 14%, „Raczej tak” – 26%; Wykres 29). W gronie mieszkańców najbliższych okolic Rusałki, jak i pozostałych respondentów, pojawiła się spora grupa, która jasno nie określiła swojego zdania zaznaczając odpowiedź „Trudno powiedzieć” (28% – mieszkańcy najbliższych osiedli Rusałki, 32% – pozostali respondenci).

Część 4.2 przygotowała Julita Piekarczewicz

5. Podsumowanie

W nawiązaniu do tematycznie podzielonych wyników badania, w tej części chcemy odpowiedzieć na pytania, które postawiliśmy na początku naszych prac. Na podstawie analizy zebranych danych możemy stwierdzić, że istnieje społeczno-przestrzenna tożsamość obszaru Poznania zlokalizowanego wokół jeziora Rusałka. Jakie jednak są jej cechy i jak przejawia się u różnych kategorii społecznych?

PRZESTRZEŃ

Dla respondentów uczestniczących w badaniach charakterystycznymi miejscami tej części Poznania jest właśnie jezioro wraz z otaczającą zielenią, kojarzące się im głównie z relaksem, rekreacją oraz aktywnościami fizycznymi, które często są podejmowane na tym terenie ze względu na jego specyfikę: teren zielony, bliskość natury, korzystna lokalizacja, wielokilometrowe ścieżki spacerowe i trasy biegowe oraz spokojna okolica. Wymienianym charakterystycznym miejscem jest też plaża przy brzegu Rusałki z przylegającym do niej molo, a także strefa gastronomiczna, która sprzyja spotkaniom towarzyskim. Do takich miejsc należą również: lekkoatletyczny Stadion Olimpij, Hipodrom Wola i Ogród Botaniczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Jak widać, obszar wokół Rusałki nie jest kojarzony wyłącznie z jeziorem i z czasem drugiej wojny światowej. Dla większości mieszkańców, jak i innych użytkowników, Rusałka jest przede wszystkim rozległym terenem zielonym i miejscem służącym odpoczynkowi. Historia jeziora ma istotne znaczenie dla respondentów interesujących się przeszłością lub podejmujących działania na rzecz upamiętnienia dramatycznych wydarzeń, które miały tam miejsce podczas wojny. Wśród respondentów należących do innych kategorii społecznych, tragiczne wydarzenia historyczne nie przeważają w postrzeganiu okolic jeziora. Często mają oni większą lub mniejszą wiedzę na temat tragicznej przeszłości, jednak nie wpływa to na sposób korzystania przez nich z jeziora i okolic. W wielu wywiadach ci respondenci wyrażali przeświadczenie, że należy pamiętać o wydarzeniach z okresu drugiej wojny światowej, jednak nie może to zdominować skojarzeń z tym obszarem. Z kolei mieszkańcy pobliskich osiedli – za sprawą więzi emocjonalnych – kojarzyli Rusałkę z czasami dzieciństwa lub młodości. Część z nich mieszka tam od urodzenia, część osiedliła się na stałe po studiach lub w późniejszym czasie, często zachęteni naturalnym krajobrazem okolicy. Mieszkańcy i inni użytkownicy tego obszaru czują z nim więź dzięki spotkaniom towarzyskim – zarówno tym sprzed lat, jak i obecnym; wspólne spacerowanie czy treningi wzajemnie zbliżają ludzi.

Podstawą społeczno-przestrzennej tożsamości tego terenu jest wszechobecna przyroda, która wśród większości respondentów wywołuje pozytywne emocje. Badana przestrzeń umożliwia im styczność z naturą, dzięki czemu jest przez nich chętnie i często odwiedzana. Zarówno w wywiadach jakościowych, jak i ankiecie internetowej respondenci odwoływali się do walorów przyrodniczych jako najbardziej cenionych; były one też najczęściej wymieniane jako źródło pozytywnych emocji związanych z Rusałką i okolicami. Innym aspektem tożsamości badanej przez nas przestrzeni są dokonujące się zmiany infrastrukturalne, które wpływają na postrzeganie jej jako coraz nowocześniejszej i sprzyjającej aktywności rekreacyjno-sportowej. W wywiadach jakościowych respondenci na pytanie, w jaki sposób oceniają te modyfikacje, odpowiadali przeważnie pozytywnie. Z kolei w wynikach ankiety internetowej to właśnie infrastruktura, a właściwie jej niedostatki, okazała się być największą wadą terenu wokół jeziora. Użytkownicy i mieszkańcy badanej przez nas przestrzeni zauważają zatem zaistniałe tam ulepszenia i pozytywnie je oceniają, jednak wciąż uznają je za niewystarczające.

Respondenci, mówiąc o badanym przez nas terenie obejmującym fragmenty Ogrodów, Sołacza i Woli, skupiali się przede wszystkim na jeziorze i jego najbliższych okolicach. W przestrzeni wokół jeziora ludzie spacerują w parkach, jeżdżą na wycieczki rowerowe oraz korzystają z rozmaitych atrakcji rekreacyjnych. Czynnikiem tworzącym tożsamość okolic jeziora Rusałka są także różnego rodzaju wydarzenia integracyjne organizowane przez rady osiedli oraz uroczystości upamiętniające smutną historię tego terenu.

Badani, w wywiadach jakościowych, odpowiadali także na bezpośrednie pytanie dotyczące identyfikacji z okolicami Rusałki („Czy identyfikuje się Pan/Pani z tym miejscem? Dlaczego?"). Respondenci w większości utożsamiali się z badaną przestrzenią, choć odpowiedź na pytanie o identyfikację nie zawsze była dla nich oczywista. Nie wszystkie odpowiedzi wskazywały jednoznacznie na identyfikację z terenem: badani często prosili o doprecyzowanie pytania lub odpowiadali odnosząc się do wspomnień. Dla wielu z nich pytanie o identyfikację z okolicami Rusałki było pytaniem o ważność tej przestrzeni w ich życiu. Osoby uczestniczące w wywiadach dzieliły się wspomnieniami z dzieciństwa i młodości, opowiadały jak wcześniej spędzały czas nad Rusałką, a jak spędzają go teraz. Wiele odpowiedzi wskazywało na to, jak z wiekiem zmienia się ich podejście do okolic Rusałki. Badany teren był obecny w życiu wielu respondentów z różną intensywnością. Część ankietowanych w dzieciństwie spędzała dużo czasu nad jeziorem, a później, po zmianie miejsca zamieszkania, ich relacja z tym terenem się rozluźniła. Kilkoro respondentów pracuje w pobliżu Rusałki – prowadzą restaurację lub rozwijają działalność sportowo-rekreacyjną. Część osób zawodowo związanych z okolicami jeziora bada historię tego terenu i jej znaczenie oraz działa na rzecz upamiętniania przeszłości Rusałki. Większość respondentów postrzega jezioro nie przez pryzmat historii, ale przez to, jakim obszarem jest współcześnie. Wiele odpowiedzi, wskazujących na ważność tej przestrzeni, dotyczyło rekreacyjnego charakteru okolicy, jej zielonych obszarów kojarzących się ze spokojnym, wolnym czasem. Mniejsza część respondentów utożsamiała się z badanym obszarem przez jego historię i jej znaczenie dla nich. Analizie poddaliśmy też odpowiedzi w ankiecie internetowej na pytania o poczucie związku z różnie definiowanymi przestrzeniami (m.in. „Jak bardzo czuje się Pani/Pan związana/związany ze swoim mieszkaniem lub zamieszkiwanym domem”, „(...) ze swoim sąsiedztwem, ulicą” i „(...) ze swoim osiedlem (dzielnicą)"). Były to pytania zamknięte, a odpowiedzi najczęściej wskazywały na silny związek z zamieszkiwanym obszarem. Podsumowując zagadnienia dotyczące identyfikacji, należy stwierdzić, że większość osób uczestniczących w badaniach czuje się w jakimś stopniu związana z okolicami Rusałki. Dla respondentów są one ważnym terenem, zajmującym znaczące miejsce w ich życiu. Identyfikacja z badaną przestrzenią oznacza dla nich jej istotność w ich życiu. W odpowiedziach przeważały współczesne walory okolic Rusałki, a nacisk kładziono na ich zazielenienie i spokój. Owszem, historia pojawiała się w większości wypowiedzi, jednak jako element kształtujący postrzeganie Rusałki, a nie jako element budujący identyfikację.

LUDZIE

Respondenci zwrócili uwagę na liczne inicjatywy organizowane przez mieszkańców badanego terenu. Mają świadomość zaangażowania rad osiedli i innych instytucji w odbywające się tam wydarzenia i oceniają te działania pozytywnie. Sami często nie pozostają bierni, lecz aktywnie starają się w nich uczestniczyć. Szczególnie przejawia się to w sposobie samego postrzegania Rusałki i jej okolic, wiedzy o jej przeszłości i staraniach prowadzących do upamiętnienia historii. Rusałka jest uważana za atrakcyjny teren zielony. Wiele osób wskazuje na jego wysokie walory estetyczne, ale ma on dla nich również wartość sentymentalną. Osoby korzystające z jeziora głównie w celach rekreacyjno-sportowych dostrzegają niewątpliwą potencjał badanego obszaru oraz wyrażają nadzieję na dalszy rozwój infrastruktury. Jednak osoby starsze, z powodu przywiązania do dawniejszego wyglądu i sposobu funkcjonowania obszaru Rusałki, są raczej przeciwne takim zmianom. Mieszkańcy

pobliskich osiedli czują ze sobą silne więzi, które przejawiają się m.in. poprzez liczny udział w każdorazowym zorganizowanym świętowaniu nadejścia Nowego Roku. Do takich aktywności należą imprezy dla biegaczy oraz rowerzystów. Fakt, że miejscem odbywania się wspomnianych przedsięwzięć jest okolica Rusałki, potwierdza, że jest to dla nich obszar wyjątkowy. Bardzo ważnym wydarzeniem dla mieszkańców osiedli bezpośrednio sąsiadujących z jeziorem, ale też dla wielu osób mieszkających w innych dzielnicach Poznania, okazały się Koncerty Sołackie – organizowane od ponad 20 lat we wszystkie niedziele lipca i sierpnia przez Radę Osiedla Sołacz, Towarzystwo Przyjaciół Sołacza i, od niedawna, restaurację Rusałka (od 2019 r. koncerty odbywają się na terenie Ośrodka Rusałka). Wydarzenia służą przede wszystkim większej integracji mieszkańców osiedla i nie tylko ich. Dodatkowo ważnym sposobem umacniania więzi społecznych między mieszkańcami jest zaangażowanie w cykliczne sprzątanie okolic jeziora – przedsięwzięcie organizowane przez rady osiedli połączone z przygotowaniem wspólnego pikniku. Liczny udział mieszkańców świadczy, że piękno badanego obszaru nie jest im obojętne. Jest to również sposób na bliższe poznanie sąsiadów, którzy – jak odpowiadali respondenci – rzadko pozostają ze sobą w bliskich relacjach. Nauczyciele oraz wykładowcy z okolicznych szkół i uczelni starają się poszerzać świadomość społeczno-przestrzenną wśród uczniów i studentów, organizując zajęcia nad Rusałką. Czasami młodzież nie zdaje sobie sprawy, że istnieje na tym obszarze miejsce tak piękne i przez to warte poznania.

Naszymi respondentami byli mieszkańcy osiedli Sołacz, Ogrody i Wola oraz inni użytkownicy tego terenu. Opisali okolice Rusałki jako obszar zróżnicowany społecznie: obecni są tu ludzie w różnym wieku – starsi i młodszy, oraz o różnym statusie społeczno-ekonomicznym. Znajdziemy wśród nich również miłośników sportu, spokoju, chcących odpocząć i „złapać oddech”. Wszystkich łączy jedna rzecz, jaką jest doświadczenie przestrzeni wokół Rusałki, bliskość tego miejsca (w znaczeniu położenia), a także więzi i związku emocjonalnego. Na tym terenie odbywają się imprezy, które integrują zaangażowanych mieszkańców pobliskich osiedli. Spacerując parkiem można spotkać biegaczy, rowerzystów, ludzi oddających się innym rodzajom rekreacji lub biernie odpoczywających. Niektórzy zatrzymują się przy pomniku poświęconym wydarzeniom historycznym na dłuższą chwilę refleksji czy kontemplacji, choć część przechodzi obojętnie – nie zauważa go.

Wspólną cechą niektórych użytkowników i mieszkańców badanego terenu jest dbałość o pamięć historyczną. Wielu ludzi – ze względu na wykonywany zawód lub zainteresowania i przekonania – uważa, że wydarzenia, które miały tam miejsce podczas drugiej wojny światowej są niedostatecznie upamiętnione i stara się zadbać, żeby ta pamięć żyła. Niektórzy z badanych mieszkańców popierają te inicjatywy, ponieważ są mocno zainteresowani historią okolicy, inni są z nią związani rodzinnie. Jednak to właśnie tacy ludzie mają największą świadomość tego miejsca. Możemy wnioskować, że są to ludzie starsi – mieszkający tam od pokoleń, ale także ci związani zawodowo. Trudno nam ocenić jak bardzo – dla wszystkich – jest ważna historia Rusałki, ale możemy pozwolić sobie na stwierdzenie, że dla ludzi odczuwających związek z tamtymi wydarzeniami, jest ona bardzo ważna.

Przechodząc do kolejnej kwestii, możemy powiedzieć, że Rusałka jest cieszącym się dużą popularnością fragmentem zieleni dużego miasta. Przychodzą tam nie tylko mieszkańcy okolicy, ale także innych części Poznania. Okolice jeziora są pozytywnie oceniane ze względu na lokalizację: ich użytkownicy są blisko centrum miasta i blisko natury – jest tam park, jezioro, miejsca do spacerowania i wypoczynku, gdzie można uciec od zgiełku i oderwać się od codziennych zmartwień. Dobra strona Rusałki, niestety, nie jest jej jedyną. Bliskość centrum Poznania zakłóca ciszę – jednak nie zawsze przyczyną jest ruch uliczny, ale np. głośne zachowania ludzi, którzy urządzają w parku libacje alkoholowe. Wśród negatywnych aspektów możemy wymienić także konflikty użytkowników okolic Rusałki, zazwyczaj spowodowane drobnymi nieporozumieniami bądź różnicami w postrzeganiu

tego obszaru. Wynikają one z niewłaściwego użytkownika ścieżek, natłoku ludzi, realizacji odmiennych zainteresowań, niedostatecznego upamiętnienia lub nieznamomości tamtejszych wydarzeń historycznych. Konflikty dotyczą również tzw. nowych i starych mieszkańców. Kategorie wprowadzone przez respondentów określają kolejno ludzi mieszkających w okolicach Rusałki od pokoleń i tych, którzy wprowadzili się stosunkowo niedawno. Problemem jest ich różny stosunek do terenów zielonych. Respondenci z nowych osiedli częściej oczekują zmian w infrastrukturze rekreacyjnej, nowych ścieżek, uporządkowania terenu itp., natomiast tzw. starzy mieszkańcy bardziej chcą zachowania obecnego kształtu okolicy. Przyczyn różnicy zdań jest wiele, ale nie dominują one ponad tym, co łączy użytkowników Rusałki – zarówno mieszkańców, jak i pozostałych odwiedzających.

PRZESZŁOŚĆ

Wypowiedzi respondentów w wywiadach jakościowych, które odnoszą się do historii, można podzielić na dwie grupy. W pierwszej, stanowiącej większość, pojawia się aspekt historyczny – jednak nie jest on wyraźnie zarysowany, nie są wymieniane szczegółowe fakty czy daty. Respondenci wspominają, że Rusałka kojarzy im się z wydarzeniami historycznymi, jednak nie przywołują skojarzeń konkretnych. Słowa, które wydają się dominować, to: historia, martyrologia i pamięć. Druga grupa to wypowiedzi rozwijające motywy historyczne zarysowane w mniej lub bardziej szczegółowy sposób. Wybrzmiewają konkretne wątki, wydarzenia i daty, a słowa, które padają wielokrotnie, to: morderstwa Polaków w okolicznych lasach, wykorzystywanie Żydów do przymusowej pracy przy budowie jeziora, dno i brzegi jeziora utwardzane płytami nagrobnymi z żydowskich cmentarzy. Istotne jest również pojawienie się motywu obecnych tam pomników upamiętniających martyrologię polskich więźniów (już po zakończeniu naszego badania uzupełnione o tablicę informującą o okolicznościach powstania jeziora) oraz XIX-wiecznych fortyfikacji.

Analizując zebrane przez nas materiały na temat Rusałki opublikowane w różnych mediach, zauważamy, że źródeł odnoszących się do historii jest o wiele mniej niż tych, które ją pomijają. Wątki zawarte w materiałach dotyczących przeszłości zawierają głównie treści odnoszące się do drugiej wojny światowej, a w szczególności powstania jeziora Rusałka i egzekucji więźniów Fortu VII.

W kontekście pytania zamieszczonego w ankiecie internetowej („Czy Pani/Pana zdaniem wydarzenia drugiej wojny światowej, odnoszące się do Rusałki powinny wpływać na współczesne zarządzanie tym terenem i korzystanie z niego?”), możemy wyróżnić grupę respondentów, którzy uważają, że wydarzenia czasu wojny powinny wpływać na współczesne zarządzanie terenem wokół jeziora („zdecydowanie tak” – 18%, „raczej tak” – 18%) oraz tych, którzy są temu przeciwni („raczej nie” – 15%, „zdecydowanie nie” – 15%). Wyłoniła się również grupa, która nie opowiedziała się po żadnej ze stron („trudno powiedzieć” – 32%) oraz osoby, które w ogóle nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie (2%).

Odnosząc się do społeczno-przestrzennej tożsamości obszaru zlokalizowanego wokół Rusałki można zauważyć, że przeszłość jeziora jest elementem tej tożsamości, jednak dla większości użytkowników nie jest to element najważniejszy. Wypowiedzi na temat aspektów historycznych nie różnicował fakt zamieszkiwania na pobliskich osiedlach albo poza nimi, ale – przede wszystkim – indywidualny stosunek do przeszłości (zainteresowanie nią z różnych względów) i jej upamiętniania.

